

ÖNSÖZ

Roma İmparatorluk Dönemi Pamphylia bölgesinde yaşamış önde gelen kadınları epigrafik belgeler aracılığıyla ortaya çıkarıp yorumlamayı amaçlayan çalışmamız, eski Anadolu tarihinde kadınların nedenli önemli ve kadim bir yere sahip olduğunu gösteren arkeolojik veriler sunmaktadır.

Lisans eğitiminin başından itibaren bizlere farklı bir tarih anlatımı ve yaklaşımının da mümkün olduğunu belirten, bu tezin konusunun belirlenmesinden bitimimine kadar her aşamada büyük yardım ve anlayış gösteren tez danışmanım Doç.Dr. Erkan İznik hocama en içten saygılarımı ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Lisans ve Yüksek Lisans eğitim hayatım süresince derslerine katıldığım Anadolu Üniversitesi Tarih ve Arkeoloji bölümü öğretmenlerine, bana tarih bilimine çok yönlü bakabilme yetisi kazandırdıklarından dolayı teşekkür ederim.

Bu tezin yazım sürecinde gerekli Almanca kaynakların temini konusunda bana yardım eden ve zorlandığım her süreçte başarabileceğimi hatırlatan Serpil Güçlü ve Zeynep Mutlu'ya aynı zamanda Eskişehir'de olamadığım süreler boyunca uzaktan desteğini eksik etmeyen Yasemin Aslan'a teşekkür ederim.

Hayatımı her yönüyle mükemmel kılan annem Sevim'e, babam Ali'ye ve kardeşim Doğukan'a şükranlarımı sunuyorum.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediği” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Neslihan Mavi Çiçek

STATEMENT OF COMPLIANCE WITH ETHICAL PRINCIPLES AND RULES

I hereby truthfully declare that this thesis is an original work prepared by me; that I have behaved in accordance with the scientific ethical principles and rules throughout the stages of preparation, data collection, analysis and presentation of my work; that I have cited the sources of all the data and information that could be obtained within the scope of this study, and included these sources in the references section; and that this study has been scanned for plagiarism with “scientific plagiarism” whatsoever. I also declare that, if a case contrary to my declaration is detected in my work at any time, I hereby Express my consent to all the etchical and legal consequences that are involved.

Neslihan Mavi Çiçek

İÇİNDEKİLER

ÖZET	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ABSTRACT.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖNSÖZ	iii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
HARİTALAR DİZİNİ.....	x
GÖRSELLER DİZİNİ	xi
KISALTMALAR DİZİNİ	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.ROMA İMPARATORLUK ÇAĞINDA PAMPHYLIA BÖLGESİ.....	7
1.1. Tarihsel Coğrafya	7
1.1.1. Attaleia	17
1.1.2. Perge.....	19
1.1.3.Side	20
1.1.4. Sillyon.....	23
1.1.5. Aspendos	25
1.2. Sosyoekonomik Yapı.....	26
1.3. <i>Euergesia</i> Kavramı.....	28
1.3.1. Hellenistik Dönemde Küçük Asya'da <i>Euergesia</i>	30
1.3.2. Roma İmparatorluk Döneminde Küçük Asya'da <i>Euergesia</i>	32
1.4. Kadınların <i>Euergesia</i> Sistemindeki Yerleri	33

1.4.1. Agonothesia (<i>αγωνοθέσια</i>)	36
1.4.2. Arkhiereia (<i>αρχιερεία</i>)	37
1.4.3. Demiourgoi (<i>δημιουργοί</i>)	39
1.4.4. Dekaprotai (<i>δεκαπρωτοί</i>)	40
1.4.5. Gymnasiarkhos (<i>γυμνασιαρχος</i>)	40
1.4.6. Hierophantes (<i>ιεροφάντης</i>)	41

İKİNCİ BÖLÜM

2. PAMPHYLIA BÖLGESİ ŞEHİRLERİNİN ÖNDE GELEN KADINLARI	42
2.1. Aspendos	42
2.1.1. Nêvopolis (<i>ΝεΦοπόλεις</i>)(?)	42
2.1.2. Kourasiô (<i>Κουρασιώ</i>)	42
2.1.3. Paulina (<i>Παυλίνα</i>)	42
2.2. Attaleia	42
2.2.1. Terantia Polla (<i>Τερεντία Πώλλα</i>)	42
2.2.2. Iulia Sancta (<i>Ιουλία Σάνκτα</i>)	43
2.2.3. Caecilia Tertulla (<i>Καικιλία Τέρτυλλαν</i>)	44
2.2.4. Curtia Paulina (<i>Κουρτία Παυλίνα</i>)	46
2.3. Perge	46
2.3.1. Arete (<i>Ἀρέτη</i>)	46
2.3.2. Caesia Tertulla (<i>Κασία Τέρτυλλαν</i>)	48
2.3.3. Claudia Paulina Artemisia (<i>Κλ. Παυλίνα Ἀρτεμισία</i>)	49
2.3.4. Plancia Magna (<i>Πλανκία Μάγνα</i>)	50
2.3.5. Claudia Tertulla (<i>Κλαυδία Τέρτυλλαν</i>)	59
2.3.6. Aurelia Paulina (<i>Αύρελία Παυλίνα</i>)	59
2.3.7. Paulina (<i>Παυλλίνα</i>)	61
2.4. Side	62
2.4.1. Aurelia Cononia Klas (<i>Αυρηλία Κονονία Κλας</i>)	62
2.4.2. Aurelia Killaramotiane Ies (<i>Αὐρ. Κιλλαραμωτιανή Ιης</i>)	62

2.4.3. Aurilia Quadratina Crispa (<i>Αύρηλία Κοδρατιανή Κρίσπα</i>)	63
2.4.4. Claudia Rufina (<i>Κλαυδία Ρουφείνα</i>)	64
2.4.5. Konis (<i>Κονίς</i>).....	65
2.4.6. Polemon (<i>Πολεμον</i>).....	65
2.4.7. Modesta (<i>Μοδέστα</i>)	65
2.4.8. Nena (<i>Νενα</i>).....	66
2.4.9. Quirina Patra (<i>Κυρινία Πάτρα</i>).....	67
2.4.10. Kneis'in kızı (<i>İsimsiz</i>)	69
2.4.11. Platon'un karısı (<i>İsimiz</i>).....	70
2.5. Sillyon.....	71
2.5.1. Menodora (<i>Μηνοδώρα</i>).....	71
2.5.2. Thedora (<i>Τηεδορα</i>)	74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TESTİMONİA	75
SONUÇ	123
KAYNAKÇA.....	125
EKLER	130

TABLolar DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1.1. Kùlt Rahibeliği Üstlenen Kadınların Pamphylia Şehirlerine Göre Dağılımlı.35	35
Tablo 1.2. <i>Arkheria</i> Üstlenen Kadınların Pamphylia Şehirlerine Göre Dağılımlı.....38	38
Tablo 2.1. Caecilia Tertulla ve Aile Soyağacı.....45	45
Tablo 2.2. Arete ve Aile Soyağacı.....47	47
Tablo 2.3. Caesia ? Tertulla ve Aile Soyağacı.....49	49
Tablo 2.4. Cl.Paulina Artemisia ve Aile Soyağacı50	50
Tablo 2.5. Plancia Magna ve Aile Soyağacı58	58
Tablo 2.6. Platon'un Karısı ve Aile Soyağacı.....71	71
Tablo 2.7. Menodora ve Aile Soyağacı74	74

HARİTALAR DİZİNİ

Sayfa

Harita 1.1 Pamphylia Bölgesi Haritası.....	8

GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Görsel 1.1.Bryonianus Lollianus ve Quirina Patra yazıtına göre Side mahalleleri.....23

Görsel 2.1. Plancia Magna Portresi.....51

Görsel 2.2.Aurelia Paulina Heykeli.....60

KISALTMALAR DİZİNİ

Genel Kısaltmalar

a.g.k.	: Adı geçen kaynak
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
Env. No	: Envanter numarası
Haz.	: Hazırlayan
İ.Ö.	: İsa'dan önce
İ.S.	: İsa'dan sonra
Lev.	: Levha
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
Vol.	: (cilt)

yy. : Yüzyıl

Yayın Kısaltmaları

JRS :Journal of Roman Studies

Magie, RRAM :D.Magie: Roman Rule in Asia Minor

ZPE :Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik

Digest. :Digest of Justinian.

Arr.Anab. : Aleksandroi Anabasis

Hdt.: : Herodotos,Tarih

Plin.Nat. :Plinius Secundus, Naturalis Historia

Polyb. :Polybios, Historiai

Ps.Skylaks : Pseudo-Skylaks,Periplous

Strab. :Strabon, Geographica

Liv.: Titus Livius, Ab urbe condita librorum periochae.

GİRİŞ

Modern toplumun ve kültürün ayrılmaz bir parçası olan kadın, demokratik toplumlarda politik haklarını kazanmış, toplumsal hayatın tüm alanlarında erkeklerle paylaşım ve iş bölümü taleplerini arttırmıştır. Bunda hiç şüphesiz 19. yüzyılda politik anlamda varlığını göstermeye başlamış olan Feminizm hareketinin etkisi büyüktür. Bu politik ve toplumsal uyanış, bilimsel olarak kadınların ve kadınlar tarihinin derinlemesine araştırılmasına olanak tanımıştır. Kadınların yaşamı ve tarihi ilk olarak yine 19. yüzyılda klasik araştırmacılar tarafından çalışılmaya başlanmış ama ortaya çıkan analizler ya yazarların kadınlar hakkındaki düşünceleri doğrultusunda yazılmış ya da antik kaynakların varsayımlarını tekrar üretmek eğiliminde olmuştur.¹

Klasik yazarlar; baskılanmış, izole edilmiş, dışlanmış kadınların tarihlerini yazmakla kalmayıp bunu cinsiyet rollerinin bir devamı olarak kavramsallaştırmaya çalışmışlardır.² Bu bakış açısı eski çağ kadının sosyal ve hukuki durumuna dair tek yönlü bir görüş getirmiş ve erkek egemen dünyada kadını eve hapseden kalıpcı bir yapıya sahip olmuştur. Ancak 1970'lerden sonra arkeolojik ve epigrafik bulguların farklı şekillerde yorumlanmaya başlanması ile son dönem klasik Grek ve Roma tarihçileri kalıplaşmış kadın imajının aksine sosyal ve fiziksel olarak güçlü, *oikios*'un ekonomik ve sosyal işlerini üstelenip yöneten kadınlara rastlamışlar ve modern dünyanın 'kadın' tanımı ile antik çağın 'kadın' tanımı arasındaki ayrımı irdelemeye başlamışlardır. Antik toplumlardaki cinsiyet rolleri ve kadınların konumlarını derinlemesine inceleyen çalışmalar bu dönemden sonra artmaya başlamıştır. Sarah Pomeroy 1975'te yayımlanan *Goddesses, Whores, Wives, and Slaves* adlı eserinde yukarıda bahsettiğimiz klasik anlayışın dışına çıkmaya çalışmış araştırmacılardan olmuştur. Klasik Yunan, Hellenistik ve Roma dönemlerinde sosyal hayatta aktif olan ve ev içinde güçlü bir konuma sahip olan kadınların hukuksal, toplumsal ve dini hayattaki konumlarını incelemiştir. Klasik Dönemin'den başlayarak Roma İmparatorluğuna kadar uzanan tarihsel süreç içinde, kadınların hukuksal olarak yasal statülerini, mal varlıklarını, ailedeki konumlarını araştıran Mary R. Lefkowitz ve Maureen B.Fant '*Women's Life in Greece and Rome*' kitabında dini, felsefi ve ekonomik alanlarda varlık gösteren kadınlara yer vermiş, erkekler tarafından

¹K.Milnor (2011). *The Oxford handbook of social relations in the Roman world: Woman*, (Ed: M.Peachin) New York: Oxford University Press, s.815.

² D.Cohen (1991). *Law, sexuality, and society: The enforcement of morals in classical Athens*. New York: Cambridge University Press, s.136.

yazılan edebi kaynakların kadınlara bakış açısını anlatan metinlere de değinmiştir. Riet van Bremen 'The Limits of Participation' kitabında Hellenistik ve Roma dönemlerinde Yunan anakarasının doğusundaki şehirlerde yaşamış elit ya da varlıklı kadınların kamu yaşamındaki faaliyetlerini araştırmıştır. Yine Küçük Asya daki kadınların sosyo-ekonomik ve dini statülerini, feminist bakış açısıyla cinsiyet rollerini baz alarak açıklayan Katherine Bain 'Women's Socioeconomic Status and Religious Leadership in Asia Minor' adlı eserinde kadınların liderlik statülerinin tarihsel arka planına yer vermiştir.

Türkçe literatürde antikçağda Anadolu'da yaşamış kadınlar hakkındaki çalışmalar yine bu tarihten sonra ivme kazanmış olsa dahi bu kaynaklar da konuları itibariyle genel içerikli olmuştur. Ancak ülkemizde tarih öncesi çağlardan başlayarak sırasıyla Hitit, Geç Hitit, Frig, Urartu, Hellen ve Roma tarihi içinde kadının toplumsal konumunu ilk olarak Prof.Dr.A. Muhibbe Darga sistematik olarak incelemeye başlamıştır. Kadınların gerek bir anne gerekse de kamuda ekonomik faaliyetler sürdüren bireyler olduğunu ve Anadolu tarihi içinde ayrı bir öneme ve özene sahip olması gerektiğini vurgulayan Darga, kadınlar üzerine bir çok eser yayımlamıştır.³

Çalışmamız İS I. ve III. Yüzyılda Roma İmparatorluğu egemenliğindeki Pamphylia bölgesinde yaşamış önde gelen kadınların durumlarını ele almak, bu bağlamda Anadolu kadınının tarihsel süreçteki konumunu somut buluntular ışığında derinlemesine araştırmaktır. Genel amacımız ise Türkiye'deki sosyal tarih ve kadın çalışmalarına katkı sağlamaktır.

Konunun daha rahat izlenebilmesi için öncelikle kadınların Klasik Yunan, Hellenistik ve Roma dönemlerindeki sosyal ve hukuki konumlarına dair genel bir ön bilgi sunmak gerekmektedir. Klasik Dönemde evlilik ve annelik her kadın yurttaşın başlıca amacı olarak düşünülmüştür. Özel hayatlarında ise söz hakkı olmayıp sadece dini festivallerde ve cenazelerde dışarı çıkabilmişlerdir. Kamudaki konumları ise sadece dini görevler almak ve rahibelik yapmak ile sınırlanmıştır.⁴

Klasik dönemin aksine Hellenistik dönemde elit kadınların sosyal standartlarının geliştiğine tanıklık edilmiştir. Annelik ve iyi bir eş olmak, kadının ayrılmaz görevleri olarak devam etse de kadınlar bu dönemde hane ile ilgili konuların dışına çıkmaya çaba göstermişlerdir. Eğitim ile ilgili konularda kendilerini geliştirmeye başlamışlardır. Bazı-

³ M.Darga(2015). *Anadolu'da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar,Kraliçe*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

⁴ S.B. Pomeroy (1995). *Goddesses, whores, wives, and slaves*, New York: Schocken Books, s.63.

ları şiir yazma, okuma ile meşgul olurken bazıları ise felsefe ve tıp okullarına gitmiştir. Bunun yanında kadınların finansal işlerinde de daha fazla tolerans tanınmıştır.⁵

Özellikle Küçük Asya'daki Grek kadınları ile ilgili yazıtlarda kendi harcamaları ile şehirlerine hayırsever olarak katkıda bulunmuş kadınlara rastlanmıştır. Bu katkılar para, buğday, şarap gibi şeyler olmak ile birlikte aynı zamanda yapım onarım işleri de olmuştur. Hellenistik dönemde kadının kamu imajı, ekonomik güçlerini kazanmaları ile birlikte dikkate değer şekilde değişmiştir.⁶

Romalı kadınlar, Klasik Yunan ve Hellenistik dönemdeki hemcinsleri ile aynı kaderi paylaşmış olsalar bile, Grek kadınlarından daha fazla kamu hayatında olmuşlardır. Düzenli olarak dini festivallerde, cenaze törenlerinde, tiyatro ve hamamlarda yani dünyevi olaylarda daha fazla görünebilir olmuşlardır.⁷ Ancak kadınların siyasal haklardan yoksun olmaları, oy kullanamamaları ve resmi olarak kamuda görev alamamaları nedeniyle haklarını devlet nezlinde korumak amacıyla bir erkek vasi atanmıştır.⁸ Bu vasi atanma şekilleri (*tutela legitima*) veya (*tutela testamentaria*) olarak ikiye ayrılırdı. Koca vesayetine girmemiş baba veya en yakın baba hamisi egemenliğinde (*pater potestas*) *sui iuris* konumundaki kadın için vasi atama anlamını içeren kanun *tutela legitimia* idi.⁹ Ancak kadının evlenmesi ile birlikte *sui iuris* statüsü değişerek koca egemenliği ya da eşinin ailesindeki herhangi bir erkeğin vasiliğine dayalı *manus*¹⁰ egemenliği başlardı.¹¹ Kadınların hukuki alanlar için işlem yapma ehliyeti olmaması sebebiyle babaları veya eşlerinin ölmesi durumlarında muhakkak bir vasi atanması, gerek vasiyetname aracılı-

⁵Pomeroy, 1995, **a.g.k.**, 64.

⁶R.V. Bremen (1996). *The limits of participation: woman and civic life in the Greek East in the Hellenistic and Roman periods*, Amsterdam: J.C.Gieben , s.19-30.

⁷Pomeroy, 1975, **a.g.k.**,150.

⁸ D.Tamer (2007). *Augustus Çağında Cinsel Suçlar*, İstanbul: Homer Kitapevi.s.76-77.

⁹ F.İ.Gönenç (2010). *Roma Hukukunda Kadın*, İstanbul:On İki Levha Yayıncılık, s.25.

¹⁰ “*Manus*” kavramına dair ayrıntılı bilgi için bkz.: D.T.Orhan (2018). *Roma Hukukunda Manus Kurumu*.İstanbul:On İki Levha Yayıncılık.

¹¹ S.Güneş Peschke (2017). *Prof.Dr. Bülent Tahiroğlu'na Armağan: Romada Kadının Fiil Ehliyetini Sinoirleri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırmaları Dergisi,C.23,s.20.

ğıyla (*tutela legitima*) gerekse de bir *magistratın* seçimiyle (*tutela dativa*) zorunlu kılınmıştır.¹²

Kadının Roma toplumu içindeki varoluşu evlilik ve annelik kavramlarının getirdiği uzantılar çerçevesinde belirlenmiştir. Kadınların hukuksal sınırlıkları ya da toplumsal varoluşlarının temel dayanağı ailedir.¹³ *Mater Familias* kavramı ise kadının aile ve toplum içinde) saygınlığının ve ahlâklı oluşunun en belirleyeci hâlidir.¹⁴ Bekâr, evli, dul farketmeksizin bütün dürüst yaşayan (*boni mores*) ve topluma uygun kadınlar¹⁵ için kullanılan bu sıfat bir kadının alabileceği en onurlu paye olmuştur.

Kadınlar bir vasi yardımı olmaksızın tek başlarına dava açamazlar, toprak sahibi olamazlar ve köle sahibi olup veya onları azad edemezlerdi.¹⁶ Ancak her ne kadar kadınların hukuki sınırlıkları söz konusu olsa da vasilerin onlar adına yapacakları düzenlemeler veya eylemler yine hukuki olarak kadınların lehine olmuştur. Bu bağlamda kendi ekonomilerinin idaresinden sorumlu olabiliyorlar ve günlük hayatı ilgilendiren küçük çaplı hukuki işlemler yapabiliyorlardı. Vasinin herhangi bir dahiliyeti olmadan kendilerini borç altına sokmayan bir *res nec mancipi* malı devredebilirdi, *praetor* ve yabancılar hukuna dair işlemler yapabilir *iudicium imperio constinens* yoluyla dava açabilirlerdi.¹⁷

Araştırmamızın konusunu oluşturan Pamphylia'nın önde gelen kadınlarının yukarıda bahsetmiş olduğumuz sınırlılıklar dünyasında yaşarken bu denli güçlü ekonomik bağlantılara sahip olmalarının ve şehirlerine bağışlarda bulunmalarını sağlayan hukuksal zeminini ailelerindeki erkek bireylere borçludurlar. Bu kadınların çoğu ya senatöryel aileden gelmiş ya da Roma yönetim hiyerarşisinde (*equistrates*)¹⁸ varlıklı aile üyelerine sahip olmuşlardır. Senatöryal bir görev, her ne kadar miras olarak bırakılamasa da eş, çocuklar ve torunlar (erkek çocuktan olan torunlar) statülerden ve sağladığı haklardan

¹²*Lex Atilia* adlı günümüz (1983) vasi atama kurallarını barındıran bu kanunlarla vesayet yoluyla ya da kanuni olarak vasi atanmadığı bu gibi durumlarda *praetor* kişiye vasi tayin edebilirdi. Ayrıntılı bilgi için bkz.:Z.Umur (1983). *Roma Hukuku Lügatı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, s.115.

¹³J. E.Grubbs (2002). *Women and The Law In The Roman Empire*. Oxon: Routledge.s.71.

¹⁴ B.Aksaray (2012). *Roma Hukukunda Kadının Hak ve Hukuk Ehliyeti*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık,s.52.

¹⁵Gönenç, 2010, **a.g.k.**, 152.

¹⁶Güneş Peschke, 2017,**a.g.k.**,25.

¹⁷Gönenç, 2010, **a.g.k.**, 153.

¹⁸ J.E.Grubbs (2002).*Women and The Law in the Roman Empire*, Oxon: Routledge.s.71.

yararlanabiliyorlardı. Bu haklar, doğrudan doğruya şahıslara çok çaba sarfetmeksizin statü ve prestij sağlamış, dolayısıyla senatöryel statüye sahip erkeklere *clarissimi* ünvanı verilmiştir. Bu ünvan II. yüzyıldan itibaren *clarissima femina* olarak kızlara ve eşlere de verilmeye başlanmıştır.¹⁹ Erken İmparatorluk Dönemin’de sadece 600 senatör’ün olması *clarissimae*’lerin sayısının oldukça az olduğunu gösterse de *equestriates* sınıfına ya da eyalet aristokrasisine dahil kadınların sayısı oldukça fazlaydı.

Bu *clarissima femina* olarak adlandırılan öndegelen kadınlar aşağıdaki bölümlerde de açıklayacağımız gibi ayrıcalıklara sahip olmalarının yanında şehirleri için olası zorluk ya da görev durumunda sorumlulukları paylaşmaktaydılar.²⁰ *Evergesia* sistemi içinde imparatorluk şehirlerinin idaresini ve ekonomisini idame ettirme görevi bu varlıklı ailelere ve bireyelerine, dolayısıyla da kadınlara geniş sorumluluklar vermiştir. Kamu içinde üstlenilen görev ve yükümlülükler hukuki bağlamda *Honores* olarak nitelendirilmiştir. Bunlardan zorunluluk barından ve karşılığında herhangi onursal unvan vaadedilmeyen görevler ise *Munera* olarak adlandırılmıştır.²¹ İncelediğimiz önde gelen kadınlarda bu sistemin onlara açtığı sosyal ve ekonomik zeminden yararlanarak hayırhahlık görevleri üstlenmişlerdir. Bu sebeple önde gelen kadın tanımımızda içine hem *evergetes* kadınlar dahil edildiği gibi aynı zamanda herhangi bir ünvana sahip olmaksızın şehirlerinde kamusal faaliyet üstlenen varlıklı kadınlar da dahil edilmiştir.

Bu çalışmanın amacı İS I. ve III. yüzyıllar arasında Pamphylia bölgesinde yaşamış antik çağ dünyasının hiyerarşik ve sınıflı yapısı içerisinde kamu yaşamında kendilerine yer edinmekle kalmayıp, şehirlerine yeni yapılar kazandıran ve mimari çalışmalar yaparak önderlik vasfına sahip kadınların sosyoekonomik ve dinsel konumlarını epigrafik bulgular ve arkeolojik veriler ışığında ortaya koymaktır. Bu eşit olmayan sistemde kadınların bunu yaparken; nasıl bir sosyoekonomik ve siyasal boşluk bularak ortaya çıktıklarını ve zenginliklerini nasıl müdafaa edip sürdürdükleri gibi sorulara yanıt aranacaktır.

Çalışmamızda Pamphylia bölgesinin beş önemli şehri olan Aspendos, Attaleia, Perge, Side ve Sillyon ele alınmıştır. Pamphylia bölgesi ve bu önemli beş antik kenti seçmemizin sebebi ise yapılan kazıların ve çıkarılan arkeolojik bulguların çalışmamıza

¹⁹Senatörlerin eşleri boşandıkları takdirde büyük ayrıcalıklara sahip bu ünvanı kaybedebiliyorlardı. Grubbs, 2002, a.g.k., 72.

²⁰Grubbs, 2002, a.g.k., 75.

²¹Grubbs, 2002, a.g.k., 75.

kaynaklık edecek çok sayıda tarihsel veri sunmasıdır. Özellikle Side ve Perge'nin son dönemde ise Attaleia'nın yazıt korpusları çalışmamızda bize önemli veriler sunmuştur. Pamphylia bölgesi şehirlerinin hem tarihi coğrafyalarını hem de tarihsel süreç içinde geçirdiği siyasal değişiklikleri konu alan ilk bölümde bölgenin toplumsal ve kültürel farklılıklarına yer verilmiştir. Roma İmparatorluğu döneminde Küçük Asya'daki kadınların hangi sosyal ve siyasal durumlar sonucu kendilerini var edebildiklerini anlamak için *Euergetism* kavramının tarihsel sürecine ve etki alanlarına da açıklık getirmeye çalışılmıştır. Roma İmparatorluğu, eyaletlerdeki siyasi varlığını idame ve idare etmek için şehir ve kamu hayatında büyük etkiye sahip olan bu politikardan yararlanmıştır. Toplumsal değişimlerde büyük öneme sahip olan bu politikaların Küçük Asya eyaletindeki uzun soluklu etkilerini anlamak ve açıklamak çalışmamızın ana eksenlerinden birini oluşturmuştur.

İkinci bölümde ise Aspendos, Attaleia, Perge, Side ve Sillyon'dan yazıtlar aracılığıyla belirlediğimiz kadınların kişisel tarihleri, aile bağları ve en önemlisi şehirleri için hangi yardım faaliyetlerinde bulduklarına yer verilmiştir. Bu kadınların faaliyetlerini belirleyen aile bağlarının daha iyi anlaşılması için bazı aile soyağaçlarına bölümler içinde yer verilmiştir.

Son olarak üçüncü bölümde ise yukarıda bahsettiğimiz beş şehirden epigrafik buluntular doğrultusunda bulduğumuz önde gelen kadınların bulunduğu bir Testimonia bölümü oluşturulmuştur. İncelediğimiz kadınlara ait yazıtların bulunduğu bölüm yetmişsekiz yazıttan oluşmaktadır. Önde gelen kadınlara ait yazıtlar bölüm içerisinde atıflar şeklinde de yer almıştır. Bir başlık altında incelediğimiz kadınların bölümlerinde de yazıtlar örneğin (T1) veya (T2) şeklinde belirtilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.ROMA İMPARATORLUK ÇAĞINDA PAMPHYLIA BÖLGESİ

1.1. Tarihsel Coğrafya

Pamphylia bölgesi, batısında Lykia, doğuda Dağlık Kilikia (*Kilikia Trakhei*), Kuzeyde Pisidia bölgeleri ile çevrilmiş olup geniş ve verimli bir ova üzerinde yer almaktadır.²² Dağlık Kilikya'nın yüksek tepeleri ve Lykia dağlarının arasında kalan bu bölge kuzeyde Toroslarla çevrilmiş ve güneyinde de Manavgat çayı ile doğal bir körfez oluşturan Akdeniz ile (*Mare Pamphylium*)²³ doğal bir sınır oluşturmuştur.²⁴

Batı ve doğu sınırları, zaman içinde tarihsel olaylar doğrultusunda yer değiştirmiş olup antik yazarlar arasında tartışma konusu olmuş olsa da Olbia (Hurma) ve Korakesion (Alanya) Pamphylia'nın doğu-batı sınırlarını oluşturmaktadır.²⁵ Strabon "*Phaselis'ten sonra Pamphylia'nın başlangıcı ve büyük bir hisar olan Olbia'ya varılır*" diyerek batı sınırını bir Lykia kenti olarak nitelendirdiği Phaselis'e kadar uzatmıştır.²⁶

Doğu sınırının ise Melas ırmağı (Manavgat) ve Korakesion (Alanya) sınırları arasındaki bölge olarak bazı antik yazarlar tarafından kabul edilmişse de Plinius, Melas nehrini eski sınır²⁷ olarak ifade etmiştir. Ancak Strabon Melas ırmağının denize döküldükten sonra Kilikia Trakheia bölgesinin başladığını ifade etmiş ve doğu sınırını Korakesion (Alanya) olarak belirlemiştir.²⁸ Buradan anlaşılacağı üzere Pamphylia bölgesi, Antalya Körfezi'nin kuzeybatısından dağların sahilden kuzeye doğru uzaklaştıkları yerden baş-

²²A.M.Mansel (1978). *Side,1947 -1966 yılları kazıları ve araştırma sonuçları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi,s.3.

²³Doğu Akdenizin Pamphylia Körfezinden Kıbrıs aasına kadar uzanan bölümüne Eskiçağda " Mare Pamphylium" adı verilmiş ve oldukça verimli bir deniz ticareti yolu meydana getirmiştir. Bkz: C.E.Bosch(1957). *Pamphylia tarihine dair Tetkikler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi,s.13.

²⁴J.D.Grainger (2009). *The cities of Pamphylia*, Oxford: Oxbow Books, s.XI.

²⁵V.Sevin (2001). *Anadolu'nun tarihi coğrafyası*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s.162.

²⁶Strab.XIV,IV,I.

²⁷Plinus, *Nat.*,XXI, 51.

²⁸Strab.XIV,IV,II.

layıp, doğuda Melas ırmağının denize döküldüğü yere kadar devam etmektedir.²⁹ Bölgenin batı sınırı ise sonraları Lykia bölgesine dahil olacak olan Phaselis'den başlar doğuda yukarıda bahsettiğimiz gibi Korakesion'u alarak Kuzeyde Pisidia dağlarıyla çevrelenir.³⁰

Doğudan batıya yaklaşık 200 kilometre, kıydan tepeye 50 kilometrelik yüksekliğe sahip olan bu verimli alan Pamphylia'nın ana merkezini oluşturur. Batıdan doğuya; Attaleia (Antalya), Perge (Murtına), Sillyon (Yanköy), Aspendos (Belkis), Side (Seli miye) ve Lybre (Bucakşeyhler) gibi antik dünyanın önemli şehirlerini barındırır. Bu şehirlere ek olarak güneye doğru çok da bilinmeyen Idyros, Syedra, Hamaxia, Kibyra gibi küçük yerleşimler yer alır.³¹ Üç tarafı Toros Dağlarıyla çevrili olup güneyde Pamphylia denizinin yer almasının yanı sıra, batıdan doğuya Katarraktes (Düden), Kestros (Aksu), Eurymedon (Köprüçay) ve Melas (Manavgat) nehirlerinin yer alması dolayısıyla Pamphylia bölgesinin tarıma elverişli, bereketli alüvyonal toprakların varlığına sebebiyet vermiştir.³² Denize yakın olmasının iletişim ağı açısından Pamphylia şehirlerinin elverişli konuma sahip olduğunu düşündürse de belli başlı şehirlerin (Side, Korakesion, Attaleia, Phaselis) dışında çoğunluğu iç kesimlerde dir.³³

Harita 1.1. Pamphylia Bölgesi Haritası

Kaynak: <http://dare.ht.lu.se/places/123.html> (Erişim Tarihi: 07.06.2019)

²⁹ Bosch, 1957, a.g.k., 13

³⁰ H.Brandt, F.Kolb (2005). *Lycia et Pamphylia, Eine römische Provinz im Südwesten Kleinasien*, Mainz: Verlag Philipp von Zabern.s.10-13.

³¹ J.D.Grainger, 2009, a.g.k., XII.

³² Bölgenin sınırları ve topografyasına dair ayrıntılı bilgi için Bk: Brandt (2005), Grainger (2009).

³³ Grainger, 2009, a.g.k., XII.

Roma İmparatorluğu için Pamphylia bölgesinin önemli bir yere sahip olmasını sağlayan en önemli etkenlerden biri ise doğu-batı uzantılı sahil yolu üzerinde yer almıştır.³⁴ Bu topografik özelliği, bölgeye eski dönemlerden beri deniz ve kara ticareti açısından önemli bir yere sahip olma ayrıcalığı tanımıştır. Kıbrıs Akamas Burnu'ndan, Mısır ve Suriye ile bağlantı kuran Pamphylia, Roma imparatorluğu merkezinden Mısır'a hububat ya da ticari ürünler taşıyan gemilerin güzargâhı üzerinde yer almıştır.³⁵

Deniz ticaretinin yanısıra Pamphylia'nın özellikle Kestros ırmağının doğusunda kalan alüvyonlu kesiminde tahıl yetiştiriciliği yapılmış olup, aynı zamanda Strabon'un da belirttiği gibi Side ve Aspendos şehirlerinin kuzeye bakan yamaçlarında zeytin yetiştiriciliği yapılmıştır.³⁶ Perge'nin önde gelen kadınlarından biri olarak inceleyeceğimiz Arete'nin babası Demetrios ve ailesi Hadrianus döneminde (İS 117-138) Lyrbron Kome'de (Varsak) geniş zeytin arazilerine sahip oldukları gibi festivaller de düzenlemişlerdir.³⁷

Hellen ve Roma dönemlerinin beş büyük kenti olan Attaleia, Perge, Sillyon ve Aspendos ve Side'ye ev sahipliği yapmış olan Pamphylia'nın tarihi İÖ II.bin yıldan önceye kadar uzanır. Ancak bu devir karanlıktır.³⁸ Anadolu tarihi açısından nispeten önemsiz sayılan bu bölgeye dair ilk yazılı belge İÖ XIII.yüzyılın ikinci yarısında Hitit İmparatorluk çağına ait olup Luvice yazılmıştır.³⁹ Bu dil, özelliği ve tarihsel geri planı açısından Hititçeden daha önce İÖ III. bin yıla Troya-Yortan kültürüne dayanır.⁴⁰ Pamphylia bölgesinde konuşulan Grek diyalektiğinin en erken örneğine Bronz çağına tarihlenen yazıtlarda rastlanmaktadır. Bu diyalektik Anadolu'nun halklarının yerel dillerine dair örnekler barındırması açısından önemlidir.⁴¹ 'Tüm kavimlerin ülkesi' anlamına gelen Pamphylia ismi ise doğrudan Yunanca ile açıklanabilse de aynı zamanda Hititçe ya da yerel bir dili

³⁴Tabula Peutingerina, Segment IX.

³⁵Bosch, 1957, **a.g.k.**, 13.

³⁶Strab.XIV,VII,I.

³⁷ Arete ve ailesinin ayrıntılı açıklaması için bkz..aş.: 3. Arete sf.14.

³⁸Bosch,1957, **a.g.k.**,13.

³⁹Luwi dili ve Grek diyalektiğinin Pamphylia'daki yansımalarına dair ayrıntılı bilgi için bkz.: R.Tekoğlu (1999-2000). *Pamphylia halkları ve dilleri*. Adalya, IV. S.54.

⁴⁰Bosch ,1957, **a.g.k.**,15

⁴¹Örneğin Perge şehir adının "*Parha*" Kestros ırmağının "*Kastraya*" olarak İ.Ö.2. bin yılda Hitit tabletlerinde geçmesi Pamphylia'nın yerel dillerinin ve kültürünün İ.Ö. 13.yy' kadar gittiğini gösterir.Bkz.: Tekoğlu (1999-2000).**a.g.k.**, 56.

işaret edebilmektedir.⁴² Bu bağlamda İÖ 2.bin yılda Parha olarak anılan Perge isminin Grekçe olmadığı ve şehirde bulunan Hellenistik döneme tarihlenen sikkelerde ve yazıtlarda görülen ΗΑΝΑΨΑΣΠΡΕΠΙΑΣ (Perge Artemisi) söylemi yerel Anadolu dilinin varlığına işaret eder.⁴³

Hitit yazılı kaynaklarında Pamphylia'dan "Arzava memleketi" olarak bahsedilmiş ve bu bölge Hititler tarafından İmparatorluk döneminde, belli aralıklarda saldırılar yapılmış ve daha sonraları vasalları haline getirilmiştir. Hitit yazılı belgeleri İÖ 1200'den önce, Bronz çağı Akhalardan (*Ahhiyawa*)⁴⁴ bahsedip Makuş adlı bir önderin varlığına değinir.⁴⁵ G.Bean, bunların Troya Savaşı sonrası (İ.Ö.1184) Anadolu toprakları üzerinden Pamphylia'ya gelip Kilikya'da koloniler kuran toplulukların önderleri olan *Mopsos*⁴⁶, *Kalkhas* ve *Amphilokhos* olduğunu belirtmektedir.⁴⁷ Bu önderler İS 3. yüzyılda Perge'de, Plancia Magna tarafından esaslı şekilde onarılarak adeta yeniden inşa edilmiş ve Hellenistik güney kent kapısının oval avlusuna⁴⁸ ktistes (kurucu) olarak heykelleri dikilip onurlandırılmışlardır.⁴⁹

Her ne kadar Mopsos'un efsanesi Pamphylia'nın Akhalar tarafından göç edilen bir yer olarak gösterebilir, bu bölgede düzenli bir Akha-Myken kolonizasyonunun varlığı şüphelidir.⁵⁰ F. Işık Akha iskânı ve efsanesine dilsel anlamda bir Akha varlığını ifade

⁴²Pamphylia diyalektiği Hint-Avrupa kökenli olduğu ve Akha, Dor ve Aiol dili özelliklerini içinde barındıran bir özelliğe sahiptir. R.Tekoğlu (1999-2000).**a.g.k.**,54.

⁴³A.Pekman (1973).*Perge Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.s.40.

⁴⁴Tekoğlu ,1999-2000,**a.g.k.**, 54.

⁴⁵Sevin, 2001,**ag.k.**,164.

⁴⁶Strabon'a göre Mophos'un ataları Mykenai'den Girit'e oradan Anadolu'ya göç etmişlerdir. Bkz.Strab.VII.3.2.

⁴⁷Bu göçün diğer önderleri Kalkhas ve Amphilokhos ve Mopsos arasında kalıcı bir barış sağlanamamış olduğunu hatta Kalkhas'ın Mopsos ile giriştiği bir bilicilik yarışında yenilgiye uğradığı ve utancıdan öldüğü efsanelerde anlatılmıştır.

Bkz.:G.E.Bean (1999). *Eskiçağda Güney kıyıları*.(Çev.İ.Delemen,S.Çokay),İstanbul:Arion Yayınevi,s.4.

⁴⁸Hellenistik Kapının tarihsel gelişimi ve Plancia Magna'nın faaliyetleri için bkz. aş.: 3. bölüm Plancia Magna.

⁴⁹Ayrıntılı bilgi için bkz.: A.Pekman (1970). *Eskiçağda Bazı Anadolu Şehirlerinin Tanrı ve Kahraman Ktistesleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları No: 1597 s.57.

⁵⁰Bosch, 1957, **a.g.k.**,15.

ettiğini kabul etse de bunun kültürel yanısımlarının arkeolojik buluntularla desteklenmediğini ifade eder.⁵¹

İÖ 8. ve 7. yüzyıllarda tüm Akdeniz havzasında ve dolayısıyla Pamphylia’da kültürel anlamda büyük değişimlere sebep olacak Yunan kolonizasyon dönemi başlamıştır. Kolonizasyon döneminde Pamphylia ve Anadolu tarihine dair veriler sınırlı da olsa bu döneme dair bilgileri Arrianos’tan elde edebiliyoruz.⁵² Aioli kökenli göçmenler Kyme’den gelerek Pamphylia’da ilk olarak Side’ye yerleşmişlerdir. Sayıca fazla olmadıkları düşünülen bu yeni yerleşimcilerin bölge dillerini ve kültürlerini benimsemiş oldukları, bunun yanında kendi yerel kültürlerini de kaybetmedikleri anlaşılmaktadır.⁵³ Lydia Kralı Kroisos (İÖ 560-547/46) İÖ VI. yüzyılın ikinci yarısında Pamphylia’yı vasalı olarak yönetmiş, bölge daha sonra İÖ 540 yılında Pers egemenliğine girmiştir.⁵⁴

Pers Kralı Dareios I (İÖ 521-486) tarafından yapılan bir düzenlemeyle bölge İonia, Magnesia, Aiolis, Karia, Lykia ve Milyas ile birlikte birinci satraplığın içinde yer almış ve bölge de Sillyon’a yerleşen bir garnizon tarafından emniyet sağlanmıştır.⁵⁵ İÖ 483 yılında Pamphylialılar Kserkses önderliğinde 30 gemilik bir donanma kurarak Yunanistan seferine katılmışlardır.⁵⁶ Perslere karşı Atina önderliğinde Attika-Delos Deniz Birliği kurulmuştur. Komutan Kimon’un zaferiyle sonuçlanan Eurymedon (Köprü) Savaşı’nda (İÖ467-466) Persler yenilmiştir. Bu savaşın sonucunda Pamphylia şehirlerinin akibeti kesin olarak belirlenmese de Phaselis ve Aspendos, birliğe dahil edilmiştir. İÖ 5. yılındaki Attika-Delos Deniz Birliği vergi listelerinde Perge ve Sillyon’un da isimlerine rastlanmış olması bu şehirde birliğe dahil edildiği düşündürmüştür.⁵⁷ İÖ 431 de Atina ve Sparta arasındaki Peloponnesos savaşı Atina’nın yenilgiyle sona ermiş ve Delos Birliği İÖ 386 yılında Antialkidas Barışıyla birlikte bölgenin yönetimini tekrar Pers egemenliğine bırakmıştır.⁵⁸

⁵¹Bu toprakların Akha Greklere öncesi Hititlere bağlı olduğu bölgede hakim yerel kültür ve dilin varlığını Side şehri yerel diline atıf yaparak temellendirir. Bkz.: F.Işık (1996). “*Pamphylia ve Anadolu gerçeği*”, Adalya I.s.29.

⁵²Arr.*Anab.*I,II,III.

⁵³Bosch, 1957, *a.g.k.*,17.

⁵⁴Hdt.7,91.

⁵⁵Bu satraplık senede 400 talent gümüş vergi almaktaydı. Bosch, 1957, *a.g.k.*, 17.

⁵⁶Hdt.7,91.

⁵⁷Bosch, 1957, *a.g.k.*,19.

⁵⁸Bean, 1999, *a.g.k.*,8.

İÖ 334 yılında Büyük İskenderin Küçük Asya'yı istilasından sonra Pamphylia'da Pers egemenliği son bulmuştur. Phrygia'dan önce Lykia ve Pamphylia kıyılarını ele geçirmek için Karia üzerinden güneye ilerleyen İskender, Phaselis şehrine girmiştir. Phaselis'deyken kendisiyle iletişim kurdukları anlaşılan Pergeliler İskender'i dostça karşılamışlardır. Sahil yolu üzerinde ilerlediğinde şehirlerin direnci ile karşılaşan İskender'e Sillyon bir Pers garnizonu barındırması sebebiyle karşı durmuş, Side ve Aspendos da direnç göstermiştir. Ancak kral Perge'den doğuya ilerlerken Aspendos elçiler göndererek şehre garnizon bırakmaması için teklifte bulunmuş bunun üzerine İskender zamanında Perslere verilen verginin kendisine verilmesi şartıyla bu teklifi kabul etmiştir.⁵⁹ İskender bu anlaşmadan sonra Side'ye geçmiş ve burada bir direnişle karşılaşmadan teslim olan şehre bir garnizon bıraktıktan sonra Sillyon'a doğru yola çıkmıştır. Side ve Perge de, liman şehirleri olmaları dolayısıyla dirençle karşılaşmamıştır. Sillyon'un geniş surları ve bir Pers garnizonuna sahip olması, Aspendos'un İskendein egemenliğini kabul ettikten sonra direnç göstermesi bir bu şehirlerin savunmalarının dönemine göre güçlü olduğunu gösterir.⁶⁰ İÖ 334 de Büyük İskender Pamphylia, Lykia ve Pisidia'yı birleştirerek satraplık haline getirmiş ve satrap olarak başına Nearkhos'u atamıştır.⁶¹

Büyük İskenderin çıktığı Pers seferinin sonunda Babylonia'da ölmesinden (İÖ 323) sonra Pamphylia, diadokhlardan Antigonos Monophthalmos'un (İÖ 382-301) Büyük Phrygia satraplığına bağlanmıştır. Antigonos'un İÖ 301 yılında yapılan Ipsos Savaşını kaybetmesine kadar olan süreçte Pamphylia'nın bu satraplık tarafından yönetildiği bilinmektedir..⁶² Ancak bu tarihten sonraki süreçte savaş sonrası kalan topraklar Antigonos'a karşı savaşan diadokhlar arasında bölüşülmüştür. Küçük Asya'nın güney sahilleri Kassandros'un kardeşi Pleistarkos'a (İÖ 480-458) geçmiş ancak kısa süren bu egemenlikten sonra İÖ 299-298 yıllarında Pamphylia, Demetrios Poliorketes (İÖ 336-283) tarafından istila edilmiştir.⁶³ Ancak İÖ 296'da Demetrios'un topraklarını bırakıp Macedonia'ya gitmesi üzerine Seleukos ve Ptolemaios Krallıkları bölgenin stratejik önemi ve hakimiyeti dolayısıyla çekişmeler yaşamışlardır.⁶⁴ Termessos'da bulunan bir yazıt aracı-

⁵⁹Pekman , 1970, **a.g.k.**, 18.

⁶⁰Bosch , 1957,**a.g.k.**, 19.

⁶¹Pekman ,1970, **a.g.k.**,19.

⁶²Bean ,1999, **a.g.k.**,10.

⁶³Bosch ,1957,**a.g.k.**,23.

⁶⁴Bosch ,1957, **a.g.k.**,23. Pekman, 1970, **a.g.k.**, 20, Brandt, Kolb, 2005, **a.g.k.**, 20.

lığıyla İÖ 281-280 yılları arasında Pamphylia'nın kısa bir süreliğine Ptolemaios ege-
menliğinde kaldığını öğrenebiliyoruz.⁶⁵

İÖ III. yüzyılda III. Seleukos'un Küçük Asya'da öldürülmesi üzerinde tahta geçen
III.Antiokhos ile aynı aileden gelen yönetme göreviyle Akhaios Anadolu'ya gönderi-
miştir. Fakat İÖ 218 yılında Akhaios, III. Antiokhos'a isyan edip Bergama'dan başlaya-
rak Pamphylia'ya kadar olan alanı işgal etmiş ve Asya Kralı ünvanını almıştır.⁶⁶ Akha-
ios'un komutanı Garsyeris İÖ 218 yılında Selge'ye savaş açan Pednelissos'a destek için
Pamphylia'ya geldiğinde şehirlerden herhangi bir dirençle karşılaşmadığı gibi Pergede
bir askeri garnizon kurmuştur.⁶⁷ Bu denli istilalara ve saldırılara maruz kalan Perge'nin
bir karşılık vermemesi savunma sistemlerinin yeterince kuvvetli olmadığını düşün-
dürtmektedir.⁶⁸ İÖ 215 de III. Antiokhos isyancı Akhaios'u ortadan kaldırmak amacıyla
Anadolu'ya gelmiş ve Akhaios'un baş şehri Sardes'i iki yıl kuşatmadan sonra yenmiş,
Akhaios'u öldürüp İÖ 197 yılında Kilikia ve Pamphylia'yı yeniden ele geçirmiştir.⁶⁹

Fakat Pamphylia bölgesi ve Küçük Asya üzerindeki hakimiyet yarışına İÖ 190'da
Roma ve Pergamon Devleti de dahil olmuş ve III. Antiokhos Sipylos Magnesiasında
yenilgiye uğratılmıştır.⁷⁰ Bu yenilgi sonrası yapılan Apameia Barışı'na (İÖ 188) göre
III. Antiokhos Anadolu'daki topraklarının büyük bir kısmının egemenliğini Pergamon
Krallığı'na bırakmış ve Pamphylia'nın egemenliği konusunda anlaşmaya varılamamış-
tır.⁷¹ Pamphylia toprakları üzerinde hak idda eden Pergamon Kralı'nın lehine Roma
senatosu anlaşma şartlarını yerine getirmesi amacıyla consul Gn.Manlius Vulso'yu Kü-
çük Asya'ya yollamıştır. Aspendos, Side ve Sillyon gibi şehirler özgür bırakılmış ancak
III. Antiokhos'un garnizonun bulunduğu Perge'ye karşı bir hareket düzenlemiştir. Bura-
da bulunan garnizon komutanının kralının M.Vulso'ya giderek şehrin teslimiyeti için kra-
la danışılması gerektiğini ve bunun içinde zamana ihtiyacı olduğunu bildirmiştir.⁷² Bu
istenilen otuz günlük sürenin M.Vulso tarafından verilmesi Bir Seleukos garnizonu ba-

⁶⁵Brandt, Kolb ,2005,**a.g.k.**, 21.

⁶⁶Bosch ,1957,**a.g.k.**, 22.

⁶⁷Bean ,1999, **a.g.k.**,11, Brandt, Kolb,2005,**a.g.k.**, 21.

⁶⁸Pekman , 1970, **a.g.k.**,22.

⁶⁹Pekman , 1970, **a.g.k.**,22.

⁷⁰Bu savaşta Pamphylialılar Antiokhos III'un yanında yer almışlardır. Bean , 1999,**a.g.k.**, 11.

⁷¹Bean , 1999, **a.g.k.**, 10.

⁷²Liv. 38.37.

rındıran Perge'nin kuvvetli bir askeri güce sahip olduğunun göstergesidir.⁷³ Bu tarihten sonra Perge, Manlius aracılığıyla Pergamon (Bergama) Krallığı'na geçmiştir. Ancak Akdeniz egemenliği için Side gibi bir liman kentinde tam anlamıyla bir hakimiyet kuramadıkları Attaleia şehrinin kurulmuş olmasından anlaşılmaktadır.⁷⁴

Pergamon Kralı II. Eumenes'in eline geçen topraklar kral III. Attalos'un vasiyeti üzerine Roma yönetimine geçmiştir. Roma devletince bu topraklar İÖ 129'da *Provincia Asia* olarak anılmaya başlanmıştır.⁷⁵ Perge ve Pamphylia bağımsız olarak bu toprakların dışında bırakılmıştır.⁷⁶ Pergamon Krallığı'nın topraklarının Roma'ya bırakılmasından sonra Pamphylia bölgesinin özgür olup olmadığına dair tartışmalara Side'de bulunan bir mil taşı ışık tutmaktadır. Bu mil taşı üzerinde İÖ 129-126 yılında consullük yapan Manlius Aquillius'un Side'yi de içine alan bir yol yaptırdığının anlatılması bize Pamphylia'nın Side'ye kadar *Provincia Asia*'ya bağlı olabileceğini göstermesi açısından önemli bir bulgu olarak öne çıkmaktadır.⁷⁷ Ancak A.Pekman, Roma'nın Pamphylia'yı egemenliği altına alıp bir donanma ve askeri birlik oluşturmadığı, güney yolunu *Provincia Asia*'yadahil etmediği, İmparatorluk Döneminin başlarına kadar Pamphylia'nın Roma'nın egemenlik sınırlarının dışında kaldığını bildirmiştir.⁷⁸

İÖ I. yüzyılın başından itibaren Kilikya bölgesinde artan korsanlık faaliyetleri⁷⁹ Roma'nın dikkatini, Akdeniz kıyılarına çekmesine neden olmuştur. Bu yıkıcı faaliyetleri önlemek amacıyla İÖ 101-100'de yılında çıkarılan *Lex de Piratis* (Korsanlara karşı kanun) yasasıyla Pamphylia, Dağlık Kilikia, Lykia ve Pisidia'nın bir kısmını içine alan *Provincia Cilicia*⁸⁰ eyaleti oluşturulmuştur.⁸¹ Eyaletin ilk valileri korsanlarla mücadele etmede yetersiz oluşu ve İÖ88-85 yılları arasında Pontus Kralı VI. Mithradates'in işgali,

⁷³Pekman , 1970,**a.g.k.**,24.

⁷⁴ Brandt, Kolb, 2005,**a.g.k.**,20.

⁷⁵Brandt, Kolb, 2005,**a.g.k.**,20.

⁷⁶ A.N.Sherwin-White (1976). *Rome, Pamphylia and Cilicia, 133-70 BC*. The Journal of Roman Studies, 66,s.1.

⁷⁷Brandt, Kolb,2005,**a.g.k.**,22.

⁷⁸Pekman , 1970,**a.g.k.**, 25.

⁷⁹Roma'nın korsanlık faaliyetlerine karşı uygulamaları ve faaliyetleri için bkz.:Bosch, 1957,**a.g.k.**, 40.

⁸⁰Kilikia eyaletinin kuruluş süreci ve sınırlarıyla alakalı aytıntılı bilgi için bkz.:M.A. Kaya (2005). *Anadolu'da Roma Eyaletleri; Sınırlar ve Roma Yönetimi*.Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi,cilt.24,sayı.38,s.18-17.

⁸¹ Pekman,1970, **a.g.k.**, 27.

Sulla'nın İÖ 78'de Kilikia'ya Publius Servilius Vatia'yı vali olarak görevlendirmesine sebep olmuştur.⁸² Publius Servilius Lykia'daki Olympos şehrindeki korsanlar halkı Kralı Senedikides'i yendikten sonra Pamphylia üzerinden geçerek Dağlık Kilikia'daki Isauria şehrini ele geçirmiştir.⁸³ Korsanlara dair kesin başarıyı İÖ 67 yılında Korakesion'da zaferle sonuçlanan savaşla Pompeius sağlamıştır.⁸⁴

Pamphylia bölgesi, İÖ 57-43 yılları arasında Cicero'nun valiliğini yaptığı *Provincia Cilicia* sınırlarına dahil edilmiştir. Daha sonra iç savaşın eşiğinde olan Roma devleti, Ceasar'ın da ölümüyle İÖ 44 yılında Provincia Cilicia eyaletini lağvetmiş ve İÖ 43 de Provincia Asia'ya dahil edilmiştir.⁸⁵ İÖ 42 yılında Ceasar'ın katillerini ortadan kaldırdıktan sonra batının yönetimini Oktavianus, doğununkini ise Marcus Antonius üstlenmiştir. Marcus Antonius İÖ 36'da Pamphylia şehirlerini Galatia kralı Amyntas'ın yönetimine bağlanmıştır.⁸⁶ Bu dönemde şehirlerin ekonomik durumunun iyi olmadığını Side'nin kendi şehir parasını basmak yerine Amyntas adına sikkelerini basılmasından anlayabiliyoruz.⁸⁷ Pamphylia İÖ 25'de Amyntas'ın ölümüne kadar statüsünü korumuş ancak Perge ve Attaleia şehirlerinin Asia eyaletine bağlı kaldığı düşünülmüştür.⁸⁸

İmparator Augustus (İÖ 27 – İS 14), Galatia Krallığını İÖ 25 yılında Amyntas'ın ölümünün ardından onun oğulları arasında paylaşmamıştır.⁸⁹ Lykonian ile birleştirilen Galatia eyaletinin başına bir Roma valisi atanmış ve daha öncesinde Galatia Krallığı'na verilmiş olan Doğu Pamphylia'nın batı tarafında katılarak yeni bir Pamphylia eyaleti kurulmuştur.⁹⁰ Ancak bu tarihe kadar Pamphylia hiç bir zaman tek başına bir eyalet statüsüne sahip olmamıştır. Ancak İmparator Claudius zamanına kadar bu statüsünü koruyan Pamphylia İS 43 yılında arasında Lykia ile birleştirilerek tek preator tarafından yö-

⁸²Bean , 1999, **a.g.k.**, 15.

⁸³Dağlık Kilikia'daki Isauria şehrini ele geçirmesine istinaden Publius Servilius, Isauricus ünvanı almıştır. Bosch, 1957,**a.g.k.**, 41.

⁸⁴Brandt, Kolb, 2005,**a.g.k.**, 20.

⁸⁵Brandt, Kolb, 2005,**a.g.k.**, 21.

⁸⁶Brandt, Kolb, 2005,**a.g.k.**, 2, Pekman, 1970, **a.g.k.**, 28.

⁸⁷Bosch, 1957,**a.g.k.**,44.

⁸⁸Bosch , 1957,**a.g.k.**,45.

⁸⁹ Pekman , 1970, **a.g.k.**, 28.

⁹⁰Pamphylia'nın başlı başına bağımsız bir eyalet oluşuna dair ayrıntılı bilgi için bkz. Bosch, 1957,**a.g.k.**,46.

netilmeye başlanmıştır.⁹¹ Lykialılar tarafından gerçekleştirilen bir isyan sırasında Romalı vatandaşlar ve yöneticilerin öldürülmesi üzerine imparator Lykia'nın bağımsız eyalet olma statüsünü kaldırmış ve Pamphylia ile birleştirilerek *Lycia et Pamphylia*, Grekçe Λυκία καί Παμφυλία çift eyaletini oluşturmuştur.⁹² Bu tarihlerde Pamphylia ve Hristiyanlık tarihini yakından ilgilendiren bir olay meydana gelmiştir. Hristiyanlığı yaymak amacıyla seyahat eden kilise örgütünün kurucusu Aziz Paulus Perge'ye gelerek İncilde de bahsedildiği gibi vaaz vermiştir.⁹³

İS 68 yılında Nero'nun ölümden sonra başa geçen Galba zamanında, eyaletin yönetim şeklinde değişiklik olmuş ve Galatia ile birleştirilmiştir. Pamphylia Bu birleşme dahil olmamış ancak Vespasianus (İS 68-69) tekrar *Lycia et Pamphylia* eyaletini kurmuştur.⁹⁴ İmparator Vespasianus dönemine kadar imparator eyaleti olarak *praetor* sınıfından *legatus Augusti pro praetore* ünvanlı, doğrudan imparatora bağlı valiler tarafından yönetilmiştir.⁹⁵

Hadrianus dönemine (İS 117-138) geldiğimizde ise yönetsel anlamda bir değişikliğe uğrayarak imparator eyaleti statüsünden senato eyaleti statüsüne geçmiştir. Ancak bu değişiklik kısa sürmüş ve tekrar imparatora bağlı bir eyalet konumuna getirilmiştir.⁹⁶ Bir çok kez yönetsel anlamda değişikliğe uğrayan Pamphylia, son olarak Marcus Aurelius (İS 161-180) zamanında senato idaresine verilmiştir. Bu tarihten itibaren *legatus propraetore*=Πρεσβευτήρχαλιάντιστρατήγοσ ünvanını sahip valiler tarafından yönetilmek yerine *proconsul*= ἀνθύπατοσ tarafından yönetilmiştir.⁹⁷

İmparator Augustus'un yönetimiyle başlayan barış dönemi (*Pax Romana*) İS II. yüzyılın sonuna gelindiğinde varlığını yitirmeye başlamış ve İS III. yüzyılda imparatorluk

⁹¹Pekman, 1970, **a.g.k.**,28.Bosch, 1957,**a.g.k.**,47., Brandt, Kolb, 2005,**a.g.k.**,21.

⁹²Pekman , 1970,**a.g.k.**, 28.

⁹³Pekman, 1970,**a.g.k.**, 29.

⁹⁴Bosch , 1957, **a.g.k.**, 47.

⁹⁵Bir lejyona sahip olmayıp yardımcı kuvvetlere sahip olmayan Pamphylia'nın eyalet merkezinin Perge olduğu düşünülür. Kaya, 2005,**a.g.k.**, 26.

⁹⁶Bithynia eyaletinin ekonomik olarak düşüşte olması Hadrianus'u bu değişikliğe götürmüş ve Bithynia bir senato eyaleti olmaktan çıkarılıp İmparator eyaletine dönüştürmüş Pamphylia ise dört yıllık bir süreliğine senatoya bağlı yönetilmiştir. Kaya, 2005,**a.g.k.**, 24., Bosch, 1957, **a.g.k.**,48. Brandt, Kolb, 2005,**a.g.k.**, 25.

⁹⁷İ.S. 179 yılında bir değişiklik daha yapılarak İmparator eyaletine dönüştürülmüş fakat tekrardan İ.S. 180'de eski statüsüne geri dönmüştür. Bosch, 1957,**a.g.k.**,48.

yönetiminde zayıflamalar ve iç isyanlar başlamıştır.⁹⁸ Bunlara ek olarak Küçük Asya kuzeyden Got, doğudan da Parth akınlarına maruz kalmış ve Pamphylia şehirleride bu akınlardan nasibini almıştır.⁹⁹ Perge, Roma orduları için bu savaşlarda ordunun askeri üssü olma ve ordu için iâşe sağlama görevlerini yerine getirmiştir. Tacitus Dönemi'nde (İS 275-276) şehir karargah olması özelliğiyle imparatorluğun geçici kasası buraya getirilmiş ve "Pamphylia'nın metropolisi" ünvanıyla onurlandırılmıştır.¹⁰⁰ Bununla birlikte bu savaş fırsat bilen Got'lar İS 253-255 yıllarında Anadolu'nun bir çok şehrini yağmalamaya başlamış Pamphylia'dan Attaleia ve Perge'de bir kuşatma gerçekleşip gerçekleşmediği kesin olmamakla birlikte Side kuşatma altınıp alıp surları zarar görmüştür.¹⁰¹ Bu gelişmelere paralel olarak İsauria'lı kabilelerde Pamphylia'ya karşı küçük çaplı saldırılara başlamış ve İmparator Probus İS 276'da bunlara karşılık uzun süreli barışı ve düzeni sağlamıştır.¹⁰²

İS 284-305 yılları arasında İmparator Diocletianus savaşlarla ve istilalarla yıpranmış İmparatorluğun doğu tarafından askeri ve yönetsel anlamda değişiklikler yapmıştır. Eyaletlerin sınırları küçültülmüş ve merkezi otorite yeniden düzenlenerek *diocesis* sistemi oluşturulmuştur. Bu düzenlemede *Lykia et Pamphylia, Dioecesis Asiana* 'ya bağlanmıştır.¹⁰³

1.1.1. Attaleia

Pamphylia bölgesi şehirlerinden Attaleia konum olarak inceleyeceğimiz diğer dört şehir arasında en batıda olanıdır.¹⁰⁴ Antalya'nın 11.3 km. uzaklıktaki dağ yamaçları bölünmüş, sınırları Trabenna'dan (Geyikbayır) güneydoğu doğrultusunda Çandır Vadisi üzerinde ve Onobara'dan (Hisarçandır) geçer. Attaleia'nın kuzey ve kuzey batı sınırını

⁹⁸S. Mitchell (1993), *Anatolia, Land, Men and Gods in Asia Minor I*, Oxford: Clarendon Press, s.337.

⁹⁹Bosch, 1957,**a.g.k.**,46.

¹⁰⁰S.Şahin(1999a), *Die inschriften von Perge*, Bonn: Dr.Rudolf Habelt GmbH, s.205.

¹⁰¹Mitchell, 1993, **a.g.k.**, 336.

¹⁰²Bosch, 1957,**a.g.k.**,46.

¹⁰³Ayrıntılı Bilgi için bkz., A.H.M.Jones (1964), *The Late Roman Empire,284-602: Social Economic and Administrative Survey*, Norman:University of Oklahoma Press,s.47-48.

¹⁰⁴Bean, 1999,**a.g.k.**,23.

Termessos (Korkuteli) şehri oluştururken doğu sınırını on km uzakta yer alan liman kenti Magydos (Karpızkaldıran) oluşturmaktadır.¹⁰⁵

Şehir İÖ II. yüzyılda Pergamon Kralı II. Attalos tarafından Apemeia Barışı sonrasında kazanılan birçok toprağı garanti altına almak ve deniz ticareti açısından ekonomik kazanım sağlamak amacıyla kurulmuştur.¹⁰⁶ Eski adı Korykos olan alanda kurulan şehrin daha eskiye tarihlenen bir yerleşim merkezi olup olmadığı kesin değildir.¹⁰⁷ Ancak şehrin, kısa sürede deniz ticaretinde ilerlemiş olan Side ve Perge ile yarışır konuma geldiğı düşünölmektedir.¹⁰⁸ Attaleia deniz ticaretinde aktif bir şekilde yer aldığı görölmese de kayalıklarla çevrili doğal bir limana sahip olması, yüksek surların varlığı kendini dış etkenlere karşı korumada etkili olmuştur.¹⁰⁹

Deniz ulaşımında olduğı kadar kara ulaşımında da iyi bir konuma sahip olan Attaleia, Phrygia ve Pisidia'dan geçerek Pamphylia'ya ulaşan oradan da Side'ye giden *Caput Viae*¹¹⁰ yol ağı üzerindedir.¹¹¹ Küçük Asya'nın Mersin dışında güney kıyılarındaki en büyük ve doğal limana sahip olan Attaleia¹¹² Pamphylia'nın batısında yer alır ve Stadiasmus Maris Magni'de yer alan bilgilere göre sahil boyunca Side ye giden rotada Attaleia'ya uğradıktan sonra Phaselis ve Korykos'a uğranabilirdi.¹¹³ Attaleia yukarıda da bahsettiğimiz gibi elverişli limanları sayesinde Ege ve Akdeniz deniz ticaretinde önemli bir durak yeriydi. İskenderiye'ye giden Fenike ve Suriye gemileri Pamphylia limanları-

¹⁰⁵N.Gökalp(2008), *Attaleia Kent Tarihi ve Yazıt Korpusu*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Antalya, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.12.

¹⁰⁶Grainger, 2009,**a.g.k.**,130.

¹⁰⁷Sevin, 2001, **a.g.k.**,168.

¹⁰⁸Bean, 1999,**a.g.k.**,23.

¹⁰⁹Bean , 1999,**a.g.k.**,24.

¹¹⁰İ.S.6'da Augustus Döneminde Pisidia'daki kolonilerle Pamphylia ve Attaleia bağlantısını sağlamaktaydı. Vespesianus Dönemi'ne (İ.S. 69-79) kadar Pamphylia Galatia Eyaletine bağlı olmuştur. Bu ise iki bölge arasından ekonomik ve kültürel anlamda bağlantıların artmasına sebebiyet vermiştir. Batı Pamphylia yol ağları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: B.Takmer, N.T.Öner (2008), Batı Pamphylia'da antik yol araştırmaları: *Via Sebaste'nin Perge-Klimaks arası güzargahında yeni bir yol kalıntısı*.Adalya XI.s.111.

¹¹¹J. Nolle (2001), *Side im altertum: geschichte und zeugnisse*. Band II. Bonn, Dr. Rudolf Habelt GmbH. s.23.

¹¹²K. Lanckoronski (2005), *Pamphylia ve Pisidia Kentleri*, (Çev: Selma Bulgurlu Gün), İstanbul: Suna-Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, I. cilt,s.10-13.

¹¹³Nolle, 2001, **a.g.k.**,28.

na uğrayarak oradan Rhodos'a gidiyorlardı ve burada bir ticari malların sürkülasyonu söz konusu oluyordu.¹¹⁴

Kestros, Melas ve Eurymedon nehirleri tarafından çevrilen Pamphylia ovası şehirleri tarım için verimli arazilere sahip olmuştur. Attaleia'da bu verimli arazilere sahip olup aynı zamanda ormancılık faaliyetleri de ekonomik olarak şehri desteklemekteydi.¹¹⁵ Şehrin ekonomik olarak yetiştirdiği ürünlere dair bilgilerimiz sınırlı olsa da Bizans döneminde tarihlenen bir bilgiye göre şehirde hünnap ağacı yetişmekteydi. *Zizyphos* olarak anılan bu ağacın meyvesinin Theodosius Dönemi'nde de kullanıldığı bilinmekteydi. Bu meyvenin varlığından Plinius sayesinde haberdar olmaktadır.¹¹⁶ En önemli geçim kaynağı arasında balıkçılık olan Attaleia diğer şehirlerde de çıkarılan Kolan Balığı (ελλοφ) ile ünlüdür. Deniz ticaretine önemli bir uğrak yeri olan Attaleia'da yılın belli zamanlarında kutlanan Poseidon adına düzenlenen festivaller mevcuttu.¹¹⁷ Lykia'da Arneia, Kadyanda, Myra, Letoon, Oinoanda, Olympos'ta olduğu gibi bu *panagyris*'lerde yapılan alışverişler vergisizdi.¹¹⁸ Bu durumun Attaleia'da gerçekleştiği düşünülmektedir.

1.1.2. Perge

Attaleia'nın doğu sınırını oluşturan Mgydos'tan kuzeye doğru gidildiğinde Perge şehrine varılır. Bugünkü Antalya şehrinin on sekiz km doğusunda, Alanya-Antalya karayolu üzerindeki Aksu beldesinden yaklaşık iki km. kuzeyde bulunmaktadır. Strabon'un aktardığına göre Perge'ye ulaşım Kestros ırmağı üzerinden nehir yoluyla gerçekleşmekteydi.¹¹⁹ Perge, kentin kuzeyinde yer alan akropolis, doğu-batı yönünde 720m., kuzey-güney de ise 570. m boyutlarında toplam 19800 m²'dir.¹²⁰ Hem Kestros

¹¹⁴Gökalp, 2008,**a.g.k.**,15.

¹¹⁵Sevin, 2001,**ag.k.**,168.

¹¹⁶Plin.*Nat.*XX1.51.

¹¹⁷P.Bursa (2007). *Antikçağ'da Anadolu'da Balık ve Balıkçılık*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,s.27.

¹¹⁸H.Brandt (1992).*Gesellschaft und Wirtschaft Pamphyliens und Pisidiens im Altertum*,Bonn,Asia Minor Studies.146 dn.1291.

¹¹⁹Strab. XIV,4.2.

¹²⁰A.Özdizbay (2012). *Perge'nin m.s.1.-2. yüzyıllardaki gelişimi*, İstanbul: Suna-İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü.s.5.

ırmağı ırmağı aracıyla deniz ile bağlantısı kurulmuş bir limana sahip hem de tarım için verimli olan sahip olması yönüyle avantajlı bir şehir konumundadır.¹²¹

Yukarıda ayrıntılı şekilde anlattığımız Pamphylia'nın tarih öncesi evreleri Perge içinde geçerli olup prehistorik döneme dair kalıntılar Karain Mağarası, Belbaşı ve Bel-dibi mağaralarında yapılan kazılar sayesinde aydınlanabilmektedir. Perge kazılarından elde edilen bilgiler akropoliste Geç Neolitik ve Kalkolitik arasında bir yerleşim olduğuna işaret etmektedir.¹²²

1.1.3.Side

Attaleia'dan sonra Pamphylia bölgesinin en önemli liman şehri olan Sideyaklaşık 1 km. uzunluğunda ve ortalama 350-400 m. genişliğinde, kuzey doğudan batıya doğru uzanan bir yarımada üzerinde yer almaktadır.¹²³ Aynı zamanda şehrin teritoryumuna bağlı *Elaibarıs* (Varsak) ve *Lyrboton Kome* küçük ama zengin yerleşimlerdir.¹²⁴ Bu doğal limanı ile önem kazanan Side, Roma Döneminde Pamphylia bölgesinin ticari zenginlikte başını çekmiş ve bu durum İS 7. yüzyıla kadar devam etmiştir.¹²⁵

Side'nin eski çağlarına dair bilgilerimizi kısıtlı olsa da Strabon ve Arrianos Side'nin Smyrna'nın kuzeyinde bir Aiol kıyı kenti olan Kyme'den gelenlerce kolonize edildiğini bildirir.¹²⁶ Her ne kadar şehrin kuruluş tarihi kesin olarak bilinemese de İÖ 7. yüzyıla kadar giden bir geçmişe sahip olduğu söylenmektedir. İS 4. yüzyılda yaşamış Eusebius'un yazdığı eser, şehrin kuruluşunu Troia savaşından önceye tarihlemektedir. Side'de kullanılan dilin Yunanca dışında yerel öğeler barındırması bu bilgiyi tartışmalı hale getirmektedir.¹²⁷ Side sözcüğü 'nar' anlamına gelmektedir ve filolojik araştırmalar sonucunda kelimenin ne Grekçe olduğu ne de Fenike diline ait olduğu bunun yerine

¹²¹M.Mansel, 1978,**a.g.k.**,3.

¹²²Özdizbay,2012,**a.g.k.**, 5.

¹²³Mansel,1978,**a.g.k.**,4.

¹²⁴Sevin, 2001,**a.g.k.**,170.

¹²⁵Nolle, 2001, **a.g.k.**,3.

¹²⁶Bean , 1993, **a.g.k.** 63, Strabon,Geografika.,XIV 4.2., Arrianos, *Anab.*,I.26.

¹²⁷Mansel, 1978,**a.g.k.**,4.

Anadolu'nun yerel dillerinden birine ait oldu ortaya çıkmıştır.¹²⁸ Bereketi simgeleyen bu meyve en erken örneklerinden başlayarak sikkeler üzerinde tasvir edilmiş ve Roma İmparatorluk Dönemi'ne kadar varlığını sürdürmüştür.¹²⁹ Hellenistik Dönem'e kadar Side'de Pamphylia lehçesinden ayrı bir yerli Anadolu dili olan Luwice dili konuşulduğu ve kendine özgü bir yazısı olduğu İÖ 6. yüzyıla tarihlenen sikkelerde ve yine İÖ 3.yüzyıla ait üç yazıttan ortaya çıkmıştır.¹³⁰

Sikkeler ve yazıtlar üzerinde Side'nin erken dönemlerine tarihlenen kutsal meyve nar ile betimlenen Athena, Hellen kökenli bir tanrıça olmasının yanında aynı zamanda Anadolu'nun yerel kültürlerinden gelen ana tanrıça tapınımla¹³¹ sinkretize edilmiş olduğu düşünülmektedir.¹³² Bir başka örnek ise Apollo'nun Sidetes olarak isimlendirilmiş olmasıdır. Şehrin kurucusu ve ata babası olarak görülen Apollo'nun kökleri eski bir baş tanrıya kadar uzanan bir tapınımı göstermektedir.¹³³

Pamphylia'nın diğer şehirlerinde olduğu gibi Side de teritorumu ile birlikte bağımsız bir şehir devleti olma özelliğini korumuştur. Özellikle İS II. ve III. yüzyıl bu şehirlerin gerek ekonomik ve kültürel gerekse bayındırlık ve üretim açısından önemli gelişmelerin yaşandığı dönemler olmuştur.¹³⁴ Ancak bu ihtişam İS III. yüzyıl sonlarına doğru eyaletlerde Roma merkezi otoritesinin azalması sebebiyle kaybolmaya başlamıştır. İlk olarak İS 222 yılında Artakserkes tarafında Sasani Devleti kurulmuş ve İmparator III. Gordianus (İS 225-244) kurulan bu yeni devletin üzerine, Mezopotamya'ya sefere çıkmıştır. Ancak büyük bir yenilgi ile sonuçlanan bu sefer Sasanilerin, Küçük Asya'nın güneydoğusunda yer alan Kilikia, Tarsus ve İkonium'a kadar ki bölümünü istila

¹²⁸ "Side" ya da "Sibde" sözcüğü Pontus ve Troas gibi Anadolu'nun bir çok yerinde görülmüş ve kökeni Sid- olan bu isim İonia'da Siderus veya Sidene, Lykia'da ise Sidyma şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Mansel , 1978,**a.g.k.**, 4.

¹²⁹J. Nolle(1993), *Side im altertum: geschichte und zeugnisse Band I*. Bonn: Dr. Rudolf Habelt GmbH. s.3.

¹³⁰Mansel, 1978,**a.g.k.**, 4.

¹³¹Nar menşei neolitik çağa dayanan Anna,Nana ya da sadece MA olarak anılan bir anatanrıça ile ilintilenmektedir. Bu tanrıçanın Side'de Athena ile eşit görülmesi eskiden beri var olan silahlı bir tanrıçaya tapılmış olmasından kaynaklanıyor olabilir. Mansel, 1978,**a.g.k.**, 5.

¹³²Alanyalı(2011), *Side'nin Roma dönemi Panteon'u*, Anatolia 37.s.75.

¹³³Mansel , 1978,**a.g.k.**, 5, Alanyalı, 2011,**a.g.k.**, 76.

¹³⁴Mansel, 1978,**a.g.k.**, 14.

etmesine yol açmıştır.¹³⁵ Pamphylia ve şehirlerinin bu istilalardan etkilenip etkilenmediği çok açık görünmese de Side'nin bu savaşta Roma ordularından oluşan bir garnizon sahibi olduğu anlaşılmaktadır.¹³⁶

Roma İmparatorluğu'nun azalan merkezi otoritesi ve doğuda uzun yıllar süren Sasani savaşları Küçük Asya bölgelerinin yerel kavimler tarafından yağmalanmasına olanak tanımıştır.¹³⁷ Nitekim İS 252-255 yıllarında Küçük Asya'nın kuzeyinden başlayarak Kappadokia'ya ve Pamphylia'ya kadar yağmalayan Got'lar, İS 299 yılında Side'yi kuşatmışlarsa da korunaklı surları sebebiyle şehri ele geçirememişlerdir.¹³⁸ Bu gelişmelere eş zamanlı olarak İS 276-282 yıllarında İmparator Probus döneminde yerel korsanlar Isaurialıların istilalarına da maruz kalmışlarsa da yukarıda bahsetmiş olduğumuz nedenden dolayı şehir zarar görmemiştir.¹³⁹ Öyle ki gerçekleşen bu istilalar sebebiyle zarar gören Side şehir surları İS III. yüzyılda Side kenti önde gelen kadınlarından olan Quirina Patra ve eşi Bryonianus Lollianus şehir surlarını onardıkları gibi Melas Nehri'nden yirmi Roma mili uzunluğundaki *aqaductus*'u da onarmışlardır.¹⁴⁰

Quirina Patra ve ailesine ithafen yazılan onur yazıtları sayesinde şehrin mahalle planlaması hakkında de ayrıntılı bilgiye sahip olabiliyoruz. Bu yazıtlara göre şehir dört ana mahalleye bölünmüş ve kuzeydoğu bölümüne “Büyük Kapılar” mahallesi (*Megalopytle*), güneydoğusu “Büyük Fabrika Mahallesi” merkezi ise *Tetrapolitai* yani *Quadriaga* Mahallesi ve son olarak güneyi ise Zeus Altarı Mahallesi olarak tır.¹⁴¹(Görsel 1.1)

¹³⁵Mitchell, 1993, **a.g.k.**, 237.

¹³⁶Nolle, 1993, **a.g.k.**, 258.

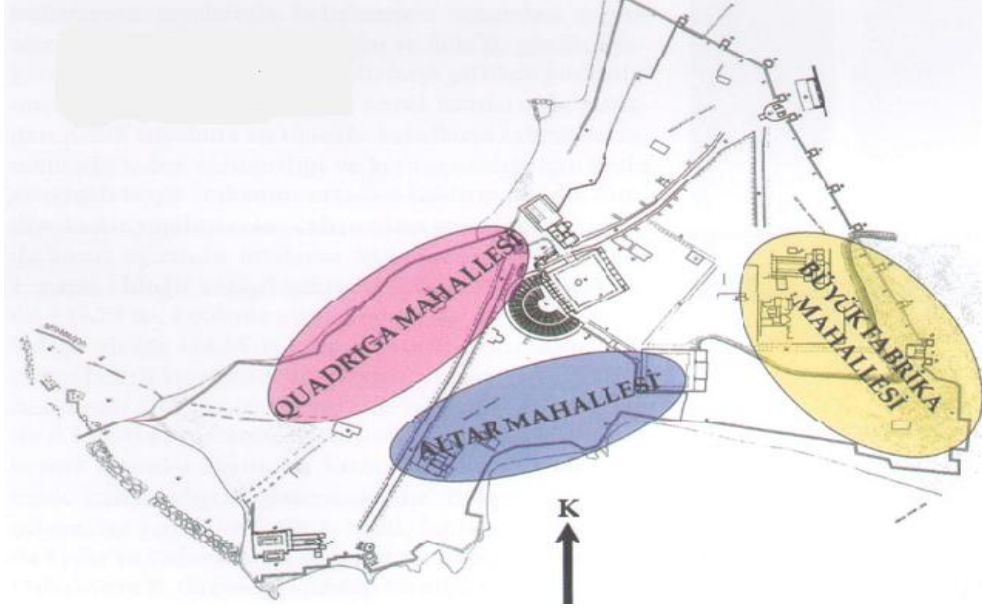
¹³⁷Mansel, 1978,**a.g.k.**, 15.

¹³⁸Mansel, 1978,**a.g.k.**, 32.

¹³⁹Mansel, 1978,**a.g.k.** 15.

¹⁴⁰Side'nin önde gelen kadınları bölümü, Quirina Patra başlığı yazıt için a.şğ. bkz.; (T71),(T72).

¹⁴¹Mansel, 1978,**a.g.k.**, 32.

Görsel 1.1. *Bryonianus Lollianus ve Quirina Patra yazıtına göre Side mahalleleri*

Bölgenin diğer kentlerinde de olduğu gibi yaygın ekonomik faaliyet zeytincilik olmuştur. Kestros ırmağının oluşturduğu verimli alüvyonlu ovalarda gelişmiş sulama kanallarıyla tahıl yetiştiriciliği ve tarım yapılmıştır. Büyük gemi tezgahları ve gelişmiş ticaret filosu sayesinde Doğu Akdeniz ile ticari bağlantılara sahip olmuş ve döneminin en bilinen esir pazarlarına ev sahipliği yapmıştır. Ticari faaliyetlerinin bu denli başarılı olması ve geniş alanlara yayılmasında en büyük etken ise Side'nin biri bugün dahi kullanımda olan iki önemli limanıdır. A.M.Mansel tarafından (E1) ve (E2) olarak adlandırılan bu limanlar İS II ve III. yüzyılda Akdeniz'deki Yunanistan'dan Mısır'a uzanan ticaret ağının önemli merkezini oluşturmakla kalmayıp özellikle savaş ve kıtlık dönemlerinde diğer bölgelere hububat ve ipe tedariğinin bel kemiğini oluşturmuştur. İS III. yüzyılda Side kenti önde gelen kadınları başlığı altında incelediğimiz Aur. Konia'nın babası Aur. İS III. yüzyılda Suriye'de bulunan Roma ordusuna ve halkına üç kez yıllık annona sevkiyatı yardımında bulunmuştur. Buna istinaden de Kasia şehri ve kızı Aur. tarafından onurlandırılması şehrin nedenli önemli bir konuma sahiplik ettiğini göstermesi açısından önemli bir örnektir.¹⁴²

1.1.4. Sillyon

Perge'den on iki km doğuya doğru gittikten sonra Side'den beş km kadar uzaklıkta olan ve Antalya Ovası'nda 223 m. yükseklikte geniş bir plato üzerine kurulan Sillyon,

¹⁴²Ayrıntılı bilgisi için bkz.; Yazıt. T52.

Antalya'nın Serik ilçesi sınırları içindedir.¹⁴³ Birbirinden bağımsız tepeler üzerine kurulmuş Sillyon, Kestros'un doğu kıyısına yakındır ve şehrin güney tarafından bakıldığı takdirde deniz görülür. Strabon'a göre şehir denizden kırk stadia içeridedir Kaparia Gölü'nün önünde yer alır ve Perge şehrinden bakıldığında görülebilir olup tepelerinin etekleri oldukça diktir.¹⁴⁴ Bu tepelerin yamaçları güneyde ve doğuda dikken batıya doğru gidildikçe eğimi azalır. Bu sebeptendir ki şehir ve ova arasındaki bağlantı bu taraf üzerinden sağlanıyor ve yerleşim yerleri bu yamaç boyunca uzanıyordu.¹⁴⁵ Sillyon'a yönelik bilgilerimiz kısıtlı olsa da şehirden ilk bahseden İÖ IV. yüzyılda yaşamış coğrafyacı Skylaks'tır. İskenderin doğu seferine yönelik olarak şehirden Selyvis olarak bahsetmiştir¹⁴⁶ Arrianos ise buranın Pers satraplığına ait paralı askerlere ev sahipliği yaptığını bildirmiş ve İskender'in Pers seferi sırasında şehrin bu saldırıya Aspendos ile birlikte karşı durduğunu yazmıştır.¹⁴⁷ Şehrin en eski tarihlerine dair bilgiler varsayımlar üzerine kurulu olup kesin bilgiler içermemektedir. Ancak diğer şehirlerde olduğu gibi kuruluş efsanesi, Troia Savaşı sonrası göçleriyle gelen kahraman Mopsos'a dayanmaktadır.¹⁴⁸

Sillyon'a dair bilgilerimiz kısıtlı olup hâlâ gün yüzüne çıkmayı bekleyen yazıtlar ve yapılar söz konusudur. Bu bağlamda şehire yönelik ilk yüzey araştırmaları 2009 yılında Pamukkale Üniversitesi tarafından başlatılan kazılar aracılığı ile gerçekleşmiştir.¹⁴⁹ Yine aynı üniversiteden Murat Taşkıran'ın "Sillyon Savunma Sistemi ve Pamphylia Bölgesindeki Yeri" adlı doktora tezi kentin arkaik dönemlerine ve şehir yapılanmasına ışık tutar niteliktedir.¹⁵⁰ Yabancı literatürde Riet Van Bremen'in eserleri şehrin önde gelen ailesi ve yine en ünlü kadın üyesi Menadora'nın incelenmesinde bize önemli bilgiler sunmaktadır.

¹⁴³E. Özer, M. Taşkıran (2010). 2009 yılı Sillyon antik kenti ve çevresi yüzey araştırması, 28. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt III.s.279.

¹⁴⁴Strab. XIV,4.2.

¹⁴⁵Lanckoronski, 2005, **a.g.k.**, 67.

¹⁴⁶Ps-Sklaks, *Perpil*.4.11,91.

¹⁴⁷Arr. *Anab*.I.26.

¹⁴⁸Bean , 1993, **a.g.k.**,43.

¹⁴⁹Özer, Taşkıran , 2010, **a.g.k.**,279.

¹⁵⁰M. Taşkıran (2017). *Sillyon savunma sistemi ve Pamphylia bölgesindeki yeri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü.s.1.

1.1.5. Aspendos

Sillyon'dan doğuya doğru gidildiğinde ovoidan kırk m. yüksekliğindeki sert kayaların üzerine kurulmuş olan Aspendos şehrine varılır.¹⁵¹ Bu kayalıkların üzerine kurulan en ünlü yapı bilindiği üzere imparator Marcus Aurelius (İS 161-180) zamanında inşa edilen tiyatrodur.¹⁵² Batısında ve kuzeyinde bataklık göl ve bu gölün kuzeyine yakınında dağlar, hemen doğusunda bir nehir ve deniz ile Eurymedon'un ağzı yer alır. Perg'e'den Side'ye uzanan şehrin güneyinden geçen yol ağı üzerindedir. Dört ana büyük kapısı olan şehrin güney kapısı limana en yakın kapıdır ve savunma sistemi en güçlü olanıdır.¹⁵³

Strabon tarafından en eski adının Eswediys olduğu ve Argos'lu göçmenler tarafından kurulduğu bildirilen şehrin kurucusunun Mopsos soyundan gelen Geç Hitit Devleti Karatepe'nin kralı Asitawanda olduğu düşünülmektedir.¹⁵⁴ Ancak şehrin tarihine dair ilk resmi kayıtlar ise İÖ VI. yüzyıla aittir. Ticari faaliyetler açısından gelişmişliğinin göstergesi olan sikke basımı en erken bu tarihlere dayanır ve döneminin sikke basımında öne çıkan şehri olan Side ile yarışacak konumda olan Aspendos, kuşkusuz bölgenin en güçlü şehirlerinden biri olmuştur.¹⁵⁵ Akhaimenidler tarafından Pamphyialı, Lykialı ve Pisidialıların paralı asker olarak hizmet verdiği bir askeri üs olarak kullanılmıştır.¹⁵⁶ Yukarıda da bahsetmiş olduğumuz Kimon'un Persler'e karşı zaferi sonucunda şehrin Attika Delos Birliği'ne katılmasına sebep olmuştur. Ancak İÖ 449 yılında Atinalılar tarafından kabul edilen Pers hakimiyeti Aspendos'un Atina'ya vergi ödemekte olduğu gerçeğini değiştirmemiştir.¹⁵⁷

Strabon, İÖ 389'da Atinalı komutan Thrasyboulos'un Peloponnesos Savaşı kayıplarını telafi etmek için Küçük Asya üzerine sefer çıktığını ve Eurymedon'a varıp Aspendos'un parasal desteğini aldığını ancak Aspendoslular bu desteği verdikten sonra Thrasyboulos'u çadırında öldürdüklerini belirtmiştir.¹⁵⁸

¹⁵¹Lanckoronski, 2005, **a.g.k.**, 67.

¹⁵²Sevin, 2001, **ag.k.**,170.

¹⁵³Lanckoronski, 2005, **a.g.k.** 89.

¹⁵⁴Strab. XIV.4,2

¹⁵⁵Lanckoronski, 2005, **a.g.k.** 85., Bean , 1993, **a.g.k.**52.

¹⁵⁶Sevin, 2001,**ag.k.**170., Lanckoronski, 2005, **a.g.k.** 85

¹⁵⁷Bean, 1993, **a.g.k.**,170.

¹⁵⁸Strab.XIV.4,2.

İÖ 333 yılına gelindiğinde Büyük İskenderin doğu seferi sonucu Küçük Asya'ya gelmiş ve egemenliği altına aldığı diğer şehirler gibi Aspendos'u da etkilemiştir.¹⁵⁹ Aspendos'luların sırasıyla İskenderin ölümü sonrasında Hellenistik Krallar döneminde Seleukoslar, Ptolemaioslar, Garsyeris ve Roma Cumhuriyet döneminde Manlius Vulso egemenliklerin Pamphylia'nın tarihsel coğrafyası bölümün yer vermiştik. Bununla birlikte Roma imparatorluk dönemine gelindiğinde ise şehir asıl olarak ekonomik ve kültürel ilerlemeyi yaşamıştır. İÖ I. yüzyılda Pamphylia'nın, Side ve Perge'den sonra üçüncü büyük şehri olmuş ve İÖ III.'da İmparator Kültü tapınağı inşa etme yetkisi kazanarak *Neokori* ünvanı almıştır.¹⁶⁰

Aspendos'un zenginlik kaynakları arasında Strabon'un da bahsettiği Kapria Göl'ünden çıkarılan tuz ve kuzeye doğru varlığını gösteren, yüksek yamaçlardan elde edilen zeytin ve zeytinyağıdır.¹⁶¹ Bunların yanı sıra yünden yapılan Pamphylia tarzı sert kumaşlar ve iç bölgelerde üretilen tahıl önemli zirai ürünlerdir.¹⁶² Aspendos'un ticaret ağının geniş alanlara yayıldığına bir diğer göstergesi ise Aspendos sikkesinin bir kopyası olarak yapılmış Selge sikkesidir. Bulunan bu sikke Aspendos'un ticaret ağının Eurymedon'da yukarı kadar yayıldığına güzel bir örneğidir.¹⁶³

1.2. Sosyoekonomik Yapı

Tarihsel coğrafya bölümünde Side ve Perge gibi şehirlerin kendi dilini konuşan yerel halklara ev sahipliği yaptığına değinmiştik. Ne Grek dili ne de Pamphylia lehçesiyle benzerlik barındıran bu dillerin Anadolu'nun kadim halklarına ait olduğu düşü-

¹⁵⁹İskender Perge şehrinin direnmeden teslimiyeti sonucunda Aspendos'a geçmiş ve Aspendoslular tarafından hakimiyetinin tanınacağı talep edilen 50 talenti ödeyeceklerini bildirmişlerdir. Bu hakimiyet sözüne ithafen İskender şehri kuşatma altına almadan Side ve Sillyon'a yönelmiştir. Ancak Aspendos'lular verdikleri sözü tutmadıkları gibi şehir surlarını güçlendirmişlerdir. Bunun üzerine şehir İskender tarafından kuşatılmış ve Aspendoslulardan uzun süre dayanamadna teslim olmuşlardır. ayrıntılı bilgi için bkz. Arrianos, *Anab.* I.26.

¹⁶⁰Bean , 1993, **a.g.k.**,52.

¹⁶¹Strab. XIV,4.2

¹⁶²Plin. *Nat.* 31,37.

¹⁶³Lanckoronski, 2005, **a.g.k.**, 86.

nülmektedir. Bölgeye yerleşen en eski halkın Luviler olduğu Side ve Perge gibi şehirlerde konuşulan lehçelerin Luvi diliyle benzerlik göstermesinden anlaşılmaktadır.¹⁶⁴

İS 30'da Augustus'un imparatorluğunda *Pax Romana* ile başlayan principatus dönemi Akdeniz ve Küçük Asya şehirlerine zenginlik ve refah bağlamında önemli katkılar sunmuştur. Bu dönemde uzun soluklu savaşların sona ermesiyle şehirler sosyal ve kültürel anlamda gelişerek döneminin Aleksandreia ve Antiokheia gibi büyük şehirleriyle boy ölçüşecek konuma erişmişlerdir.¹⁶⁵ Aşağıdaki bölümde ayrıntıları ile değineceğimiz *eurgesia* sistemi ile şehirlerin mimarileri önemli ölçüde değişerek bayındırlık faaliyetleri hız kazanmıştır.

İS I. yüzyıldan III. yüzyıla kadar süren *Pax Romana* sürecinde şehirlerin idari yapılanması değişikliklere uğramıştır. Pamphylia'nın diğer şehirlerinde olduğu gibi Side ve Perge birer şehir devleti olarak idari yapılanmasını korumuş ancak kendisini ilgilendiren bölgesel, ekonomik ve sosyal problemlerde doğrudan Roma'da bulunan merkezi idareye bağlı kalmışlardır. Bu merkezi idare, şehirlerin iç idaresine karışmaz kentin yerel yöneticilerinin yer aldığı yönetim birimlerince idare edilirdi. Nitekim Side'de bulunan yazıtlardan anlaşılacağı üzere şehirde bir "şehir meclisi" (bule), bir "halk meclisi" (demos) ve yazıtlardan bildiğimiz kadarıyla "büyük gerusia olarak anılan "ihtiyarlar meclisi" (senato) vardı. Aynı zamanda her mahallenin "gerusia"ları vardı. Perge için ise halk *phyle*'lere ayrılmış olup yazıtlar aracılığıyla bilinen Hermes *phyle*'si ve Hephaistos *phylesi* ve Hadrianus zamanından dikilen bir yazıtta yer alan *phyle* olmak üzere toplam üç tane olduğu anlaşılmaktadır.¹⁶⁶ Bu idari birimler kentin önde gelen nüfuz sahibi yurttaşlarının kontrolündeydi.

Bu nüfuz sahibi kimseler Latin ya da yerli (*peregrinus*) farketmeksizin Roma tarafından vatandaşlık tanınan kimselerdir. Özellikle I. yüzyılda *ager publicus* ile bu varlıklı Romalılar şehirlerde kendilerini göstermeye başlamışlardır. Gerek Romalı iş adamları olsun gerekse şehirde yaşayan Romalı yurttaşlar olsun, Roma tarafından askeri birliklerin olmadığı şehirlere gönderilmiş ve ticari faaliyetlerini *conventus* olarak adlan-

¹⁶⁴Tekoğlu, 1999-2000, a.g.k., 54

¹⁶⁵Mitchell, 1993, a.g.k., 217.

¹⁶⁶Bu *phyle*ler kişilerden de adlandırıldığı gibi burada bahsedilen Hermes adı ise tanrıyı ifade eder. Lanckoronski, 2005, a.g.k., 169.

dırılan birlikler etrafında toplamışlardır.¹⁶⁷ Şehir içinde genellikle resmi memuriyetliklerde görev olan bu Romalılar, Augustus'un doğudaki hakimiyetinin ve yayılımının önemli oyuncularını olmuştur. Roma İmparatorluğu döneminde eyaletlerdeki kimselere verilen bu Roma vatandaşlığı, siyasal amaçlı olup¹⁶⁸ hem vatandaşı hem de devleti doğrudan doğruya çıkar ilişkisiyle birbirine bağlayan bir sistem haline dönüşmüştür. İlk olarak Küçük Asya'da verilen vatandaşlık Sulla dönemine ait olup daha sonra imparatorluk döneminde her hür aristokrat yurttaşına verilmeye başlanmıştır.¹⁶⁹ İS 212 yılında Marcus Aurelius Antoninus'ın (Caracalla) tarafından yayınlanan *Constitutio Antoniniana* ile eyaletlerdeki yurttaşlara Roma vatandaşlığı hakkı tanınmıştır.¹⁷⁰ Bu nedendir ki çoğu Pamphylia vatandaşı yerli olsun İtalic olsun Marcus, Aurelius, Aurelia gibi önadları (*praenomen*) kullanmışlardır.¹⁷¹

Burada vurgulanması gereken bu yapının en önemli özelliği ise Romalılılaşmaya katkı sunmasıdır. Bu varlıklı *İtalic* ve yerli vatandaşlarının birbirleriyle yaptığı evlilikler ile bütünleşmeye ya da diğer adıyla Romalılılaşmaya büyük hizmetleri dokunmuştur. Bunun en iyi örneği ise bir Roma vatandaşı olan Plancia Magna'nın Perge'nin yerli eşraf ailelerinden olan C.Iulius Cornutus Tertullus ile yapmış olduğu evliliğidir. Bu evlilik sayesinde hem Plancii'ler hem de Cornutii'ler Perge şehri üzerinde mimari ve bayındırlık faaliyetleri geliştirip, Roma'ya hizmet etmişlerdir. Bunun karşılığında ise ticari ve ekonomik anlamda bağlantılar kurarak zenginliklerini arttırmışlardır.¹⁷²

1.3. *Euergesia* Kavramı

Zenginlik, güç ve ün sahibi olmak gibi anlamları barındıran *euergeisa* fenomeni eski bir Grek sistemi olan *leitourgia* sisteminden doğmuştur. Kamu için gönüllülük esa-

¹⁶⁷ Küçük Asya şehirlerine gelen bu Romalı vatandaşlar Augustus döneminde daha çok yoğunluk kazanmış ve genellikle emekli, bankacı ve gemici kimseler olduğu düşünülmüştür. Gökalp, 2008, **a.g.k.**, 44.

¹⁶⁸F.Dingil (2006). *Principatus devri Karia'sında Leiturgia ve Arkhe üstlenen kadınlar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.29.

¹⁶⁹Dingil, 2006, **a.g.k.**, 29.

¹⁷⁰Pekman, 1970, **a.g.k.**, 33.

¹⁷¹Ancak buna rağmen her Roma vatandaşı kendisine bu hakkı veren İmparatorun praenomen ve gens' ini taşımak zorunda değildi. Bu hakkı vermeye aracılık eden eyalet memurları ve valilerinde praenomenlerini taşıyabilirlerdi. Dingil, 2006, **a.g.k.** 29.

¹⁷²S.Onurkan (1969). *Perge Artemis Kabartmaları ve Artemis Pergai.*, *Belleten XXXIII*, Sayı131.s. 303.

sıyla hizmetlerde bulunan kişilere *euergetes* (εὐεργετής) yapılan bu hayırseverlik işine ise *euergesia*(εὐεργεσία) denilmiştir.¹⁷³ Terim, ilk olarak Fransız tarihçi Andre Boulanger tarafından şehri için hayır işleri yapan kişileri onurlandıran Hellenistik yazıtlardan ortaya çıkarılmıştır. Kelime tam olarak şehri ya da yaşadığı toplum yararı için kendi zenginlik kaynaklarını gönüllü (*euergetein ten polin*) olarak ya da zorunlu olarak kullanılan bireyleri tanımlamak amacıyla kullanılmıştır.¹⁷⁴ Latinlerdeki *liberalitas* ve Greklerde *philotimia* gibi terimler bu kavramı açıklamada ya çok genel ya da çok kısıtlı kalmaktadır.¹⁷⁵

İÖ 4. yüzyılda özellikle de İÖ 350 yılından sonra ortaya çıkan bu hayırseverlik kavramını daha iyi anlamak için antikçağın devlet ve ekonomi ilişkisinin vatandaşlar üzerine yansımalarına bakmamız gerekmektedir.¹⁷⁶ Tanrılara ebedi adaklar adama, saygınlık görme arzusu (*euergetai ob honorem*) ve vatanseverlik (*patriotism*) gibi kavramlar *eurgesia*'nın en temel motivasyonları olmuştur. Tarihsel zemini devlet, ekonomi ve birey arasındaki ilişkiden doğan bu anlayış hayırseverlik kavramı altında organize olmuştur.¹⁷⁷ Klasik çağın kendine özgü devlet anlayışı bireylere, ekonomik anlamda geniş sorumluluklar vermiş ve yapılan hizmetler *leiturgia* (λειτουργία) sistemi adı altına yerine getirilmiştir.¹⁷⁸

Antik kent devleti sisteminde bürokrasi ile işleyen bir memur sınıfı mekanizması bulunmamasından kaynaklı olarak zengin ve aristokrat vatandaşlar tapınak ve kamu binaları (agora, tiyatro, palaistra, bouleuterion, gymnasium) inşa etme, festivaller düzenleme, savaş durumlarında kente iâşe temininde bulunma, öğretmenlerin maaşlarının ödenmesi gibi kamu görevlerini üstlenmişlerdir. *Agonothesia*, *gymnasiarkhia*, *dekapro-*

¹⁷³H.Üreten (2004).Kyzikoslu bir Kadın Euergetes: Kraliçe Apollonis,*Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi. Tarih Bölümü Araştırmaları Dergisi*, C.XXIII S.36, s.253.

¹⁷⁴P.Vayne (1992). *Bread and circuses: historical Sociology and political pluralism*, London: Penguin Books.s.10.

¹⁷⁵A. Zuiderhoek (2009). *The politics of munificence in the Roman Empire: citizenz, elites and benefactors in Asia Minor*, New York: Cambridge Universit Press.s.7

¹⁷⁶Paul Vayne bir *euergetes* tarafından yapıldığı düşünülen il yapının Athena ve Eleusis arasında Sephisus nehri üzerine inşa edilen bir köprü olduğunu ifade eder. Xeinis oğlu Xenocles'in bu köprüyü neden inşa ettiğini ve kime adadığının yazılı olduğu bu yapıdaki ifadelerin bir şiirden çok Xenocle'i öven bir Antholgy'i çağrıştırdığını ifade eder. P.Vayne, 1992, **a.g.k.**,85.

¹⁷⁷Vayne, 1992, **a.g.k.**,86.

¹⁷⁸Üreten, 2004, **a.g.k.**,253.

tia, agoronomia, arkhieraia, demirgouia gibi leturjik memuriyetlerden kişiler, maaş gibi bir kazanç elde etmediklerinden dolayı bunları üstlenmek için para verirlerdi.¹⁷⁹ *Leitourgia* olarak adlandırılan bu sorumluluklar zengin vatandaşlar için bir taraftan zorunluluğun ifadesi iken diğer tarafından toplum içinde onur ve şöhret kazanmanın yolu haline gelmiştir.¹⁸⁰

Ancak *Leitourgia*'daki bu zorunluluk esas *Euergesia* fenomeninde yerine hayırhahlık yani gönüllülük esasına bırakmıştır. Şehrin eşraf sınıfı çeşitli memuriyetler elde etmek için kent binalarının onarım, ya da yeni yapı programları üstlenmek, oyunlar düzenlemek gibi bağışlarda bulunmuşlardır.¹⁸¹ Klasik dönemde *euergesia* daha çok toplum ve halk yararına hizmet etmeyi ifade ederken bu zamanla şekil değiştirerek bağışçı kişinin boule'ye girmek gibi politik ve ideolojik gayelerine hizmet eder bir hâl almıştır.¹⁸² Söz konusu kadınların kamuda görünürlüğüne geldiğinde ise sınırlı ve zorunlu sorumluklar içeren dini alan olmuştur.

1.3.1.Hellenistik Dönemde Küçük Asya'da *Euergesia*

Hellenistik dönem ile birlikte *Euergesia*'nın çehresi değişmiş ve Küçük Asya şehirlerinin Hellenistik krallıklar tarafından amansız yönetilme çabası *euergesia*'nın Küçük Asya'da kendine has özellikler kazanmasına olanak tanımıştır. Hellenistik dönemle birlikte kadınların kamuda varlıkları klasik dönemin aksine dini alanlarla sınırlı kalmayıp sosyal ve ekonomik alanlara yayılmıştır. Bunun en büyük katkısı da Hellenistik Kralların soylu ve güçlü ailelerden gelen eşleri olmuştur. Bu Kraliçe *euergetes*'lere Küçük Asya'nın bir çok şehirlerinde rastlanmakla birlikte onların halk tarafından onurlandırılıp hayırsever ve kurucu gibi unvanlar aldıkları görülmektedir.

Bu kadınlardan en etikileyici olanlarından bir tanesi şüphesiz ki Pergamon Kralı I. Attalos'un (İ.Ö.214-İ.Ö.197) karısı Apollonis'dir. Kyzikos'lu (Erdek) Prokles'in kızı olan Apollonis sıradan bir halk kızı iken I. Attalos ile evlenerek kraliçeliğe yükselmiştir

¹⁷⁹Magie, **RRAM** I,60.

¹⁸⁰Bu faaliyetlerin en önemli özelliği dini olmaları ve leturgia görevi üstlenen bireylerin vergi vermiyor olmasıydı. M.I. Finley (2007). *Antik Çağ Ekonomisi* (Çev: H.Erdemir). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s.182.

¹⁸¹E.N.A. Arca (2001). *Antik Çağ Lykia ve Pamphylia Kentlerinde Euergesia*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Antalya, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.140,143,150.

¹⁸²Ayrıntılı bilgi için bkz.A. Zuiderhoek , 2009, **a.g.k.**, 9.

ve Eumene Attalos, Philetairos ve Athenaios adlı oğulları olmuştur.¹⁸³ Polybios tarafından Apollonis'e dair anlatımlar onun ahlâklı, onurlu ve iyi yürekli olup yardımsever olduğu doğrultusundadır.¹⁸⁴ Yine Kyzikos şehri halkı tarafından bir yazıtta da erdemli (*arete*) ve iffetli (*sophrosyne*) olması sebebiyle onurlandırılmıştır. Aynı söylem şehirde onun adına yapılan heykel kaidelerinin üzerinde de yer almış ve her seferinde iffetli (*sophrosyne*) oluşu övülmüştür.¹⁸⁵ Bu örnekten anlaşılacağı gibi her ne kadar kamusal alanda kadınların varlığı gözle görülür bir şekilde artmış olsa da var oluşlarının çerçevesi yine iyi bir anne olma iffetli bir eş olma doğrultusunda oluşturulmuştur.

Ancak incelediğimiz Pamphylia şehirlerinden Aspendos, biri İÖ III. yüzyılının sonu diğeri ise İÖ II. yüzyılın başına tarihlenen iki önemli yazıtta yukarıda bahsettiğimiz bu dini çerçevenin dışına çıkan kadınların faaliyetlerine ve memuriyetlerine değinmektedir. İlki Aphordisios'un kızı olan Nêvopolis, *demiourgosluk* görevi üstlenmiş ve Aspendos şehri kapısının onarımı için yirmi gümüş mna bağışlamıştır.(T1) ikincisi ise Kourasiôn'nun torunu ve Limnaos'un kızı Kourasiôn ise Nêvopolis gibi yirmi gümüş mna bağışlayıp demirgosluk yapmıştır.(T2) Eponymus bir memurluk olan ve ciddi oranda maddi varlıklara sahip olmayı gerektiren *demiourgosluk* Hellenistik dönemde gerek Pamphylia'da gerekse Küçük Asya'da kadınlar tarafından üstlenilmesi az rastlanırlı bir durum olmuştur.¹⁸⁶

Bir diğer örnek ise İÖ II. yüzyılda sekiz dekret tarafından onurlandırılan Kyme kentinden Dikaiogene'in kızı Archippe'dir. Bu dekretler bir hayırsever kadının kendi şehrini güzelleştirme, bağış ve lütüflarda bulunma anlayışını açıklamada büyük önem taşıdığı gibi yeni tip kadın *euergetesleri* tanımlası açısından da önemlidir. Yeni meclis binası için bağışta bulunan Archippe aynı zamanda şehir sakinleri için yemek ve şarap dağıtmış, kendi topraklarından bazılarını agorada Homonia tapınağı yapılması için miras bırakmıştır. Şehir bu cömert bağışlara istinaden Archippeye festivallerde ön sırada oturma ve bir altın taç takma hakkı, adına bir heykel dikilmesi son olarak da öldüğünde cenaze töreni düzenlenmesi gibi onurlar bahşetmiştir.¹⁸⁷ Bütün bunlara ek olarak Archippe ciddi bir hastalığa sahip olması sebebiyle kendi güç durumunu bahane ederek

¹⁸³Üreten, 2004, **a.g.k.**, 254.

¹⁸⁴ Polyb. XXII.20 1-8

¹⁸⁵R.Van Bremen (1993). *Woman and wealth: Image of Woman in Antiquity*(Eds: A.Cameron ve A. Kurth), London: Routledge. s.3.

¹⁸⁶Bremen , 1996, **a.g.k.**, 30.

¹⁸⁷Bremen , 1996, **a.g.k.**, 15.

ἀλειτουργησία (kamu hizmetlerinden muafiyet) talep etmiştir. Bu talep ya kendisinin gerçekten bir hastalıktan dolayı bunu istemiş olduğunu ya da kadınların erkeklerin üstlenmesi gereken *leiturgia* yükümlülüklerini yerine getirmekte zorlandıklarını gösterir.¹⁸⁸

İÖ I. yüzyılda Priene şehrinden yaşamış Thessalos'un karısı, Apollonios'un kızı Phile, resmi olarak *arkhe*¹⁸⁹ üstlenen ilk kadın *stephanephoros* olmuştur. Şehri için kendi kesesinden su sarnıcı bağışlamıştır.¹⁹⁰

Bahsedilen euergetes kadın örneklerinden de anlaşılacağı üzere Hellenistik dönemde elit ve zengin kadınlar şehir yaşamında varolma mücadeleleri sadece dinsel alanda sınırlı kalmamıştır. Erkek egemen kamusal ve sosyal alanda çeşitli *leitourgia* ve *arkhe*'ler üstlenmişlerdir. Van Bremen, yukarıda bahsettiğimiz Hellenistik kraliçeler ya da elit kadınların varlığı diğerleri için rol model oluşturmadıkları gibi politik anlamda da bir değişime yol açmadıklarını ileri sürmektedir.¹⁹¹ Ancak ekonomik olarak varlıklı olmaları ve bu yolla var olma çabaları, buldukları dönem için hatırı sayılır eylemler olarak görülmelidir. Bu çaba daha sonraları Roma İmparatorluk Dönemi seçkin kadınlarını da doğrudan etkileyecektir.

1.3.2. Roma İmparatorluk Döneminde Küçük Asya'da *Euergesia*

Augustus'un İÖ 31 yılında Antonius ve Cleopatra ile yaptığı Actium Savaşını kazanmasıyla son Hellenistik krallık da Roma topraklarına katılmış, Roma Cumhuriyet Dönemi'nin son bulmuş ve Principatus Devri başlamıştır. Principatus Devri'nin ve Roman ilk imparatoru olan Augustus (İÖ 27- İS 14) hakimiyeti altındaki tüm topraklar için barış politikası (*Pax Romana*) gütmüştür. Değişen bu siyasal anlayış ekonomik ve sosyal olarak bir çok eyaleti etkilediği gibi Asia Eyaletini de doğrudan etkilemiştir. Bu barış dönemin getirdiği ekonomik yükselme eyaletlerde ve doğrudan varlıklı vatandaşlara yansımıştır. Bu durum *Euergesia* fenomeninin içinde barındırdığı tüm unsurların İ.S I ve III yy en gelişkin formlarına ulaşmasına olanak tanımıştır.¹⁹²

¹⁸⁸R. Van Bremen , 1996, **a.g.k.**, 13.

¹⁸⁹“*Arkhe*” teriminin Klasik Dönem ve Roma Dönemi süresince geçirdiği değişim için bkz., S.Dmitriev(2005).*City Government in Hellenistic and Roman Asia Minor*, New York: Oxford University Press, s.109-119.

¹⁹⁰Bremen , 1996, **a.g.k.**, 31.

¹⁹¹Bremen , 1996, **a.g.k.**, 12..

¹⁹²Augustus sonrası değişen euegesia anlayışıyla alakalı ayrıntılı bilgi için bkz. Wayne, 1992, **a.g.k.**,293.

Hellenistik Dönemde kamu yaşamında artık aktif rol oynamaya başlayan kadınların Principatus Dönemi'nde şehirlerin kamusal ve ekonomik yaşamının ayrılmaz bireyler olarak yazıtlar aracılığıyla karşımıza çıktıkları görülmektedir.¹⁹³ Zengin ailelerin çocukları veya eşleri olan bu *euergetes* kadınlar Hellenistik Dönem'deki öncülerinin hayırhakklık anlayışlarından farklı olarak daha çok ün ve saygınlık amaçlı bağışlarda bulunmuşlardır. Gerek büyük kamusal binalar yaptırımlarıyla gereksede büyük bayramlar için oyunlar düzenlemeleriyle şehirlerinin kamusal ve politik yaşamlarına finansal olarak doğrudan katkıda bulunmuşlardır. Bu hayırlarla amaçlanan Romavatanadaşlık hakkına sahip olarak kendi kişisel amaçlarına ve ailelerine hizmet etmektir.¹⁹⁴ Kadınların şehirleri için yaptığı çeşitli bağışlar hem şehrin fiziksel gelişiminde hem de sosyal gelişimine büyük katkılar sağlamıştır. Bu katkılara üçüncü bölümde ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

1.4. Kadınların *Euergesia* Sistemindeki Yerleri

Hellenistik Dönem ile birlikte kadınların *eponymos* memuriyetler üstlenmelerinin sembolik olduğu düşünülse de kamuda var olamaya başladıkları bilinmektedir.¹⁹⁵ Yasalara göre kadınların resmi bir memuriyet (*arkhe*) üstlenme olanağı söz konusu değildir ancak Ulpianus yasalarının belirlediği çerçevede (*de afficio proconsulis*)¹⁹⁶ Küçük Asya'daki kadınlarında kamu görevleri ve sorumlukları söz konusu olmuştur.¹⁹⁷

W.Eck' e göre Küçük Asya'da memuriyet üstlenen kadınların sayısının artmasının sebebi servetli ve nüfuzlu bazı ailelerin erkek bireylerinin Roma İmparatorluk yönetim sistemi içinde önemli makamlara sahip olduktan sonra yaşadıkları şehirden uzaklaşıp Roma merkezinde ya da farklı yerlerde görev almalarından dolayı kadınların devreye girmesidir.¹⁹⁸ Ancak yine de Küçük Asya'daki kadınların memuriyetlerinin imparatorluğun diğer bölgelerine kıyasla oldukça çeşitli olduğu gerçeğini göz ardı etmememiz

¹⁹³Bremen , 1993, **a.g.k.**, 55.

¹⁹⁴Dmitriev, 2005, **a.g.k.**, 131.

¹⁹⁵Dmitriev, 2005, **a.g.k.**, 178.

¹⁹⁶Digest.50,12,6,2

¹⁹⁷Bremen , 1993, **a.g.k.**,48.

¹⁹⁸W.Eck(1980). *Die Präsenz senatorischer Familien in den Städten des Imperium Romanum bis zum späten 3. Jahrhundert: Studien zur antiken Sozialgeschichte*. Köln, Festschrift Friedrich Vittinghoff.s.284.

gerekmektedir.¹⁹⁹ Bütün bu memuriyetler çoğunlukla dini, seromaniyal ve *eponymos'dur; prytania, stephanphoria, demiorgia, hipparchia* ve *eponymos arkhe* ve *basilia* gibi adlandırılan liturjik niteliklidir. Bir diğeri memuriyet ise finansal zorunlulukları fazla olan *gymnasiarkhia*, genellikle kadınlar tarafından üstlenilmiştir.²⁰⁰ *Agonothesia* da *gymnasiarkhia* gibi sık üstlenilen memuriyetler arasında olup imparatorluk kült rahibe-liği görevidir.²⁰¹

Ancak kadınların asla dahil olamadığı memuriyetler de bulunmaktadır. Bunlar, *agoranomos* (pazar sorumlusu), *eirenarches* (şehir sorumlusu), *boularchos* (boule başkanı), *grammateus* (meclis sekreteri), *sitones* (buğday satıcısı), *presbeutes* (elçi) gibi idari ve yönetsel sorumlulukları içeren memuriyetlerdir.²⁰² Ayrıca kadınlar her ne kadar resmi olarak *gerousia* tarafından onurlandırılmış olsalar da, *boule* veya *ekklesia* üyesi olarak hizmet edemezlerdi.²⁰³ Bu nedenle kadınların görev alabildikleri memuriyetler sınırlı olmuştur.

Bu memuriyetler kadınlar için maddi anlamda doğrudan bir kazanım sağlamaktan ziyade, örneğin; Sillyon'dan Menodoranın oğlu Megakles için 300.000 dinarii bağışla-ması gibi ciddi oranda harcama isteyen memuriyetlerdir. Bu gibi liturjik memuriyetler herhangi bir politik hak ve ayrıcalık gerektirmeksizin çocuklar ve yabancılar da dahil olmak üzere herkes tarafından üstlenilebilir hale gelmiştir. Özellikle imparatorluk dö-neminden itibaren memurlukların gerçek hizmet alanları onursal taraflarından ayrılmış olup daha çok gerçek anlamıyla bu görevi ifa etmeyen kişilere ya para karşılığı ya da onur karşılığı satılmıştır.²⁰⁴

Memurlukları ve yaptıkları bağışlar için onurlandırılan kadınların bu kazanımları, doğrudan onların ailelerini ve özellikle de ailelerinde Roma yönetiminde üst düzey görevler alan erkeklere adanmıştır; bir başka deyişle onların çıkarlarına hizmet etmiştir. Toplumsal olarak kadınlar doğrudan aileleri ve tabii ki kocalarıyla ilişkilendirilip, onur

¹⁹⁹Küçük Asya'nın özellikle Karia Bölgesinde *Arkhe* ve *Leuturgia* üstlenen kadınlar ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., Dingil, 2006, **a.g.k.**

²⁰⁰Bu memuriyet genellikle *eponymus* gibi görünse de bazı yazıtlar üzerinde kadınların *archeria* olarak anılmıştır. Bremen, 1996, **a.g.k.**, 55.

²⁰¹Dmitriev, 2005, **a.g.k.**, 182.

²⁰²Magie, **RRAM** I, 696.

²⁰³Bremen, 1996, **a.g.k.**, 56.

²⁰⁴Ayrıntılı bilgi için bkz., C.Foss.(1977). Bryonianus Lollianus of Side. Zeitschrift für Papyrologie un Epigrafik, 26. ,s.161-171.

payeleri genellikle “şehrin kızı”, “şehrin annesi” ya da “şehir meclisinin annesi” gibi kadınlık özelliklerini vurgulayan söylemleri içermiştir. Adanan yazıtlarda kadınların övüldüğü özellikleri, yaptıkları bağışları yanında kendi ailelerindeki erkek üyelerin sahip olduğu ünvanları veya görevleri olmuştur.²⁰⁵ Çoğu kadın da ailelerin erkek üyelerinin sahip olduğu memuriyetlerle ilişkilendirilip aynı yardımları, onurları ve hizmetleri üstlenmişlerdir. Örneğin imparatorluk kültürünün başrahiplik görevini yürüten *arkhieria* memuriyeti, eşler tarafından beraber yürütüldüğü gibi aile içindeki kuşaktan kuşağa aktarılması dahi mümkün olabiliyordu.²⁰⁶ Bu ilişki ile anlaşılması gereken, büyük harcamalar gerektiren bu memuriyetlerin ki bunlar yönetsel sorumluklar barındırmazlar, varlıklı ailelerin çıkarlarına hizmet etmesidir.²⁰⁷ Ancak buradan kadınların sadece kendi ailelerindeki erkek bireylerin dini memuriyetlerini takip ettikleri anlamını çıkarmak da eksik bir bakış olacaktır. Çünkü Roma İmparatorluğu’nun doğu eyaletlerindeki kadınların servetleri, politik rolleri ve memuriyetleri diğer bölgeler ile kıyaslandığında daha fazla olmuştur. Aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere Küçük Asya’nın diğer eyaletlerinde olduğu gibi incelediğimiz Pamphylia bölgesindeki varlıklı kadınların da bu genellemenin aksi örneklerini sergilediklerine şahitlik ediyoruz.

Tablo1.1Kült Rahibeliği üstlenen kadınların Pamphylia şehirlerine göre dağılımı

Kadınlar	Üstlendikleri Rahibelikler	Şehirler	Tarih	Testimonia No.
Aurelia Killaramotiane Ies	Athena Rahibesi, Demeter Rahibesi ?	Side	İ.S.3.yy	(T51),(T52),(T71)
Aurelia Paulina	Artemisa Pergai Rahibesi	Perge	İ.S 180-192	(T18)
Aurelia Quadratina Crispayı	Demeter Rahibesi	Side	İ.S.3.yy	(T54)
Ceacilia Tertulla	Dea Roma ve Iulia Augusta Rahibesi	Attaleia	Geç Antoninler Dönemi	(T4), (T5)

²⁰⁵Dmitriev, 2005, a.g.k., 184.

²⁰⁶Magie, *RRAM I*,1432-1434.

²⁰⁷Çiftlerin genel imajı ve üstlendikleri kentsel memuriyetler ile alakalı ayrıntılı bilgi için bkz.,R.Van Bremen , 1996, a.g.k., 133-143.

Claudia Paulina Artemisia	Artemisa Pergai ve Athena Rahibesi	Perge	Antoninler Dönemi	(T22)
Claudia Rufina	Athena Rahibesi	Side	İ.S.2.yy	(T57)
Konis	Demeter Rahibesi	Side	İ.S. 3.yy	(T65)
Polemon	Demeter Rahibesi	Karaleia	İ.S. 3.yy	(T65)
Menodora	Demeter ve Bütün Tanrıların Rahibesi	Sillyon	İ.S.2.yy	(T75,T76)
Plancia Magna	Artemisa Pergai ve Tanrıça Meter Rahibesi	Perge	Hadrianus Dönemi	(T27),(T29),(T30)
Platon'un Karısı(N.N.)	Afrodit Rahibesi	Side	İ.S. 3.yy	(T74)
Terentia Polla	Athena Polias Rahibesi	Attalei	İ.S.1. yy	(T11)

1.4.1. Agonothesia (*αγωνοθέσια*)

Roma İmparatorluğunun kamusal yaşamında önemli bir yer tutan bayramlar, festivaller, atletizm müsabakaları, müzik yarışmalarının ve tiyatro oyunlarının dahil olduğu çok yönlü etkinliklerdir. Şüphesiz büyük çapta düzenlenen bu oyunların maliyetleri ciddi oranda bağış ve sorumluluk gerektirmekteydi.²⁰⁸ *Agonothetes* tam da bu görevleri yerine getirmekten ve aynı zamanda oyunlara hakemlik yapmaktan sorumluydu. Aynı zamanda asayişin sağlanmasında görev alan *mastigophori*'yi, panayır alanlarında kurulan pazar yerinin kontrolünden sorumlu olan *panegyriarkh*'ı *agonothetes*'in görevleri arasında olmuş ve böylelikle *arkhe*'ye sahip olduğunu göstermiştir.²⁰⁹

Perge'de İS 1. yüzyılda yaşamış olan Claudia Tertulla eşi C.Caesius Cornutus ile *agonothesia*lik görevini yerine gitirmişler ve kendileri tarafından seçilen *mastigophoroi*'yi²¹⁰ oyunlar sırasında gösterdiği başarı sebebiyle onurlandırmışlardır.(T21)

²⁰⁸A.H.M Jones, (1998). *The Greek City: From Alexander to Justinian*, Oxford: Oxford University Press.s. 234.

²⁰⁹Dmitriev, 2005, **a.g.k.**,183.

²¹⁰*Mastigophoroi* (*μαστιγοφόρος*): İmparator adına düzenlenen festivallere başkanlık eden *agonothetes*'in otoritesi altında, düzeni sağlamak amacıyla cezalandırma ve denetim yetkisine sahip şenlik polisidir. *Agonothetes* tarafından seçilir ve 20 kişilik gruplar halinde görev yaparlar. ayrıntılı bilgi için bkz.:Jones, 1998, **a.g.k.**, 234.

Her ne kadar şehirler tüm bayram ve festivallerin masrafların karşılanması için belli bir bütçe ayırmış olsa da yetersiz kaldığı durumlarda *aganothesia* katkı sağlamak zorundaydı.²¹¹ Bu kadar zorunluluğun yanında ayrıcalıkları da söz konusu olan bu memuriyet aracılığıyla, kişiler çeşitli vergilerden ve sorumluluklardan muaf tutulmuşlardır.²¹²

1.4.2. Arkhierieia (*αρχιερεία*)

Roma İmparatorluk Kültü tapınımı için Augustus'un imparator olmasıyla birlikte eyaletlerde özellikle de Küçük Asya şehirlerinde adına *augusteum* ya da *sebasteum* adı verilen tapınaklar inşa edilmiştir.²¹³ İmparatora ve Roma devletine saygı göstergesi olan bu tapınaklar Roma'nın gücünün eyaletlerde yansımalarının önemli simgeleri olmuştur. İlk olarak İS 29 yılında Pergamon'da kurulan bu tapınakların sonraki yüzyıllarda hangi şehirlerde kurulacağı büyük çekişmelere sebep olmuştur.²¹⁴ Dolayısıyla imparatorluk kültürünü icrasından sorumlu memurlar ve onların sosyal statüleri önemli bir hale gelmiştir.

Koinion adı verilen meclisler kimin imparatorluk kültürü rahibi (*arkhierus*) ve baş rahip (*asiarkhes*) olacağına, imparator adına düzenlenen *Romais Sebaste* oyunlara hangi şehrin ev sahipliği yapacağına karar vermekteydi.²¹⁵ Magie, *arkhierus* ve *asiarkhos* memuriyetlerinin sadece isimlerinin farklı olduğunu ama aynı görevleri içerdiğini belirtmiştir. Ancak *arkhierus*'ler İmparatorluk Kültünün dini görevlerini yerine getirmekten sorumlu rahipler iken, *asiarkhes*'ler ise tapınaklarda görev yapan bu *arkhieruslar*'dan sorumlu başrahipler olmuştur.²¹⁶

Söz konusu kadınların bu kültü katkılarını ise diğer kültürlerde de olduğu gibi rahibe-lik görevi üstlenerek olmuştur. Kadınların doğrudan bu *Koinion* adlı meclisler tarafından atandığına dair bir kanıt söz konusu olmasa da onların bu görevleri eşleri veya oğul-

²¹¹Jones, 1998, **a.g.k.**,234.

²¹²Bremen , 1996, **a.g.k.**, 66.

²¹³B.İplikçiöğlü(1997). *Eski Batı Tarihi I*.Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s.140.

²¹⁴Küçük Asya eyaletinde ilk kurulan imparatorluk kültürü tapınak merkezleri ve İmparator Augustus sonrası kurulum süreçleri bkz., B. Burrel(2004). *Neokoroi: Greek cities and Roman Emperors*.Boston: Brill Leiden. s.17-18.

²¹⁵Magie, **RRAM I**,448.,

²¹⁶Magie, **RRAM I**,449.Van Bremen , 1996, **a.g.k.**, 73.

ları aracılığıyla üstlendikleri düşünülmüştür.²¹⁷ *Asiarkhes* ya da *arkhiereus* görevi üstlenen erkeklerin eşleri doğrudan *arkhereia* ya da rahibelik görevi yapmaya hak kazanmaktaydı. Ancak kadınların bu ünvanlara onursal sahip olup olmadıkları ya da fiili olarak bu memuriyeti gerçekleştirip gerçekleştirmediklerinin sınırları belli değildir. Kocalarından bağımsız hareket eden özgür varlıklı kadınların kült için katkıları şüphesiz ki ihtiyaçlara karşılık vermiştir ancak yine de göz önünde bulundurulması gereken nokta bu kadınların *arkhereia* görevini bu alanlarda görev alan eşleri vasıtasıyla elde etmiş olmalarıdır.²¹⁸

Küçük Asya'da ilk olarak İS 54 yıllarına tarihlenen ve Magnesia'da Agrippina ifafen yazılan bir yazıtta Iulia adlı bir kadının baş rahibelik ünvanı aldığı görülmektedir.²¹⁹ Pamphylia bölgesinde ise II. yüzyılda Attaleia'dan varlıklı bir aileye mensup olduğu düşünülen Curtia Paulina *arkhereia* görevi üstlenmiştir.²²⁰

Tablo1.2. *Arkheria Üstlenen Kadınların Pamphylia Şehirlerine Göre Dağılımı*

Kadınlar	Şehirler	Tarih	Testimonia No.
Aurelia Matoulis	Perge	Geç Antoninler Dönemi	(T14)
Aurelia Paulina	Perge	İ.S.195	(T18)
Claudia Ter ulla	Perge	İ.S. 1.yy	(T21)
Curtia Paulina	Attaleia	İ.S.2.yy	(T6)
Kneis'in Kızı (N.N)	Side	İ.S.2. yy?	(T73)
Menodora	Silyon	İ.S.2.yy	(T75,T76)
Modesta	Side	İ.S.3.yy	(T68)
Nena	Side	Commodus Dönemi	(T69)
Terentia Polla	Attaleia	İ.S.1.yy	(T11)
Ulpia Artemisia	Perge	Antoninler Dönemi	(T22)

²¹⁷F.Baz (1998). *Roma İmparatorluk Kültü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.87

²¹⁸Nolle,2001 **a.g.k.**,397.

²¹⁹S.J.Friesen (1993). *Ephesian Women and Men in Public Office during the Roman Imperial Period*, (Ed.Friensinger, H. and Krinzinger, F. "100 Jahre Österreichische Forschungen in Ephesos": Akten des Symposions Wien 1995 (Vienna),109.

²²⁰(T6)

1.4.3. Demiourgoi (δημιουργοί)

Epinomios memuriyetler içinde en yüksek onura ve mevkiye sahip olan *demiourgia*, Hellenistik dönemden beri Küçük Asya kentlerinde varlığını gösteren eski bir memuriyettir.²²¹ *Demiourgosluk* şehir için bayındırlık faaliyetleri yerine getirmeyi, kamu için bireysel hayırlar yapmayı ve tüm bunlarla bağlantılı olarak büyük zenginliğe sahip olmayı gerektiren bir memuriyettir.²²² Pamphylia şehirlerinden Aspendos’da Hellenistik Dönem’e tarihlenen yazıtları aracılığıyla haberdar olduğumuz Nêvopolis ve Kourasiô’ kadın *demiourgos* olarak karşımıza çıkan ilk örneklerdir. Bu iki kadın da Aspendos şehrinde yer alan kule için yirmişer gümüş mna bağışlamaları ve *demiourgosluk* görevleri dolayısıyla onurlandırılmışlardır.²²³

Principatus dönemine geldiğimizde ise bu memuriyetin varlığının en yoğun olduğu şehirlerden Perge, Side ve Sillyon’dan²²⁴ sadece ikisinde kadın *demiourgia* örneklerine rastlayabiliyoruz. İlk olarak karışımıza Perge’den Plancia Magna çıkmaktadır ki kendisi çok sayıda memuriyete sahip olmasının yanında onu en bilinir kılan İS 124- 125 yıllarında *demiourgosluk* görevini üstlenip “şehrin kızı” ünvanını almasıdır. Antoninler Dönemi’nde yaşamış yine Perge’den bir başka Paulina isimli kadın da *demiourgosluk* görevini üstlenmiştir.²²⁵

Sillyon’dan Menodora da bir çok memuriyeti üstlenmesi yanı sıra *demiourgosluk* görevini de üstlenmiş ve şehir yararına önemli bağışlarda bulunmuştur. Burada vurgulanması gereken en önemli nokta bu kadınların *demiourgos*’luk yanında farklı memuriyetleri üstlenmiş olmasıdır.²²⁶

²²¹İ.Ö. IV. yy’da Hellenistik dönemde Kilikia Eyaletinde ilk varlığına rastlanan bu memuriyet politik uzantıları ile Rhodos gibi şehirlerde benzerlik göstermektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz.Jones, 1998, a.g.k.,47.

²²²Magie, **RRAM** I,263. Bremen , 1996, a.g.k., 65.

²²³Yazıtlar için bkz. (T1 ve T2)

²²⁴Magie, **RRAM** I,263.

²²⁵(T17)

²²⁶Magie, **RRAMI**,648.

1.4.4. Dekaprottoi (δεκαπρωτοί)

İlk olarak İSİ. yüzyılda varlığına rastlanılan *dekaprottoi*, Küçük Asya'da II. yüzyıldan sonra görülmeye başlanmıştır.²²⁷ Bir şehrin önde gelen ilk on kişisinden oluşan kurulun üyeleri, Roma'ya gönderilen vergilerin toplanmasından sorumluydular.²²⁸ *Boule* üyelerinin en varlıklı on kişisinin seçildiği bu kurul, şehrin kıtlık veya ekonomik olarak sıkıntılı dönemlerinde Roma'ya ödenmesi gereken vergileri kendi servetlerinden ödemekle de sorumluydular.²²⁹

Dekaproteia'nın finansal yükümlülükleri ağır olan ve sosyal olarak oldukça prestijli ve bu prestiji sürdürmeyi gerektiren zorunlulukları olan bir *leiturgia* idi.²³⁰ Bir *leiturgia* olarak *dekaproteia* bir yıllık bir hizmetti. Ancak üç yıl veya ömür boyu bu görevi üstlenmek söz konusu olabiliyordu.²³¹ III. yüzyıldan itibaren tüm Küçük Asya şehirlerindeki meclislerin yapısal değişimi sebebiyle, *dekapratio* zamanla gençlerin politik kariyerleri için iyi bir başlangıç olarak görülmeye başlanmış ve soya bağlı bir memuriyet haline dönüşmesiyle çocukların dahi üstlenebileceği hâle gelmiştir.²³²

Sillyon'da yaşamış olan Menadora, Pamphylia şehirleri içinde tek *dekaprotia* görevi üstlenmiş varlıklı kadın olarak öne çıkmaktadır. Varlıklı bir ailenin dört kuşak boyunca üstlendikleri bu görevi nihayetinde Menadora'nın üstlenmesi oldukça dikkat çekici örnektir.

1.4.5. Gymnasiarkhos (γυμνασιάρχος)

Gymnasiarkhos, bir *gymnasion*'un idaresinin tepesindeki en rütbeli ve yetkili kişidir. Bir çok *gymnasion*'un olduğu şehirlerde birçok *gymnasiarkhos* bulunur ve bunlar şehirdeki ergen, genç ve yaşlı erkeklerin eğitimlerinden sorumluydular.²³³ Şehirde yaşayan varlıklı vatandaşların üstlenebildiği bu memuriyet diğer memuriyetler gibi toplumsal olarak oldukça prestijlidir. Ağır yükümlülükler içeren bu *leitourgia* gönüllülük esa-

²²⁷Nolle,2001.a.g.k.,s.394.

²²⁸İmparator Hadrian'dan sonra yirmi kişinin oluşturduğu bu memuriyet Küçük Asya 'da ilk olarak Bithynia ve Galatia eyaletlerinde varlık göstermiştir.Dmitriev, 2005, a.g.k.,199.

²²⁹Jones, 1998, a.g.k., 241.

²³⁰Ancak zamanla yükümlülükleri ağırlaşan bu memuriyet her ne kadar onurlu bir yana sahip olsa da III.yy'da sonra bir ceza olarakda görülmeye başlanmıştır. S.Dmitriev, 2005, a.g.k.,199.

²³¹Magie, RRAM I,648.

²³²Dmitriev, 2005, a.g.k., 199.

²³³Jones, 1998, a.g.k., 237.

sına göre üstlenilirdi. Bu sebeple varlıklı vatandaşlar arasında ilk *gymnasiarkhos* olmak ya da ömür boyu (*γυμνασίαρχος εἰς τὸ αἰῶνα*) *gymnasiarkhos* ünvanlarını almak için yoğun bir rakabet oluşabilirdi.²³⁴

Ana görevi bir *gymnasionun* mimari işleriyle ilgilenip yapım onarım maliyetlerini üstlenmek olan *gymnasiarkhos*'un tüm bunların üzerinde en önemli bir diğer görevi ise sorumluluğundaki *gymnasion*'a zeytinyağı tedarikinde bulunmaktı.²³⁵ Bazı şehirlerde bu zeytinyağı tedariki için hayırhah kişiler *gymnasiarkhos* olmasalar dahi vakıflar aracılığıyla parasal yardımda bulunurlardı. Fakat burada *gymnasiarkhos* en çok katkıyı sunması gereken kişi olarak bütçenin tamamını ödemekle yükümlüydü.²³⁶

İS II. yüzyılda Attaleia'da yaşamış olan Caelia Tertulla üstlendiği bir çok memuriyetin yanında yaşlıların gençlerin ve çocukların *gymnasiarkhosluğu* görevini üstlenip zeytinyağı tedarikinde bulunduğu için onurlandırılmıştır.(T4),(T5) Bir diğer örnek ise Sillyon'dan Menodora da *gymnasiarkhosluk* görevinde bulunmuş buna ek olarak kızı Thedora da annesini takip ederek aynı görevi üstlenmiştir. Aspendos'dan Paulina adlı bir kadın ise görev yaptığı *gymnasion* üyeleri tarafından onurlandırılmıştır.(T3) Bir diğer *gymnasiarkhosluk* görevi üstlenen kadın ise Side şehri yakın komşusu Karallia'den Nena'dır. Aynı zamanda varlık alanları Side'ye kadar uzanan Nena ve eşi Konon Melas nehri üzerinden alınan vergiyi ödedikleri için Side'den vatandaşlık hakkı kazanmışlardır.

1.4.6. Hierophantes (*ἱεροφάντης*)

Tapınaklarda ibadet etmek isteyenlere dini ritüelleri aktaran üst düzey görevlileri tanımlamak için kullanılan *Hierophantes*'i aynı zamanda şehri için faaliyetlerde bulunur. Tam görev tanımı ve sınırlılıkları belli olmayan *Hierophantes* görevini Sillyon'dan Menodora'nın imparator kültü baş rahibeliği ve Demeter 'in yaşam boyu rahibeliği yapmış olması onun *hierophantes* ünvanını kazanmasına olanak tanımıştır.²³⁷(T74)

²³⁴Dmitriev, 2005, a.g.k., 283.

²³⁵Jones, 1998, a.g.k., 237.

²³⁶Bu husus ile de anlaşılan *gymnasiarkhos* zorunlulukları ve yükümlükleri olan bir *leiturgia*'dır. Magie, **RRAM** I,61-62.

²³⁷Nolle, 1993.a.g.k., 208.

İKİNCİ BÖLÜM

2. PAMPHYLIA BÖLGESİ ŞEHİRLERİNİN ÖNDE GELEN KADINLARI

2.1. Aspendos

2.1.1. Nêvopolis (*ΝεΦοπόλεις*)(?)

İÖ III. veya II. yüzyılda yaşamış olduğu düşünülen Nêvopolis, Nevopolis adlı birinin torunu ve Aphrodisios'un kızıdır. Ailesi hakkında geniş bilgi sahip olmadığımız Nêvopolis *demiourgosluk* görevi üstlenmiş ve bununla birlikte muhtemelen bir kapının yapımı veya onarımı için yirmi gümüş mna (2000 drakhme) bağışlamıştır.(T1)

2.1.2. Kourasiô (*Κουρασιώ*)

Nêvopolis'ten bir yüzyıl sonra yaşamış olan Kourasiô, Kourasiô'nun torunu ve Limnaos'un kızıdır. Nêvopolis gibi euergesia sistemi içinde *demiourgosluk* kadar yükselmiş ve şehri için çeşitli hizmetlerde bulunmuştur. Aspendos şehrindeki kule için yirmi gümüş mna (2000 drakhme) bağışlamıştır.(T2)

2.1.3. Paulina (*Παυλίνα*)

Aspendos'da bir *gymnasion*'un üyesi olan Flavius adlı birinin kızı olan Paulina yine kendi ataları gibi *gymnasiarkhos*'luk görevi üstlenmiştir. Bu görev sırasında yapmış olduğu hizmetler sebebiyle de Ksenokles, Phereas ve Demetrion adlı *gymnasion* üyeleri tarafından onurlandırılmıştır.(T3)

2.2. Attaleia

2.2.1. Terantia Polla (*Τερεντία Πώλλα*)

İS I. yüzyılda yaşayan Terantia Polla erdemli ve dindar olması sebebiyle ve kent tanrıçası Athena Polias onuruna yaptığı 4.000 *dinarii* bağış için *demos* tarafından onur-

landırılmıştır.(T11) Kocası C.Ceatranus Aquila ve kendisi Attaleia'nın yerli ailelerinden değildir. Çünkü Terantia Polla'nın üstlenmiş olduğu İmparatorluk Kültü rahibeliği ancak II. yüzyıldan itibaren yerli aileler tarafından üstlenilmiştir. Bu sebeple İtalyan kökenli olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte Terantia Polla'nın kocasının Ceatranii gens'i Anadolu kayıtlarında geçmemektedir. Ancak bu isim Roma'da bulunan bir yazıtta geçmektedir. Benzer bir isim olarak Ceatronius adını taşıyan C.Caetronius Miccio, Tiberius ve Claudius dönemlerinde daha çok İspanya'da senatör olarak hizmet etmiştir.C.Caetranus Aquila, Caetronii ile akraba olabilme ihtimali olsa da, Terantia Polla adı da kayıtlarda geçmemektedir. İÖ 1. yüzyılda yaşamış Polla Terantia adlı şahıs, A.Terentius Varro adlı *legatus*'un annesidir.Varro, Delos ve Kos'ta onurlandırılmaktadır. Ama yine de bu bilgiler Terentia Polla'nın akrabalık ilişkisini kanıtlamamaktadır.

12. satırda, Athena Polias ile ilgili olarak geçen ifade Pace ve Bean, Athena için yıllık adaklar şeklinde okumuşlardır. Bosch ise, Athena'nın *temenos*'u için şeklinde okumuştur. Ancak genellikle Euergetes onurlandırma yazıtlarında tanrılara adak için para verilmektedir. Bunun bir diğer örneğini Perge'deki Moas ve Menneas yazıtlarında görebiliriz Bu yazıtın Athena için yıllık adaklar şeklinde anlaşılması da doğru olmalıdır.²³⁸

2.2.2. Iulia Sancta (*Ιουλία Σάνκτα*)

Hadrianus döneminde yaşayan Iulia Sancta, Attaleia kentinin ünlü ailelerinde olan Iulii ailesine mensuptur.²³⁹ Attaleia'da 150 yıl boyunca önemli mevkilerde görev yapmış aile bireylerine sahip Iulii ailesinin Roma vatandaşlık hakkını Augustus döneminde elde ettiği düşünülmektedir. Bu ailenin bilinen üyeleri C. Iulius Asper ile üç oğlu (C. Iulii) Asper, Sanctus ve Rufus'dur ve *Fabia tribus*'una mensuplarıdır.²⁴⁰

Iulia Sancta ile bağlantılı olan birkaç isimden biri de Flavius'lar döneminde yaşamış olan Lucius Iulius Sanctus'tur. Lucius Iulius Sanctus İS II.yüzyılda Attaleia kentinin önde gelenlerinden senatör L.Calpurnius Longus'un karısının onur yazıtı ve heykelinin dikilmesi için masrafları karşılamıştır. Longus'un karısının Iulii soyundan geldiği

²³⁸Gökalp, 2008,**a.g.k.**,104.; Yazıt (T15)

²³⁹M.Adak ve O.Atvur (1999). *Die pamphyliche Hafenstadt Magydos im Lichte alter und neuer Zeugnisse*. Epigraphica Anatolica, 31, s.64.

²⁴⁰C.E.Bosch(1947). *Antalya Kitabeleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, S. 123

düşünülmektedir. Muhtemelen bu sebepten L.Iulius Sanctus heykelin harcamalarını üstlenmiş olabilir. Bununla birlikte L.Iulius Sanctus, Iulia Sancta'dan bir jenerasyon önce doğduğundan Iulia'nın babası olma ihtimali de vardır.²⁴¹ Bu bilgilere ek olarak Halfmann'a göre Iulia Sagalassos'ta bulunan bir yazıtta onurlandırılan Traianus-Hadrianus Dönemi *procurator*'u M. Iulius Sanctus Maximinius'un kızı, Iulius Maximianus'un ise kızkardeşidir.²⁴² Bu bilgiler doğrultusunda, Iulia Sancta'nın Attaleia ya da Sagalassos kökeni net değildir.²⁴³ Iulia Sancta kent için çeşitli bağışlarda bulunmuş, İmparator Hadrianus için Hadrianus Kapısı'nın yanındaki kuleyi yaptırmıştır.(T8) Romaya bağlılığını göstermek amacı ile Hadrianus'un kız kardeşi Domitia Paulina (T9) ile karısı Augusta Sabina'nın heykellerini diktirmiştir. M.Adak, Hadrian Kapısı'nın güneyindeki orta kapının yanında bulunmuş T8 nr'lı yazıtı baz alarak Pergeli Plancia Magna gibi Iulia Sancta'nın da Attaleia şehir kapısının yanına imparatorluk kadınlarının heykellerini dikerek bir *ktistes* avlusu oluşturduğunu düşünmektedir.²⁴⁴ Bu doğrultuda Iulia Sancta yapmış olduğu bağışlar ve yapı faaliyetleri ile kent için önemli karakterlerden biri olarak öne çıkmıştır.

2.2.3. Caecilia Tertulla (*Καικιλία Τέρτυλλα*)

Caecilia Tertulla Attaleia'nın önde gelen ailelerinden biri olan Calpurnii ailesine mensuptur ve ailesi İtalya'dan Anadolu'ya göç etmiştir.²⁴⁵ Caecilia ismi de Roma'dangelindiğinin göstergesidir.²⁴⁶ Calpurnii ailesinin ve tüm Pamphylia'nın ilk senatörü olan Marcus Calpurnius Rufus, Caecilia Tertulla ve kocası Marcus'un oğludur.²⁴⁷ Tiberius Dönemi'nde Senatoya girmiştir. Kocası hakkında detaylı bir bilgi bulunma-

²⁴¹Adak ve Atvur, 1999,**a.g.k.**, 63.

²⁴² H.Halfmann (1979). Die Senatoren aus dem östlichen Teil des Imperium Romanum bis zum Ende des 2.Jahrhunderts n.Chr.Göttingen :Vandenhoeck & Ruprecht, s.200, nr.134.

²⁴³N. Gökalp(2008). *Attaleia Kent Tarihi ve Yazıt Korpusu*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Antalya, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, S.120.

²⁴⁴Adak ve Atvur, 1999,**a.g.k.**,63-64.

²⁴⁵N. Gökalp (2001). *Roma İmparatorluk Çağında Likya ve Pamfilya Kentlerinde Ünlü Ailelerin Sosyografya*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.83.

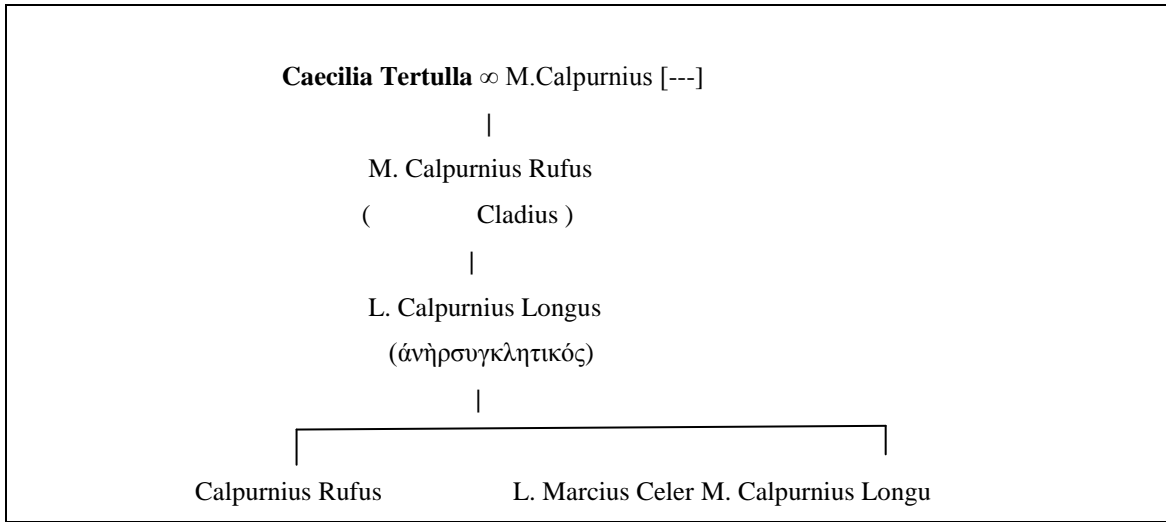
²⁴⁶Bremen, 1996, **a.g.k.**,72. dn.128.

²⁴⁷Z.Ö.Mutlu(2013).*Principatus Devri'nde Lykia ve Pamphylia Kökenli Roma Senatörleri*, Antalya: Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, s.38.

maktadır. Ancak Caecilia Tertulla ile birlikte *gymnasiarkhia* görevi üstlendiği düşünülmektedir.²⁴⁸

Ceacilia Tertulla Iulia Sebaste ve Tanrıça Roma'nın (θρά ἀρχηγέτις Πώμη) rahibeliğini yapmıştır.(T4) Yaşlılar, gençler ve çocukların *gymnasion*'larının *gymnasiarkhos*'luğu görevini üstlenmiştir.(T5) Bu görev sırasında zeytinyağı tedarikinde bulunmuştur. Kent için bağışlarda bulunmuş olmasından ve 'kentine karşı iyi niyet gösterme' ifadesinden *euergesia* yaptığı anlaşılmaktadır.²⁴⁹ T4 yazıtının 11. satırında geçen Ceacilia Tertulla için kullanılan *σωφροσύνη* ifadesi kadının saygınlığına işaret eden en önemli erdemlerden biridir. Genel olarak kadınlara verilen bir sıfattır. Alçakgönüllülük, kamuda aktif rol oynayan kadınlardan beklenen özelliklerden biridir.²⁵⁰ Buna göre Eck'in aile ile ilgili yaptığı soyağacı tablosu aşağıdaki gibidir;²⁵¹

Tablo2.1.Caecilia Tertulla ve ailesoyağacı (Warner Eck.1991)

²⁴⁸Bremen,1996, a.g.k.,72. dn.128.

²⁴⁹Gökalp, 2001a, a.g.k.,102.

²⁵⁰Bremen, 1996, a.g.k.165. dn.223.

²⁵¹W.Eck(1991). *L.Marcus Celer M.Calpurnius Longus Prokonsul von Achaia und Suffektkonsul unter Hadrian*. Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik. s.106.

2.2.4. Curtia Paulina (*Κουρτία Παυλίνα*)

Curtia Paulina İS II.yüzyılda yaşamıştır. Kendisi İmparatorluk Kültü başrahibeliği *arkhiereia* yapmıştır.(T6) Kent yönetiminde varlıklı sınıfa dahil olan bireylerin belli başlı memurlukların yürütülmesinde görev aldıkları bilindiğinden Curtia Paulina'nın da kentin ileri gelenlerinden, varlıklı biri olduğu çıkarımı yapılabilmektedir. Bununla birlikte kendisine ait yazıtın dışında hakkında detaylı bilgiye sahip değiliz.

2.3. Perge

2.3.1. Arete (*Ἀρέτη*)

Arete, Perge'nin yerli aristokratik ailelerinden birine mensuptur. Aile bireyelerinin birçoğu kent içinde farklı görevlerde bulunmuş ün sahibi kişilerdir. Babası Epikydros'un oğlu Apollonios'ın²⁵² torunu Demetrios'dur. Arete tanrıça Demeter'in rahibeliğini yapmış ve İmparator Domitianus ve *asylia* hakkına sahip Perge Artemis için Varsak'ta iki katlı kule inşa ettirmiştir.²⁵³

Timotheos ile evli olduğu düşünölen Arete'nin Menneas adında bir oğlu vardır. Menneas, Muas kızı Kille ile evlidir.(T24) Arete'nin torunu Menneas, oğlu Timotheos'un annesi Mouas ve Kille aracılığıyla babaannesi Arete'nin yaptırdığı zamanla harap olmuş kuleyi tamir ettirmiş ve köyde tanrı Apollon için bir arazi satın alıp bir vakıf kurmuştur.(T23) Bu vakıf aracılığıyla her yıl tanrı Apollon sunularına ve köyde delikanlılık çağına gelmiş gençlerin ziyafetine para harcamıştır. Kız kardeşi Les, Menneas'ın vasiyet ettiği araziye köye bırakarak onun vasiyetini yerine getirmiştir.²⁵⁴ Domitianus Dönemi'nden Hadrianus Dönemine kadar tarihlenen bu yazıtlardan anlaşılacağı üzere aile Lyrboton Kome'de (Varsak), kulenin bulunduğu arazi üzerindeki çiftliklere ve geniş zeytinliklere sahip olmuştur. Zengiliklerini kalıtsal olarak aktarmalarından dolayı da aristokratik bir aile oldukları düşünölmektedir.²⁵⁵

²⁵²Apollonios ve ailesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Şahin, *Der Gesandte Apollonios und seine Familie* 1995.1. vd.

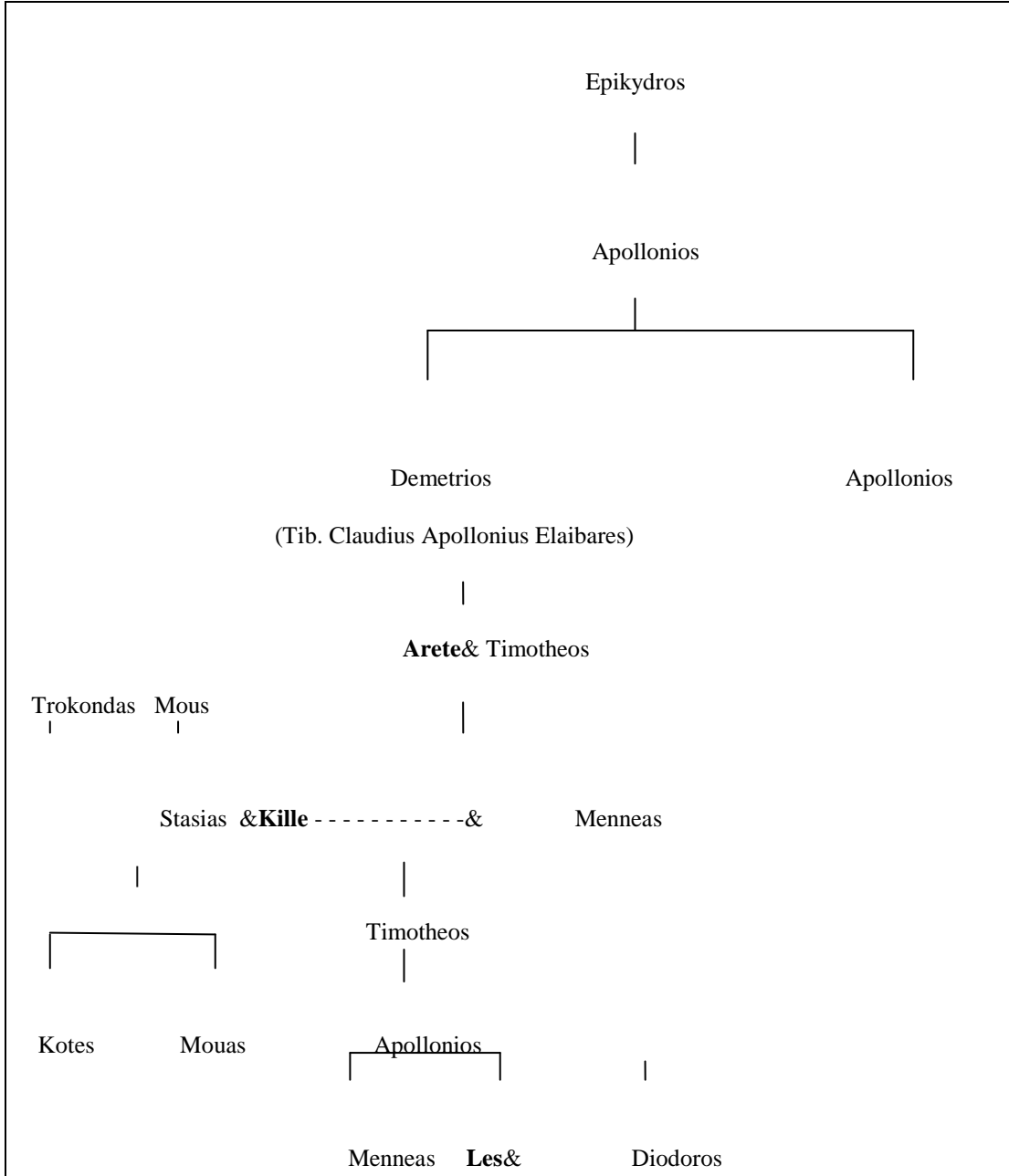
²⁵³S.Şahin(1999a). *Die inschriften von Perge*, Bonn: Dr.Rudolf Habelt GmbH, s.93-94. Yazıt;(T12)

²⁵⁴(T23)

²⁵⁵S.Şahin(1999b).“Perge territoriumundaki antik Varsak yerleşimi: Lyrboton Kome-Elaibarıs”,*Çağlar Boyunca Anadolu'da Konut, Çağlar Boyunca Anadolu'da Konut Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul: Ege Yayınları, s.443-444.

Arete aynı zamanda İmparator Domitianus'dan Perge Artemisi *asylia* hakkını elde eden, Ti.Cl.Apollonios'un yeğenidir.²⁵⁶ Ti. Cl.Apollonios,İmparatorluk Kültü başrahipliğini yapmış, 5 kez *demiourgos* olarak hizmet etmiştir. Arete'nin babası Demetrios ile birlikte İmparator ve Artemis Pergaia için kentin en görkemli yerinde bir tak yaptırmışlardır.²⁵⁷ Aile'nin soy ağacı aşağıdaki gibidir.²⁵⁸

Tablo 2.2.Arete ve Ailesoyağacı (Şahin, 1999)

²⁵⁶Şahin, 1999a, a.g.k., 84.

²⁵⁷Şahin, 1999a, a.g.k., 56 .

²⁵⁸Şahin, 1999a, a.g.k., s.85.

2.3.2. Caesia Tertulla (*Κασία Τέρτυλλαν*)

Perge'nin varlıklı ailerinden Iulii Cornuti²⁵⁹ ailesine mensup olan Caesia Tertulla²⁶⁰ İmparator Nero (İS 37-68) döneminde yaşamıştır. Caesia Tertulla, Iulii Corniti ailesinin ilk bilinen üyelerinden olan C.Iulius Cornutus ile evlidir. C.Iulius ve Caesia Tertulla Perge'de bir çok yapı faaliyetinde bulunup ve Kuzey Gymnasionu'nu yenileyip İmparator Nero'ya ithafen adanmışlardır.²⁶¹ (T19) Bununla birlikte ailenin ilk bilinen bireylerinden olan C.Iulius Cornutus'un ve Caesia Tertulla'nın kamusal alanda senatör ya da memurluk görevinde bulunup bulunmadıklarına dair herhangi bir bilgi yoktur. Fakat sonraki kuşak aile bireylerinin gerek senatör olarak, gerek İmparator Kültü rahibi olarak yaptıkları faaliyetler, yazıtları sebebiyle bilinmektedir.²⁶²

Caesia Tertulla'nın C.Iulius Cornutus Trebonianus, C.Iulius Cornutus Bryoninus, C. Iulus Cornutus Tertullus adlı üç oğlu vardır.²⁶³ Bunlardan C.Iulius Cornutus Tertullus, diğer ikisi arasında en bilinen kişidir ve Perge'nin diğer önde gelen ailelerinden olan Plancii'ye mensup Plancia Magna ile evlenmiştir ve C.Iulius Plancius Varus Cornutus adlı bir senatör oğulları vardır.²⁶⁴

²⁵⁹Aile'nin Iulius Cornutus çift *nomen gentiliciumu* 'a sahip olması sebebiyle ilk olarak İtalya'da doğmuş oldukları (*peregrini*) yerli oldukları düşünülmüştür. C.Iulius Plancius Varus Cornutus babası C.Iulius Cornutus Tertullus için bir vasiyet uyarınca dikilen yazıtta aile kökeninin Horotia *tribus*'undan geldiği anlaşılmıştır. Bu *tribus*'un varlığı hem İtalya hem de Afrika'da bilinmektedir. Ancak Iulii Cornitii'nin Perge'ye ne zaman geldiği bilinmemektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz.:S.Jamson(1965).*Cornutus Tertullus and the Plancii of Perge*. The Journal of Roman Studies,55.sayı, Bölüm 1 ve 2, s.54.

²⁶⁰Caesia Tertulla'nın ismi, kocası C.Iulius Cornutus ve adına ithaf yazıtlarında geçmektedir (T19),(T20) ancak bazı bölümleri tahrip olmuştur. S.Şahin tarafından Caesia?[-(Caesia?)] olarak tercüme edilmiştir. Şahin,1999,**a.g.k.**, 30.

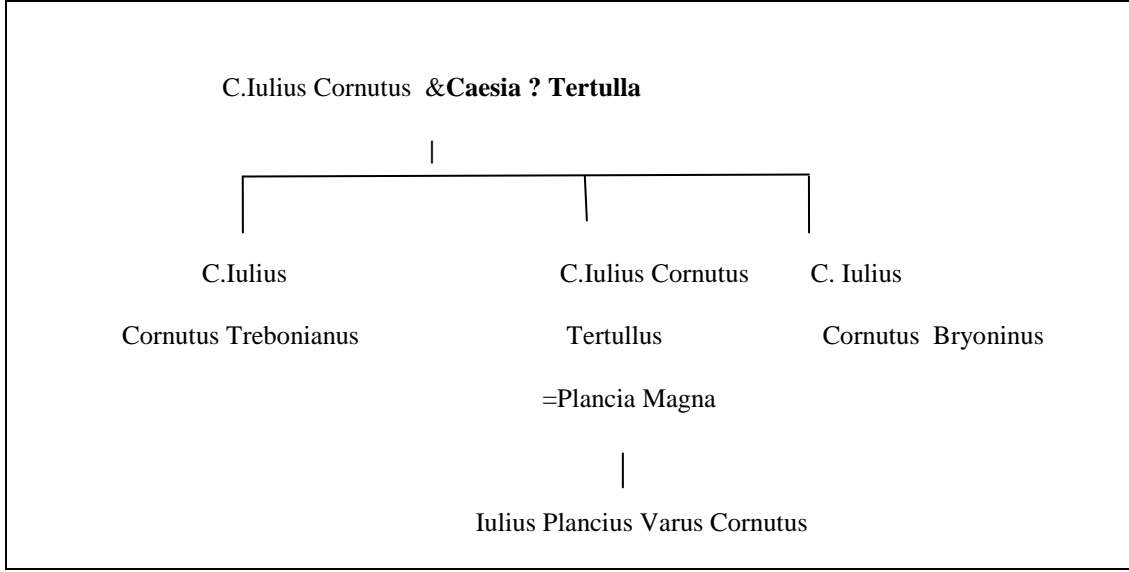
²⁶¹Şahin,1999,**a.g.k.**,30.

²⁶²Şahin 1999a, **a.g.k.**, s.32.

²⁶³Kardeşlerden bir diğerinin ise İS 101 yılında *consul suffectus* olan L.Iulius Marinus Caecilius Simplex'in eşi olan Iulia Tertulla olduğu düşünülür. Iulia Tertulla'nın C.Iulius Cornutus'un kızı olduğu ileri sürülse de Şahin bunu prosopografik ve kronolojik olarak imkansız görür ve Iulia Tertulla'nın Plancia Magna'nın da kızı olma olasılığının bulunduğunu ifade eder. Ancak her iki durumda da Iulia Tertulla'nın Corniti ailesi ile bağı olduğu kesindir.Ayrıntılı bilgi için bkz.:Şahin 1999a, **a.g.k.**, s.32.

²⁶⁴Halfmann,1979, **a.g.k.**, 46.nr.22.

Tablo 2.3. *Caesia ? Tertulla ve Aile soyağacı (Şahin,1999)*

2.3.3. Claudia Paulina Artemisia (Κλ.Παυλίνα Ἀρτεμισία)

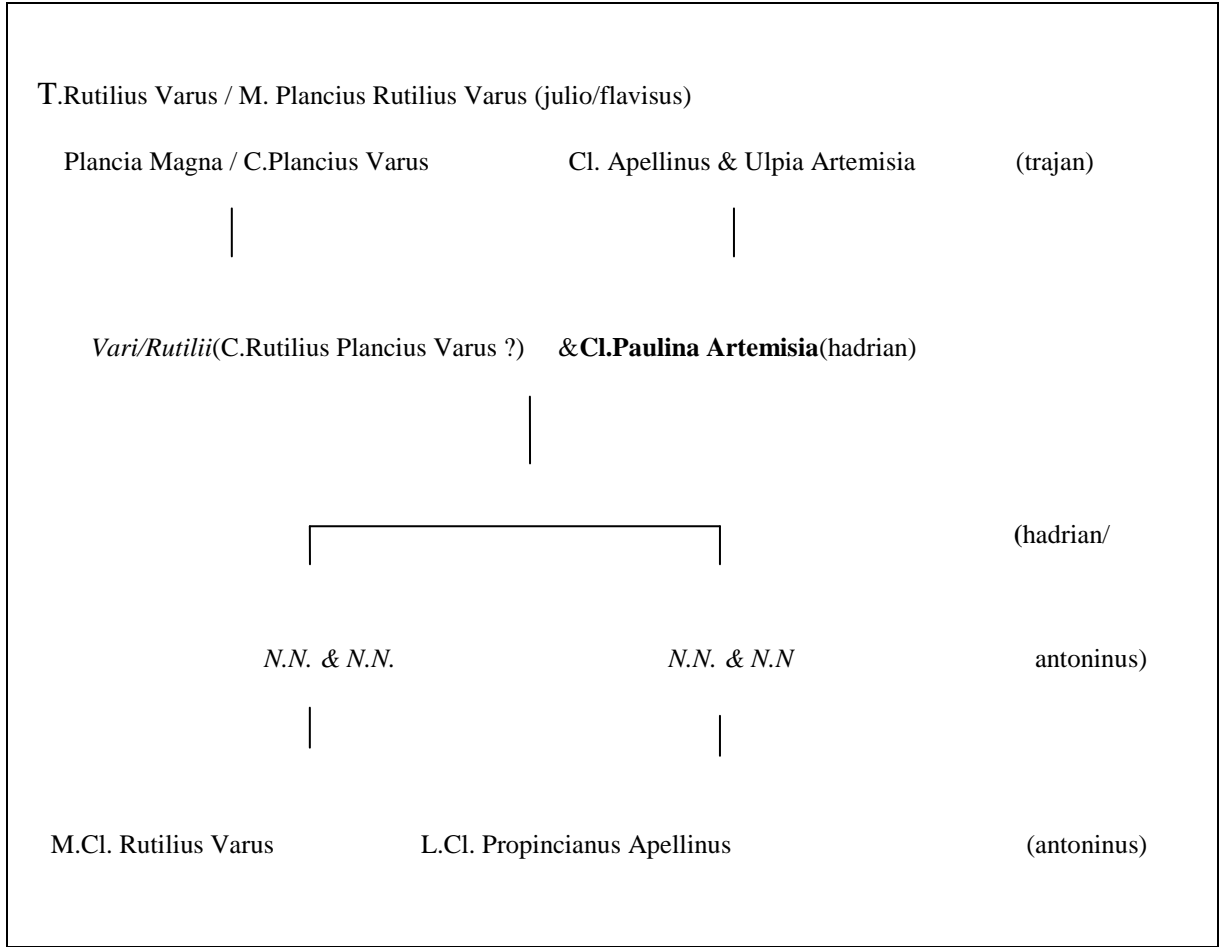
Perge’de Athena ve Artemis rahibeliği görevlerini üstlenen Claudia Paulina Artemisia, İmparator Hadrianus döneminde yaşamıştır. Babası Claudius Apellionus İmparator Kültü başrahipliği ve annesi Ulpia Artemisia İmparatorluk Kültü başrahibeliği yapmıştır. Perge’nin önde gelen ailerinden olan Rutili ailesine mensup B.C. Rutilius Plancius Varus ile evlenmiştir. (T22)

M.Cladius Rutilius Varus ve babası T.Rutilius, Nero döneminde *quaestor* olan, Bityhnia Pontus eyaletinin proconsullüğü görevinde bulunmuş Plancia Magna’nın babası Marcus Plancius Rutilius Varus ile akraba olabilir. Plancii Varii ve Rutili ailesinin bir oğlu ya da üyesi, Cl. Paulina Artemisi ile evlidir. Rutilius Plancius Varus, C. Plancius Rutilius’un oğlu ve de ünlü M.Plancius Rutilius’un torunu olup olmadığı göz önüne alındığında bu olasılık kronolojik olarak bir yönelim sunabilir. Ancak her durumda da yazıtlarda adları geçen M.Cl. Rutilius Varus ve L. Claudius Propinquionus Apellionus, Cl Paulina Artemisia ve.... Rutilius Varus’un evliliğinden olan iki kardeşin çocuklarıdır. Cl. Paulina Artemisia bu torunları tarafından Athena’nın yaşam boyu rahibeliğini yapması dolayısıyla onurlandırılmıştır.²⁶⁵

S.Şahine göre tahmini aile ağacı;

²⁶⁵S.Şahin,1999a,a.g.k.,193.

Tablo 2.4. *Cl. Paulina Artemisia ve Ailesoyağacı (Şahin, 1999)*

2.3.4. Plancia Magna (*Πλανκία Μάγνα*)

Hadrianus ve Traianus Dönemlerinde yaşamış olan Plancia Magna, Perge'nin eşraf ailelerinden olan İtalya kökenli Plancii ailesine mensuptur. Büyük olasılıkla da aile İtalya'dan Küçük Asya'ya İS 1. yüzyılda *negotiatores* (tüccar)²⁶⁶ olarak gelmiştir.²⁶⁷ Aile'nin etkinlik gösterdiği bölgeler ve akrabalık ilişkileri Perge ile sınırlı kalmamış (Iulii

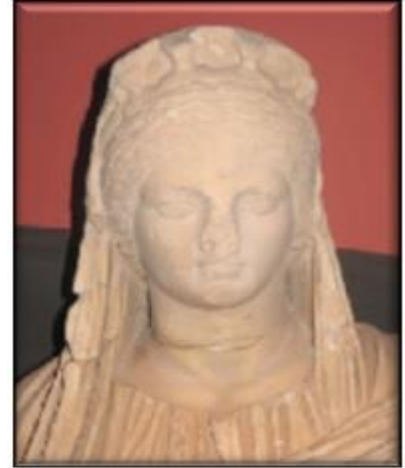
²⁶⁶Pompeius'un İ.S.67'de Küçük Asya'daki korsanları temizlemesi sonucunda batıdaki tüccar ailelerin ticari olanakları bakımından zengin olan bu bölgeye geldikleri ve Plancii'lerin de bu ailerden biri olduğu düşünülür. Bkz.: M. Boatwright (1991). Plancia Magna of Perge: Women's roles and statues in Roman Asia Minor. *Women's History and Ancient History*. (Ed: Sarah B. Pomeroy), London: The University of North Carolina Press, s.272.

²⁶⁷Jamson, 1965, a.g.k., 54.

Corniti ailesinde görüldüğü gibi) Galatia ve Pisidia ile İtalya'ya kadar yaygınlık göstermiştir.²⁶⁸

Ailenin bilinen ilk üyesi, senatör sınıfından olan ve Roma devlet hiyerarşisinde önemli görevler almış Plancia Magna'nın babası Marcus Plancius Varus'dur.²⁶⁹ Plancia Magna'nın annesinin ismi her ne kadar bilinmese de (Iulia ?) S.Şahin, Plancia Magna'nın annesinin Armenia Kraliyet ailesinden geldiğini²⁷⁰ ve Kilikia'daki Kietis Kralı Iulius Alexander'ın²⁷¹ kızkardeşi olduğunu ileri sürer. Aynı zamanda Plancia Magna'nın azatlı kölesi M.Plancius Pius tarafından onurlandırıldığı bir yazıtta “Πόλεως Θυγάτηρ” arkasından “ἀνεφιάν Βασιλέω[ς] Ἀλεξάνδρου” (Kral Aleksandros'un yeğeni) ifadesi yer almaktadır.²⁷²(T31)

Fakat Plancia Magna ile ilgili yazıtlarda isminin arkasından gelen unvan M.Πλανκίου Ουάρουκαὶ Πόλεως Θυγάτηρ (M. Plancius Varus ve Polis'in/ Kentin kızı) şeklindedir.(T30) Babasının isminin arkasından gelen bu tamlama onurlandırma sıfatı olarak düşünülmemeyip, “Polis” adlı bir kadın olarak görünmektedir. Bu bakımdan Plancia Magna'nın annesinin ismi Polis olmayıp, “*Polis*” yani kent tarafından evlat edinilmiş olduğu düşünülmektedir. S.Şahin, Plancia Magna'nın annesinin çok erken ölmüş olduğunu ve bu durumda Plancia Magna ile bir bağ kurmamış olduğunu ileri sürer. Bu bağlamda Plancia Magna'nın kent için yaptığı bağışlar ve katkılar sebebiyle İS 124-125 yılları arasında ilk *demiourgosluk* görevini aldığı düşünülmektedir. Bu sebeple de “*Polis*” tarafından evlat edinilmiş olabilir. Nitekim Plancia Magna bu tarihten önceki yazıtlarda sadece babasının adıyla anılmaktadır.²⁷³

(Görsel 2.1. Plancia Magna Portresi)

²⁶⁸C.P.Jones (1976).*The Plancii of Perge and Diana Planciana*. Harvard Studies in Classical Philology, 80,231.

²⁶⁹S.Şahin (1996). *Perge kentinin kurucuları ve Plancia Magna*. Adalya,1.sayı, s.48.

²⁷⁰Şahin,1999a,**a.g.k.**,109.

²⁷¹Bahsedilen Kral Aleksandros ise, Vespasianus Dönemi'inde, Kilikya'daki Kietis'de krallık yapmış, Armenia Kralı V.Tigranes'in oğlu Iulius Alexander'dır.Bkz.:Şahin,1999a,**a.g.k.**,s.110.

²⁷²Şahin,1999a,**a.g.k.**,160,nr.122.; Halfmann,1979, **a.g.k.**, 46.nr.25.

²⁷³Şahin,1999a,**a.g.k.**,109.

Perge'nin önde gelen hayırseverlerinden olan Plancia Magna ve kardeşi C.Plancius Varus'un babası M.Plancius (Rutilius) Varus,Vespasianus döneminde yaşamış ünlü bir Roma senatörüdür. Nero döneminde Bithynia-Pontus senatör eyaletinde *questor pro proetore*, halk *tribunus*'luğu, İS 69 yılında Roma'da *praetor*'luk, Akhaia ve Asia eyaletlerinde *praetor legatus* gibi görevlerle kariyerine devam etmiştir.²⁷⁴ C.Jones'e göre M.Plancius Varus, Erken İmparatorluk Dönemi'nde Roma'daki Quirinalis Tepesi'nde olduğu düşünülen Diana Planciana Tapınağını yaptırmıştır ve onun heykeli tapınağın yanına dikilmiştir. Bu tapınağın Diana'ya (Artemis) adanması, Plancii adını taşıması ve de Plancii Vari ailesinin Perge'de çok ünlü bir kült merkezi olan Artemis/Diana Tapınağına hizmet etmesi, ailenin İtalya'daki ve Perge'deki güçlü bağlarının göstergesi olması bakımından önemlidir.²⁷⁵ Nitekim Plancia Magna'nın Meter Theon ve Artemis Pergaea'nın yaşam boyu rahibesi olması ve onun heykel programının bir parçası olarak onursal kemer üzerinde Diana Planciana'ı adına bir heykel adaması bu bağlantıyı kanıtlayan güçlü argümanlardır. (T32),(T33)

Plancia Magna'nın kardeşi C.Plancius Varus hakkında yeterli bilgi bulunmamakla birlikte kendisinin ailenin diğer erkek üyelerininki gibi bir senatörlük kariyerinin olup olmadığı da henüz bilinmemektedir. Ancak C.Plancius Varus ile alakalı Perge'de sadece iki tane yazıt bulunmuştur. Bunlardan birisi Flaviuslar dönemine ait, Güney Hamam'da bulunmuş *aleipterionun* ithafını içeren yazıttır.²⁷⁶ Bu yazıtta C.Plancius Varus'un hem Güney Hamam'daki *aleipterionu* (yağlanma binası) hem de Güney Hamam kompleksini finanse etmiş olduğu tahmin edilmektedir.²⁷⁷ Aynı zamanda Plancia Magna'nın yeniden düzenlediği ve kentin *ktistes* heykellerinin bulunduğu Oval Avlu içerisinde²⁷⁸ var olan yazılı heykel kaidelerinde hem *ktistes* hem de Plancia Magna'nın kardeşi olarak tanımlanmıştır.²⁷⁹

²⁷⁴Mitchell,1974,**a.g.k.**,28 ;Şahin,1999a,**a.g.k.**, 108.

²⁷⁵Jones,1976,**a.g.k.**,236.

²⁷⁶Yazıt için bkz.: Şahin,1999a,**a.g.k.**,71-72,nr.55.

²⁷⁷Özdizbay,2012,**a.g.k.**,123.

²⁷⁸Plancia Magna, düzenlediği bu Oval Avluda *ktistes* olarak onurlandırılan kentin çağdaş kurucularını, kendi aile üyelerinden seçmiştir. Bulunan ilk heykel kaidelerinin üzerinden babası M.Plancius Varus ve kardeşi C.Plancius Varus ismi v ardır. Bkz.:Şahin,1996,**a.g.k.**, 47.

²⁷⁹Şahin,1999a,**a.g.k.**,112-141. (T37)

Bu onurlandırma Plancia Magna'nın erkek kardeşine sembolik olarak²⁸⁰ verdiği bir ünvan olarak düşünülebilir gibi aynı zamanda C.Plancius Varus'un Güney Hamam'ı gibi kentin önemli kamu binasını finanse etmesinden dolayı *kitistes* olarak onurlandırılmış olabileceği de düşünülmektedir.²⁸¹ Yinede bu onur payesi C.Plancius Varus'un yeterince kanıt olmamasına rağmen ne kadar etkili ve nüfuz sahibi olduğunu göstermektedir.²⁸² Buradan anlaşıldığı üzere Plancia Magna, babası ve kardeşi Perge'nin nüfuz sahibi bireyleridir.

Plancia Magna İS I. yüzyılın son çeyreğinde, kendisinden oldukça yaşlı olduğu düşünülen, Perge'nin Plancii ailesinden daha varlıklı Iulii Corniti ailesine mensup C.Iulius Cornutus Tertullus ile yaptığı evlilikle daha etkili bir konuma gelmiştir.²⁸³ Çiftin gelecekte senatör sınıfına dahil olacak C.Iulius Plancius Varus adlı çocukları olmuştur.(T35) Iulii Corniti ailesinin senatörlük kariyerine ulaşmış tek üyesi C.Iulius Cornutus Tertullus, imparatorluk yönetim organizasyonu içinde yoğun görevler üstlenmiştir.²⁸⁴ Plancia Magna eşinin *senatörlük* kariyeri nedeniyle üstlendiği görevler sonucunda, eşine eşlik ederek Roma ve diğer eyaletlerde bulunmuştur. Iulius Cornutus Tertullus'un İS 118-119 yıllarında Tesculumda ölmesinin ardından Magna İS 120 yılında Perge'ye dönmüş ve aşağıda bahsedeceğimiz yapı faaliyetlerini üstlenmiştir.²⁸⁵ Bu noktada M.Boathwrighte göre Plancia Magna'nın evliliği İS 121-125 yılları Iulius Cornutus Tertullus'un Perge'deki faaliyetleri sırasında gerçekleşmiştir.²⁸⁶ Fakat S.Şahin bunun

²⁸⁰*Kitistes* olarak onurlandırma sembolik olarak verilmediği ve *aleipterion*'un Güney hamamı içersinde küçük bir bölüm olduğu göz önüne alındığında bu onurlandırma için yeterli olmadığı aşıkardır. Ancak bu durumda C.Plancius Varus'un diğer farklı hayır işlerinin olduğu düşünülebilir.Bkz.:Şahin,1999a,**a.g.k.**, 141-142.

²⁸¹Şahin,1996, **a.g.k.**,49.

²⁸²C.Plancius Varus'un Plancia Magna'dan daha yaşlı olduğu ve Nero ve Hadrian Dönemlerinde yaşadığı varsayılr. Aynı zamanda Plancai Magna Oval Avlu'yu yeniden düzenlediğinde C.Plancius Varus zaten ölmüş olduğu düşünülür.Boatwright , 1991,**a.g.k.**,272.

²⁸³Boatwright , 1991,**a.g.k.**,272.

²⁸⁴C.Iulius Cornutus Tertullus'un kariyeri için bkz.: Jamson,1965,**a.g.k.**,54.;Halfmann, **a.g.k.** ,1979 ,s.117,nr.22.

²⁸⁵Şahin,1999a,**a.g.k.**,113.

²⁸⁶Boatwright, 1991, **a.g.k.**, 274.

mümkün olmadığını ve Plancia Magna'nın²⁸⁷ bu tarihlerde yaşının epey ilerlemiş olduğunu ifade eder.²⁸⁸

Plancii Vari ailesinin bilinen son üyesi, Plancia Magna ve Iulius Tertullus'un oğulları C.Iulius Plancius Varus Cornutus'tur. İlk başta kendisinin dayısı C.Plancius Varus ile aynı kişi olduğu sanılmıştır ve C.Iulius Cornutus Tertullus'un öz oğlu olmayıp, evlatlığı olduğu düşünülmüştür.²⁸⁹ Ancak Plancia Magna'nın oğluna atfettiği çift dilli onurlandırma yazıtı (T35) sayesinde bu düşünceden vazgeçilmiştir.²⁹⁰ Plancia Magna ve Plancii Vari ile alakalı Galatia Tavion'da bulunmuş bir yazıt, ailenin farklı bölgelerdeki akrabalık bağlantılarına ışık tutan niteliktedir. Bu yazıtta Iulius Severus ve Claudia Aquilla'nın kızı Plancia Magna Aquilla'nın metropolisin kızı olarak Ankyra halkı tarafından onurlandırıldığı ifade edilmiştir.²⁹¹(T49) Plancia Aquilla'nın babası Iulius Severus Ankyra'nın önde gelen kişilerinden olmuş, *senatörlük* yapmış ve İS 138/139 yılında *consul suffectus* ve İS 152-153 yıllarından *Provincia Asia proconsullüğü* görevlerini üstlenmiştir.²⁹² Plancia Magna'dan bir nesil daha genç olduğu düşünülen Iulius Severus'un babası Iulius Quadratus eşi aracılığıyla Pergamon Kraliyet Ailesine girmiştir. Plancia Magna'nın annesinin de Kietis kralı Iulius Alexander ile akraba bağlantılarının olduğu bilindiğinden bu iki ailenin akraba olduğu düşünülmüştür. Bu bağlantılar Plancia Magna Aquilla'nın Plancia Magna'nın kızı ya da kız kardeşi olduğunu düşündürmüş olasa da²⁹³ Mitchell'in öne sürdüğü Pergeli Plancia Magna'nın Plancia Magna Aquilla'yı evlat edinmiş olduğu fikri çoğu araştırmacı tarafından kabul görmüştür.²⁹⁴

Plancia Magna'nın annesinin ve babasının varlıklı ailelerden olması, eşinin kendi ailesi gibi yüksek bir sınıftan gelmesi, ailesindeki erkek bireylerinin *senatör* sınıfına

²⁸⁷Plancia Magna'nın onuruna bir tak diktirdiği Hadrianus'un İS 131/132 yıllarında ikinci Küçük Asya gezisi sırasında imparatoru görememiş ve ölmüş olduğu düşünülür. Ancak Oval Avlu içine yerleştirilmiş heykellerin tarihleri baz alındığından Plancia Magna'nın İS 131-132 yıllarında hayatta olması gerekmektedir. Bkz.: Şahin, 1999a, a.g.k., 107.

²⁸⁸Şahin, 1999a, a.g.k., 113. dn.40.

²⁸⁹Mitchell, 1974, a.g.k., 27; Jameson, 1965, a.g.k., 56.

²⁹⁰Şahin, 1996, a.g.k., 48.

²⁹¹Mitchell, 1974, a.g.k., 35.

²⁹²Halfmann, 1979, a.g.k., 151, nr. 62.

²⁹³Şahin, 1999a, a.g.k., 111.

²⁹⁴Mitchell, 1974, a.g.k., 2.

dahil olmaları ve ailesinin Küçük Asya ve başka eyaletlerde sahip oldukları geniş topraklar, ekonomik bağlantılar sayesinde kendisinin aşağıda belirteceğimiz yapı faaliyetlerini gerçekleştirmesini olanaklı kılmıştır.

Kent yaşamında dini ve sosyo-politik alanlarda önemli görevler üstlenmiştir. Bunları *Boule, demos, geraioi*, azatlı köleleri ve oğlu Plancius Varus Cornutus tarafından onurlandırıldığı birçok yazıtta görebiliyoruz. “Πόλεως Θυγάτηρ”(kentin kızı) (T27),”δημιουργός” (üç kez demiourgosluk görevi) (T34), “ἱέρεια τῆς Ἀρτέμιδος” (Artemis Rahibesi) (T30),“ἱέρεια Μητρόσ Θεῶνδιά Βίου” (Meter Theon’un ömür boyu rahibesi), (T29)“ἱέρεια καὶ φιλόπατρις” (dindar ve vatansever) , İmparatorluk Kültü rahibesi gibi görevleri ve beraberinde gelen ünvanları üstlenmiştir.²⁹⁵ Bu görevlerden en dikkat çekici olanı ise kadınların geleneksel aile içi alana itildiği bu toplumsal sistemde, sadece erkeklerin üstlendiği en yüksek devlet memuriyeti olan *demiourgosluk* görevini üstlenmesi²⁹⁶ ve bir yıllık eponymous magistratlığı elde etmiş olmasıdır.²⁹⁷

Bu görevleriyle birlikte Plancia Magna, Perge kenti için önemli ve kalıcı yapı programıyla da öne çıkmaktadır. İS 119-122 yılları arasında Perge’nin Hellenistik Güney kent kapısının arkasındaki OvalAvlu’yu yeniden düzenlemiştir.²⁹⁸ Yuvarlak kuleler (EK-4) arasına Erken İmparatorluk Dönem’inde yapılmış süslü bir kapı, bu yapının arkasında bulunan Kuzeyi kesik Oval Avlu ve bu avlunun hemen kuzeyinde Hadrianus Dönem’inde yapılmış üç gözlü bir taktan oluşan bu kompleks Plancia Magna’nın yönettiği bir yapı programıyla düzenlenmiştir.²⁹⁹ (Bkz. EK-9)

Bu yapıya Perge kentinin yerel kültürleriyle ve efsanevi kurucuları ile birlikte imparator ve kendi ailesinin bireylerinin abideleştirildiği bir kompleks eklemiştir.³⁰⁰ Arif Müfid Mansel tarafından yapılan kazılar sonucunda Oval Avlu’da Pergeliler’in tapındığı Olimpos tanrılarının mermer heykel fragmanları ve dokuz adet, üzerinde şehrin kuru-

²⁹⁵Bremen, 1996, **a.g.k.**, 104-105.

²⁹⁶M.Darga (1993). Yunan/Hellen uygarlığında kadın: *Çağlarboyu Anadolu’da Kadın: Anadolu Kadınının 9000 Yılı*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü. s.126.

²⁹⁷ Boatwright, 1991, **a.g.k.**, 273.

²⁹⁸Hellenistik dönemde inşa edildiği düşünülen bu sur sisteminin Hellenistik orijinalinden sadece dört katlı yuvarlak kuleleri ulaşan avlulu kapı kompleksi günümüze ulaşmış ve Erken Roman İmparatorluk Dönemi’nden itibaren işlev ve mimarisine dair önemli değişiklikler geçirmiştir. Bkz.:Özdizbay, 2012,**a.g.k.**,52.

²⁹⁹Özdizbay, 2012,**a.g.k.**,53.

³⁰⁰Bremen , 1993, **a.g.k.**, 236.

cularının isimlerinin yazılı olduğu heykel kaidesi bulunmuştur. Bunların Oval Avluyu doğudan ve batıdan çevreleyen karşılıklı yedi adet altta yedi adet üste olmak üzere on-dört adet nişin bulunduğu duvardan düştüğü düşünülmektedir. Doğu duvarının ön yüzünde bulunan Plancia Magna'nın babası M.Plancius Varus (T36) ve kardeşi C.Plancius Varus (T37) kentin çağdaş kurucuları olarak temsil edilmiş Argoslu Testros oğlu Kalkhas, Koronos oğlu Lapith Leonteus, Pandeion oğlu Lykos oğlu Atinalı Rhiksos ve batı duvarının üzerindeki Apollon oğlu Delphoilu Mopsos, Ares oğlu Ialmenos oğlu Orkhomenoslu Minyas, Apollon oğlu Thessalialı Makhaon ve Delphoilu Labos mitolojik kurucular olarak yer almışlardır.³⁰¹

Şahin'e göre; Oval Avlu'nun duvarlarında yirmisekiz niş mevcut olduğundan bir yarısında Tanrı diğer yarısında ise *ktistes* (kurucu) heykellerinin olduğu varsayılır. Bunlardan ondördü *ktistes* heykelleridir. Elde edilen heykel kaidesi sayısı dokuz olduğundan hâlâ beş adet *ktistes* heykel kaidesi eksiktir. Eğer her gruptaki heykel kaidesinin eşit olduğunu düşünürsek mitolojik *ktistes* sayısının ele geçen yedi adet kaideyle tamamlandığını eksik kalan beş adet heykelin ise tarihi çağdaş kuruculara ait olduğunu kabul etmemiz gerekir. Dikkat edilmesi gereken diğer bir nokta ise Plancia Magna burada çağdaş *ktistes*'leri "ikinci kurucu" (δεύτεροκτίστης) ya da "Yeni kurucu"(νέοκτίστης) olarak düşünmeyip herhangi bir ekleme yapmadan, tıpkı mitolojik kurucular gibi, salt κτίστης Περγαίος olarak düzenlemiştir.³⁰² Plancia Magna çağdaş kurucular olarak babası ve kardeşinin *ktistes* heykelleriyle birlikte Yunan asıllı *ktistes*lerin heykellerini bir araya getirerek bir yandan Roma İmparatorluğu içinde, Perge'nin Yunan asıllı kadim bir kent olduğunu göstermeye çalışmış, diğer taraftan Plancia Magna'nın erkek akrabalarının *ktistes* heykelleri aracılığıyla çağdaş ve tarihi bağlar kurmaya çalışmıştır.³⁰³ Plancia Magna yeniden düzenlediği bu Oval Avlu içinde oğlu C.Iulius Plancius Varus Cornutus ve kocası C.Iuilus Cornutus Tertullus'un da *ktistes* heykellerinin olduğu düşünülmektedir.³⁰⁴

³⁰¹Pekman, 1970, **a.g.k.**, 50.

³⁰²Şahin, 1996, **a.g.k.**, 47.

³⁰³Şahin, 1996, **a.g.k.**, 48.; Özdizbay, 2012, **a.g.k.**, 53.

³⁰⁴Oval Avlu'nun Hadrianus Takı ve Süs Kapısı'nın yapım aşaması ve tarihi mimari gelişim aşamaları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.; S.Bulgurlu (1999). Perge Kenti Hellenistik Güney Kapısı ve Evreleri. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Üç gözlü Hadrianus şeref takındaki heykel kaidelerinin de Plancia Magna tarafından konulduğu düşünülmektedir. Bu anıtsal tak Hadrian (T43-T44) ve karısı (T48), Trajan'ın kızkardeşi Marciana (T45) ve karısı Plotina (T46), Trajan'ın yeğeni ve Hadrian'ın kayın validesi Diva Amtidia (T47) ve Hadrian'ın karısı Sabina'nın heykelleri ile donatılmıştır. Bununla birlikte kutsal İmparator Augustus (T40), Nerva (T41), Trajan (T42) ve tanrı Artemis Pergaea (T38) ve Tykhe'nin (T39) heykelleride mevcuttur. Burada İmparatorluk hânesindeki kadın üyeleri heykellerinin, erkek üyelerinkinden daha fazla olduğu görülmektedir. Bunun bir sebebi ikinci yüzyılda imparatorluk hânesindeki kadınların sayısının artması ve dolayısıyla resmi ve özel sadakat göstergelerinin de artmasından kaynaklı olabilir. (Bkz. EK-10) Ancak bu taktaki dikkat çekici kadın hakimiyetine Plancia Magna'nında kadın olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Plancia Magna gibi kamusal roller üstlenen kadınlar için imparatorluk kadınlarının önemini de göstermektedir.³⁰⁵

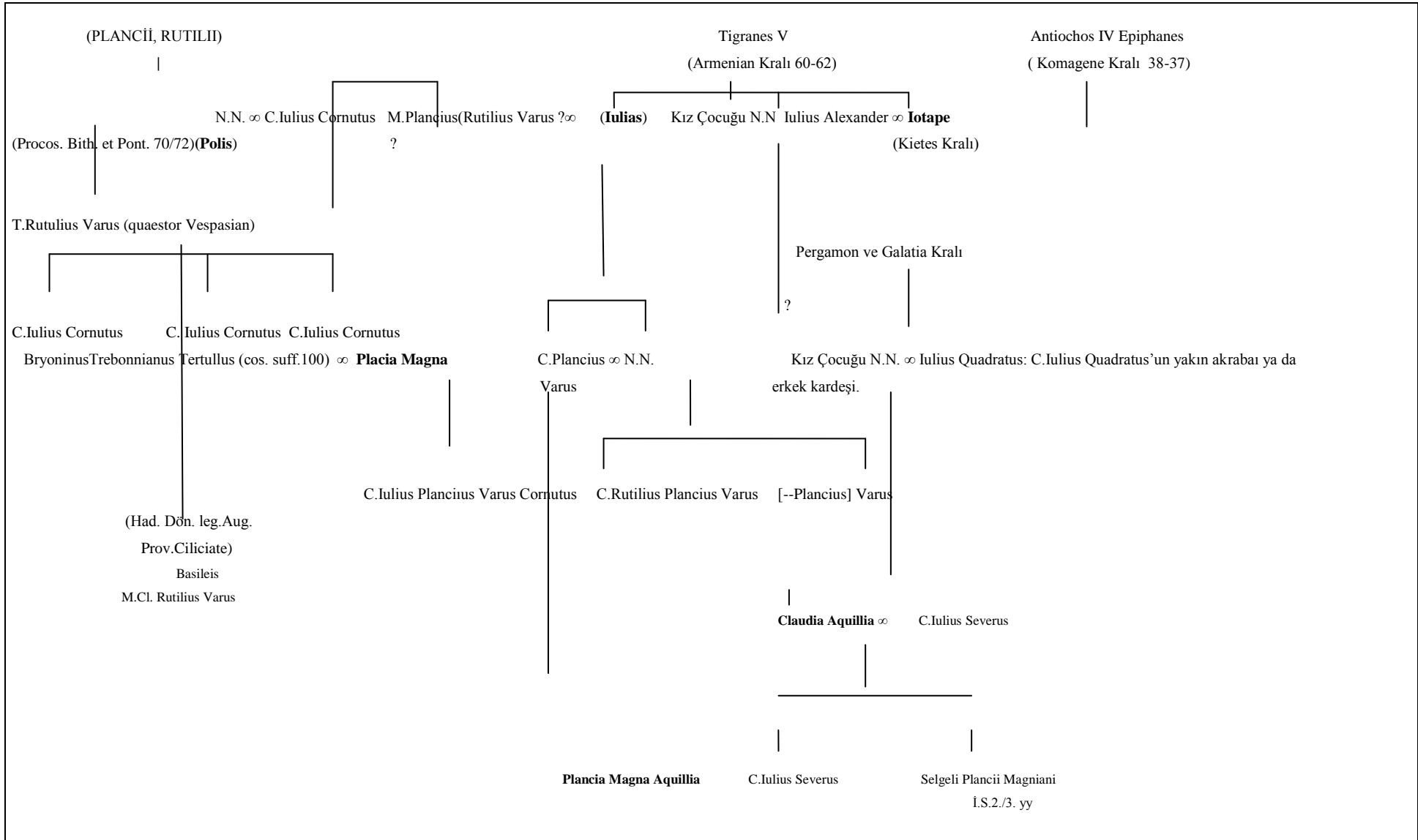
Yunan ve Roma dünyasındaki kadınların erkeklerle eşit olmayan ve dezavantajlı sosyopolitik konumu göz önünde bulundurulduğunda, Plancia Magna'nın üstlendiği memurluklar, yürüttüğü ekonomik üstünlük gerektiren mimari faaliyetler onun ne kadar güçlü bir sosyo-ekonomik pozisyona sahip olduğunu açıkça göstermektedir.³⁰⁶ Gerek babasının gerek annesinin gerekse de eşinin ekonomik olarak yüksek bir sosyal sınıftan gelmeleri, *senatör* sınıfına dahil olmaları, Küçük Asya'da ve başka bir çok yerde geniş arazilere ve ticari bağlantılara sahip olmaları Plancia Magna'nın cömertlikleri, para ve fonlarına büyük katkılar sunmuştur.

Plancia Magna'nın yukarıda bahsettiğimiz yapı faaliyetlerinin yapımını kendi parasıyla gerçekleştirmesi, yazıtlarda babasının ve erkek kardeşinin alışılmadık şekilde onunla olan ilişkileriyle tanımlanmaları, *demiourgos* olarak şehrinin yıllık *eponymos magistrati* olarak pozisyonu ve yerel kùltlerden imparatorluk kùltlerine kadar değişen çok önemli rahibelik birikimi Grek kadının geleneksel rollerini fazlasıyla aşmıştır. Onun kamu görünürlüğü “kadınların doğuştan gelen zayıflık kavramı” anlayışının hakim olduğu hem Roma hem de Grek hukukunda sıra dışı bir durum olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 2.5. *Plancia Magna ve Aile Soyağacı* (Şahin, 1999)

³⁰⁵ Boatwright, 1991, a.g.k., 280.

³⁰⁶ Bremen, 1993, a.g.k., 235.

2.3.5. Claudia Tertulla (*Κλαυδία Τέρτυλλαν*)

Yine Iulii Cornuti ailesinden olduğu düşünölen bir başka kadın ise Claudia Tertulla, Iulius-Claudiuslar Döneminde yaşamış ve kocası ile birlikte İmparator Kültü başrahibeliğini yürötmüştür. *Agonothetes* olan Claudia Tertulla ve C. Caesius Cornutus, halk arasından seçtikleri *mastigophoroi*'yı oyunlar sırasında güvenliğı sağladığı için onurlandırmışlardır. (T21)

Dikkat edilmesi gereken başka bir nokta ise Claudia Tertulla ve C. Caesius Cornutus, C. Iulius Cornutus Bryoninus gibi, İmparator Kültü başrahibi ve agonotheteslik hizmetinde bulunmuş olmalarıdır. S.Şahin'e göre Iulii Cornuti ailesi üyeleri, Perge'de sahip oldukları yüksek ve etkili konum sayesinde, bu önemli görevleri bir süre tekellerinde tutmuşlardır.³⁰⁷

2.3.6. Aurelia Paulina (*Αύρελία Παυλίνα*)

Appellas oğlu Dionysios ile Aelia Tertulla'nın kızı olan Aurelia Paulina, Commodus (İS 180-192) döneminde yaşamış ve kendisine ait olduğu düşünölen iki yazıt sayesinde İS 195-204 yılları arasında Perge kentinin toplumsal yaşamında etkin bir rol oynadığı anlaşılmıştır. Roma'nın Suriye eyaletinde doğan Aurelia Paulina, Sillyon'lu Aquilus ile evlendikten sonra Roma vatandaşlık hakkını almış ve ismine Aurelia eklenmiştir. Oldukça varlıklı olduğu düşünölen Aureli Paulina yaşam boyu Perge Artemisi rahibesi ve kocası ile birlikte Sillyon kentinde İmparator Kültü başrahibesi olarak hizmet etmiştir. (T18)

Aurelia Paulina'nın Perge'deki güney şehir kapısının dışındaki avluda bulunan F2 (Septemus Severus Çeşmesi), F4 Çeşme yapıları, Güney Hamam'ın Propylonu'nun üzerindeki üç nişli duvar yapı komplekslerini yaptırmış olduğu düşünölmektedir. (EK-5) Septemus Severus Çeşmesi iki katlı sütun mimarisini gösteren bir fasad mimarisinden ve bir havuzdan oluşmuştur. (EK-6) Yapının alt duvarında ve üst katında beşer adet olmak üzere toplam on adet niş bölümü vardır.³⁰⁸ Merkezinde ise iki katlı üçgen alınlıklı

³⁰⁷Şahin, 1999a, a.g.k., 32.

³⁰⁸ F2 (Septemus Severus Çeşmesi) Yapısı dekoratif cephe mimarisi ve karmaşık heykeltıraşlık programı açısından Roma Septizodiumu ve Yunanistan ve Küçük Asya'da II. ve III. yüzyıla tarihlenen, Roma mimarisini Hellenistik mimari geleneğiyle harmanlanmış anıtsal çeşme yapılarıyla karşılaştırılabilir.

bir aedicula mevcuttur. ³⁰⁹ Bu yapının yakınlarında bulunan Aurelia Paulina'ya ait yazıtlardan birinde Artemis Pergaia, İmparator Septimius Severus'a, Caracalla ve Mater Castrorum Iulia Domna'ya , tüm imparator ailesine ve sevgili anavatana adandığı ifade edilmiştir.(T16) Diğerinde ise Aurelia Paulina'nın yaptırdığı Hydreion'dan bahsedilmektedir.

Bu görkemli yapının alınlığında ise çok figürlü bir betimleme söz konusudur. Alınlığın köşelerinde tritonlar, yan yüzlerinde Helios ve Selene büstleri mevcuttur. Alınlık zemininde merkezde, uzun giyisili Artemis Pergaia, başının arkasında ışın tacı ve omuzlarında hilal ile ayakta görülmekte olup sağ elinde bir meşale, sol elinde bir yay tutmaktadır. Artemis Pergaia figürünün sol tarafında üç kharitler grubu, sağ tarafında çeşitli tanrısal atribütleri olan bir rahibe, yanında yıkanmaya hazırlanan, yarı giyimli, Venus Pudice tipinde Aphrodite ile Eros yer almaktadır.

³¹⁰ (Bkz. EK-7)

Buradaki rahibe figürünün yüz üslubu, kompozisyondaki diğer figürlerinkinden farklı değildir. *Khiton* ve *hymation* giymiş rahibe figürünün başı, mantonun arkadan başa çekilmesiyle değil ayrı bir örtüyle örtülmüştür.(Bkz. EK-8) Dirsekten hafifçe bükerek sarkıttığı elinde başaklar ve nar tutmaktadır. Bu figür Aurelia Paulina'ya ait olduğu düşünülen heykelle ve rahibe başıyla büyük oranda benzerlik gösterir. Yapının hem Artemis Pergaia'ya adanmış olması hem de Aurelia Paulina'nın Artemis Pergaia yaşam boyu rahibesi olması bu heykel kaidesinin ve alınlıktaki rahibe figürünün ona ait olduğunu düşündürmektedir.³¹¹

Görsel 2.2.Aurelia Paulina Heykeli

lir.B.A.Güven (2014). *Pamphylia Bölgesi Roma Dönemi Portreciliği*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, s.247.

³⁰⁹A. M.Mansel (1958). 1957 Senesi Side ve Perge Kazıları. *Türk Arkeoloji Dergisi VIII-1*, s.14.

³¹⁰ Güven, 2014, **a.g.k.**, 243.

³¹¹Şahin,1999a,**a.g.k.**,32.

Severus Çeşmesi'nin hemen ötesinde bulunan gerçek boyutlu heykel topluluğunun bu yapıdaki nişli bölümlere ait olduğu ve aralarında yukarıda bahsedilen Aurelia Paulina'nın gerçek boyutlu heykelinin de olduğu anlaşılmaktadır.

Aurelia Paulina'nın heykeli klasik bir Suriyeli kadının giyim tarzına sahip olup heykelin göğüs kısmı ağır mücevherlerle kaplıdır, geniş tabaka görünümlü uzun zincirli kolye ise Artemis ile bağlantılıdır. Paulina bu heykel tarzını kendisi gibi Suriye kökenli İmparatoriçe Iulia Domna ile benzerliğini vurgulamak için seçmiş olabilir. Geniş keme- rin sol tarafında ise Septimius Severus heykeli sağında ise Iulia Domna heykeli durur. İmparatoriçe sağ eli yukarıda hayırsever rahibe Paulina'nın heykelinde olduğu gibi dua eder gibi görünür. Ayrıca çeşmeden diğer bir heykelde Suriyeli Iulia Domna'nın yeğeni Iulia Soaemias'ı ya da İmparatoriçenin kız kardeşi Iuli Measa'yı tasvir eder. Nişlerin geri kalanında kuvvetle muhtemel imparator ailesinin diğer üyelerinin heykelleri yer almıştır.³¹² Bunlara ek olarak Paulina'nın adak yazıtından da anlaşılacağı üzere F2 Çeşme yapısının içinde arasında *Artemis Pergaia*, Septimius Severus, Caracalla, Iulia Domna ve Severuslar hanedanının başka fertlerinin portreleri de mevcuttur.³¹³

Aurelia Paulina kendisi gibi Perge kentinde önemli yapı faaliyetlerinden bulunan, Artemis Pergaia rahibeliğini yapmış saygın ve ünlü selefi Plancia Magna ile ortak özellikler barındırmaktadır. Aurelia Paulina bu yapı ile hem sonradan gelip yerleştiği Perge şehrini hem Roma'da hüküm süren hanedanlığı hem de anavatani Suriyeyi onulardır- mıştır.³¹⁴

2.3.7. Paulina (Παυλίνα)

Antoninler Dönemin'de yaşamış olduğu düşünülen bir başka kadın *demiourgos* ise Paulina adlı bir kadındır. Paulina adına dair detaylı bilgi sahip olmasak da adına adan- mış olan bir onur yazıtından haberdar olmaktadır. 1985 yılında tiyatrunun içinde bulun- dan yazıtta *Demiourgos* Paulina olarak bahsedilmektedir.(T13)

³¹²J.Fejfer(2008). *Roman portraits in contex*. Berlin: Walter de Gruyter, s.362.

³¹³Mansel , 1958, **a.g.k.**, s.15.

³¹⁴Fejfer,2008, **a.g.k.**,363.

2.4. Side

2.4.1. Aurelia Cononia Klas (*Αυρηλία Κονονία Κλας*)

Kasia'lı Aur. Obrimianus Konon'un kızı olan Aurelia Cononia Klas İS III. yüzyılda yaşamıştır. Aur. Obrimianus Konon Kasia kentinin varlıklı ve söz sahibi bireylerinden olduğu kadar Side kentinde de önemli bir statüye sahip olmuştur. İS 212 yılında Roma vatandaşlığı elde etmiştir. Memuriyetlerinin çoğunu Side kenti içinde gerçekleştiren Konon *demiourgosluk* ve *gymnasiarkhosluk* görevini yerine getirmiştir. Yine kendisinin düzenlediği Pythia oyunlarını III. Gordian 243 yılında "İmparatorluk Pythia Oyunları" payesine yükseltmiştir. Bu oyunlara *oikomen*, *isopythios*, *ekekheirio* ve *iselastikos*, gibi ünvanlar imparator tarafından bahşedilmiştir. Bu oyunların ilk *agonatheteslik* görevini Aur. Obrimianus Konon gerçekleştirmiştir. Bu payelerin alınmasından sonra Konon oyunların adına Apolloneius Gordianeius sıfatı eklemiştir. Bütün bunlarla birlikte Side'de inşa edile hydreion'un (Side'nin Hellenistik duvarının önündeki büyük (*nymphasion*) yapımı için 5.000 gümüş dineri bağışlamıştır.(T52)³¹⁵ Konon'un adından söz ettirecek olan diğer büyük yardımı ise Suriye'de bulunan Roma ordusuna ve halkına üç kez yaptığı kutsal annona sevkiyatıdır.(T52)

Babasını onurlandırmak için heykelini diktiren Aur. Cononiane Klas hakkında ve üstlendiği memuriyetler hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz. Ancak Kasia ve Side kenti için bu denli önem teşkil eden birinin kızı olması sebebiyle kendisinin de çeşitli memuriyetlerde görev aldığı ihtimaller dahilindedir.

2.4.2. Aurelia Killaramotiane Ies (*Αὐρ. Κιλλαραμωτιανή Ιης*)

Titus Licinnius Mucianus ile evli olan Aurelia Killaramotiane Ies Side'ye yakın yerleşim yeri olan Karallia'nın önde gelen bireylerindendir. Titus Licinnius Mucianus'un babasının genellikle Güney Küçük Asya'da, İonia ve Phrygia gibi bölgelerde kullanılan "*Μανδρος*" ismine sahip olması kendisinin Roma kökenli olmayıp yerli bir aileden geldiğini göstermektedir. Klaramos adlı babanın kızı olan Aurelia Mandrianus Ies de Side'nin komşu şehri Etenna'dan gelmektedir. (T51),(T52)

Esasen Karallia'lı olan çift Side kenti içinde de magistarlık ve buna benzer görevler üstlenmiştir. Nolle'ye göre III. yüzyıldan itibaren Side gibi büyük şehirlerdeki me-

³¹⁵Nolle, 1993.a.g.k., 206.

murların artık ağır gelen *Leiturgia* yükümlülüklerini yerine getirmede zorlanmaları sebebiyle komşu kentlerdeki hayırseverler bu gibi görevleri memnuniyetle kabul etmişlerdir. Ancak çiftin yüklendiği lituergilerin sayısı ve çeşitliliği ve Side kenti danışma meclisi tarafından onurlandırıldığı göz önüne alındığında hayatlarının çoğu Side’de geçmiştir.³¹⁶ Titius Licinnius Macianus *senatör* sınıfına dahil olup Apollon için düzenlenen *Phobios* adlı oyunlara *agonetheslik* yapmış bu sırada da Danışma Meclisine ve yurttaşlara para yardımında bulunmuştur. Bunun yanı sıra *agoranomus eirenarkhes’lik* ve *arkhisitones’lik* ve *arkhierosynes’lik* görevlerini icra etmiştir.³¹⁷ Suriye’de bulunan Roma ordularına üç kez kutsal *annona* (tahıl) göndermiştir. Aynı zamanda gladyatör oyunlarının *curator*’u olarak da faaliyet gösteren Titius Licinnius Macianus eşi Aurelia Killaramotiane İes birlikte Athena rahibi ve rahibeliği görevini de yerine getirmiştir.(T51) Karı kocanın Athena rahipliği görevini beraber üstlenmesi, liturgia görevlerinin eşler arasından paylaşılabilieceğini göstermesi açısından önemli bir örnektir. Ancak bu örnekte Aurelia Killaramotiane İes’in ana görevi Athena rahibeliğidir eşinin ise *συνιερεύς* olarak bu görevde bulunması dikkat çekicidir. Burada Athena rahipliği görevini asıl üstlenen kişinin Aurelia Killaramotiane İes olduğunu anlıyoruz ve bu görevi dört yıl boyunca idare etmek ve Athena adına kutsal festivaller (*penteeterik*) düzenlemek önemli bir başarıdır.³¹⁸ (T51),(T52)

Yine Karallia kentinden (T72) yarım fragmanlı bir yazıtın Aurelia Killaramotiane İes ve eşine onlara ait olduğu düşünülmüştür. Bu yazıtta dikkat edilmesi gereken nokta onurlandırılan kişinin Demeter rahibesi olarak anılmasıdır.³¹⁹

2.4.3. Aurilia Quadratina Crispa (*Αὐρηλία Κοδρατιανὴ Κρίσπα*)

Side’de *Probulos*³²⁰ görevi üstlenen Aurelius Anteianus ile evli olan Aurilia Quadratina Crispa’nın Aurelius Anteianus ve Aurelius Tuesianus adlı çocukları vardır. Halk

³¹⁶Nolle, 1993.a.g.k., 202.

³¹⁷III. yüzyılda Pamphylia bölgesi Got akınlarına ve Isauria saldırılarına uğramıştır. Bu sırada *eirenarkes*’ler barışı sağlamak ve sürdürmek için görev yapmışlardır. Bu memurlar aynı zamanda antik çağın kırsal güvenliğini sağlayan jandarma görevindedirler. Nolle,1993, a.g.k., 206.

³¹⁸Nolle, 1993, a.g.k., 276.

³¹⁹Nolle, 1993, a.g.k., 203.

³²⁰Aşağıda belirtilecek olan Claudia Rufina adlı kadının da akrabaları *Probulosluk* görevini üstlenmiştir. Bkz. s.25.

ve Danışma Meclisi Aurelia Quadratina Crispayı Tanrıça Demeter'in rahibeliği yapması ve görevini yaparken de dindar ve cömert olması sebebiyle onurlandırmıştır.(T54) Yazıtında dikkat çeken bir diğer nokta ise görevini yaparken harcamalarını kendi kesesinden yaptığının ifade edilmiş olmasıdır. Bu bağlamda kendisinin rahibelik görevini aktif olarak yerine getirdiğini anlayabiliyoruz. Heykelini ise oğulları Aurelius Anteianus ve Aurelius Tuesianus annelerine duydukları sevgiden dolayı diktirmişlerdir.(T53)

Değnilmesi gereken bir diğer noktase Aurelius Anteianus'un Probulos görevi üstlenmesidir. *Probulos*, Halk veya Danışma Meclisinin aldığı kararların yürürlüğe konmasında yüksek yetkilere sahip kurulun üyelerine verilen ünvanıdır.³²¹ Aurelia Quadratina'nın da bu meclis tarafından onurlandırılması, *Probulosluk* görevinin aile bireylerine deprestij ve kamuda görününürlük kazandırdığının en önemli göstergelerinden biridir.

2.4.4. Claudia Rufina (Κλαυδία Ρουφεΐνα)

Claudia Rufina, senatör sınıfına mensup Side'li T. Flavius...ile akrabalık ilişkilerine sahip olmuş ve Side'nin önde gelen bireylerinden olmuştur. T.Flavius... bir *demiourgos* ve *arkhiproboulos*, *proboulos* kurulunun yöneticisi olarak görev yapmıştır.(T57) Yazıtta İsis ve Serapis kültü rahibi olduğu bilinir. *Demiourgosluk* görevi yapmış bir yüksek memurun İsis Serapis Kültünün de baş rahipliğini yapmış olması bu kültün önemini gösterir. T.Flavius ... 'nın *demiourgosluk* görevi ve *arkhiproboulos*'luk görevi kendi soyundan gelen oğlu ve hatta kız torunu sosyal statüsünü de belirlemede önemli bir yere sahip olmuştur. Claudia Rufina'nın yazıtında *Quirina tribusuna* bağlı olduğu ifadesi sadece senatör sınıfına mensup erkekleri tanımlama da kullanılan *gens*'tir. Ancak burada bir kadını tanımlarken kullanılması kendisinin de bir *demirgos* eşi olduğunu düşündürür. Nolle, Claudia Rufina'nın Athena'nın yaşam boyu rahibeliği görevini üst-

³²¹*Proboulos* (προβουλος) :Yunan kentlerinde kent yönetiminden görev alan memurlar yönetim gruplarına bölünmüştür. Bu heyetlerden bir tanesinde *Proboulaoi* dir. Bu heyet görevi icabı şehir için alınan kararları kanunlaştırmak üzere halk meclisine sunar ve *boule*'nin yapması gereken yükümlükleri yerine getirir. Bu yönetim kurumunda bulunan her üye *Probulos* olarak adlandırılır. Bu yönetim kadrosunun başında bulunan kişiye *arkhiproboulos* (ἀρχιπρόβουλος) denir. *Boule*'nin yerine getirmesi gereken görevleri ve alması gereken kararları onayan kurulun en üst düzey görevlisi olan *arkhiproboulos* kendinden sonra gelen kuşaklara da aktarabilen bir görev olması sebebiyle de itibarlı bir memuriyettir.Bkz.: Magie, **RRAM** I,87; Nolle,2001.a.g.k.,336.

lenmesini Side’de bir kadının ulaşabildiği en yüksek makam olarak ifade etmektedir.³²² Ancak bizim incelediğimiz yazıtlar içinde Side kentinde veya komşu şehirlerden bu görevi üstlenen ve yerine getiren birçok kadın mevcuttur. Claudia Rufina’nın erkek kardeşi Claudius Rufus *demiourgosluk*, babası ise İmparatorluk Kültü başrahipliği memuriyetlerini üstlenmişlerdir.(T57)

2.4.5. Konis (*Kovίς*)

Konis, Karallia’da Demeter rahibesi olarak görev yapmıştır. Babası Obrimos Samotrake kültürünü rahipliğini yapmış annesi Polemon da yine kendisi gibi tanrıça Demeter’in rahibeliği görevini üstlenmiştir.(T65) Konis’in oğullarından biri ise Roma devlet kademesinde askerlik görevini üstlenmiştir. Valilerin askeri önderliği görevine kadar yükselmiştir. Memleketi Karallia’dan bulunan diğer mezarından bir rahip yerine görev yaptığı anlaşılmaktadır.

2.4.6. Polemon (*Πολεμων*)

Konis’in annesi olan Polemon tanrıça Demeter rahibeliği yapmış ve eşide kendi gibi bir başka kültür olan Samotrake kültürü rahipliğini üstlenmiştir.(T65)

2.4.7. Modesta (*Μοδέστα*)

Side’de İS 278-284 yılları arasında gladyatör oyunları düzenlemesi sebebiyle onurlandırılan Modesta varlıklı ve önde gelen bir aileden gelmektedir. Kendisi ile birlikte onurlandırılan bir başka hayırsever ve gladyatör oyunları düzenleyen kişi ise Modestus’tur. Modesta ve Modestus’un isim benzerliği ve her ikisine ait yazıtlarda (*πρόγονοι*) ifadesi akrabalık bağları olduğunun göstergesidir. Ancak isim benzerliği bu ikilinin karı koca olma olasılığının az olduğunu, daha çok Modestus’un Modesta’nın kocası, oğlu ya da erkek kardeşi olabileceğini destekler niteliktedir.³²³

Side’de Tetrapolitler Mahallesi *gerousia*’sı Modesta’yı İmparator Kültü için gladyatör oyunlarını düzenlemesi dolayısıyla onurlandırmış ve gladyatör resmi kabartmalı

³²²Nolle,2001.a.g.k., 337.

³²³A.M.MAnsel, E. Bosch ve J.İnan (1951). *1947 Senesi Side Kazılarında Dair Ön Rapor*: Antalya Kitabeleri. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.s.51.

sütunlar diktirmişlerdir. Bu yazıtlarda, gladyatör ve *circus* oyunlarının tiyatrodaki başlaması için onarım yapan, oyunların tüm masraflarını karşılayan Modesta, ἀρχιέριαν (*Arhierian*) olarak İmparatorluk Kültü başrahibesi sıfatıyla anılmıştır.³²⁴

Buna ek olarak yazıtında geçen ἀρχιέριαν (*Arhierian*) kelimesi kendisinin İmparatorluk Kültü başrahibesi olduğunu ve bunun için çeşitli hizmetler gerçekleştirdiğini göstermektedir.³²⁵ Burada değinilmesi gereken bir başka nokta ise Modestus'un bir yazıtında *Arhierian* olarak herhangi bir rahiplik görevi üstlenmemesidir. Bu da bize bu ikilinin arasında bir sınıf farkı olduğunu göstermesi açısından önemlidir.³²⁶(T67)

Modesta ve Modestus yaptıkları hizmetler ve düzenledikleri oyunlarla hem İmparatorluk Kültünü hem de bu kulte hizmet edenleri onurlandırmışlardır. Modesta'nın altı kez imparator tarafından *Neokori* ünvanı bahşedilen Side gibi bir önemli bir şehirde imparatorluk kültü başrahibeliği görevini yürütmesi, bu şehrin bayındırlık işleri ve sosyal yaşantısına katkı sağlayan hizmetlerde bulunması onun ne kadar etkili bir kadın olduğunun en açık göstergesidir.³²⁷

2.4.8. Nena (*Νενα*)

Tetes'in kızı olan Nena, Halk Meclisi tarafından erdemli ve iyi yetişmiş olması sebebiyle onurlandırılmıştır. Kocasını Konon ve ailesi sadece Karallia'de varlık göstermemiş aynı zamanda Side şehrinin de önde gelen ailelerinden olmuştur.(T68) Yine Karallia'nın Güney Kalesi bölgesindeki surların güneybatı kısmında bulunan bir kutsal yapının yakınlarında Nena'ya ait olduğu düşünülen arşitrav³²⁸ ve Zeus'un yıldırım demetinin tasvir edildiği bir sunak bulunmuştur. Bu arşitravın üzerindeki fragmanda İS 172 ve 175 yılları arasında Polemon'un kızı Nena'nın İmparatorluk kültü rahibesi ve *gymnasiarkosluk* görevlerini yaptığı yazılmış ve Nena'nın bu yapıyı Marcus Aurelius, Commodus'a ve şehri Karalia'ya adanmış bildirilmiştir.³²⁹

Bremen Nena'nın M.Aurelius'a, Commodus'a ve şehri için yaptırdığı bir kutsal mekânın arşitravının üzerindeki bir fragman'da *Archierei* ve *gymnasiarchos*'luk görev-

³²⁴Darga, 1993, a.g.k., 124.

³²⁵Bosch, 1951, a.g.k., 51.

³²⁶Nolle, 2001, a.g.k., 418.

³²⁷Darga, 1993, a.g.k., 124.

³²⁸Bremen, 1996, a.g.k., 343.

³²⁹J.Nolle (1987). *Pamphyliche Studien 6-10*. Chiron 17, s.240.-241.

lerini yaptığını bildirir.³³⁰ Nena'nın yine kendi adına bir mezar yazıtı mevcuttur ve bu yazıtta Artemis rahibesi olduğu, Konon ile evlendiği ifade edilmektedir.(T69) Rhetorik öğrencisi olan oğlu Neneis, Side vatandaşı olma hakkına sahip olmuştur. Neneis aynı zamanda Melas Nehri üzerinden alınan ücret için kent kasasına yüklü bir meblağ ödemiştir. Yani bu ücret Side kenti için bir süreliğine Neneis tarafından ödenmiştir.³³¹

2.4.9. Quirina Patra (*Κυρίνια Πάτρα*)

Side'nin ünlü hayırseveri Brynonianus Lollianus'un karısı olan Quirina Patra İS III. yüzyılda yaşamıştır. Lanckoronoski tarafından şehrin eski kapı bölgesinde bulunan, Diocletianus dönemine tarihlenen epigram şeklinde yazılmış yazıtlar, Quirina Patra, kocası Brynonianus Lollianus ve oğulları Bryonianus Iasonianus Selecus Anatolius'un Roma kökenli olduğunu ve Side şehri için hayırseverlik işlerinde bulduklarına dair önemli bilgiler içermektedir.³³²

Bryonianus Lollianus Roma devlet organizasyonunun en alt kademesinden başlayarak *primuopilus* kademesine kadar yükselmiş ve sahip olduğu zenginlik sebebiyle görevinden terhis edilmiştir. Bu görevindeki başarılarından dolayı atlılar sınıfına (*equester*) yükseltilmiş, *procurator* olmuş sonrasında da *ducenarius* rütbesine ulaşmıştır.³³³ Yaşlandığında bu görevlerinden çekilerek Side'ye dönmüş ve şehrin soylu ailelerinden Quirina Patra ile evlenmiştir. Quirina Patra'ya adanmış onur yazıtlarında soylu bir aileden geldiği, babasının ve büyükbabasının senatör olduğu anlaşılmaktadır.(T72) Bu bağlamda yazıtlarda Brynonianus Lollianus'un Patra ile evlenmesi dolayısıyla *consul*'ler sınıfı ile akraba olduğu hatta bu sınıftan geldiği ifade edilmiştir. Ancak Bosch'e göre Lollianus askerlikten başlayarak yükselmiş olması sebebiyle bu bilgi yanlıştır.³³⁴ Ancak onun *consüller* sınıfı ile bağlantısı doğrudan Quirina Patra ile ilgilidir.

Quirina Patra ve Bryonianus Lollianus Side şehri için Melas Nehri'nin yukarisından başlayan yirmi Roma mili uzunluğundaki *aqueductus*'u tekrar inşa etmişlerdir. Isauria'luların saldırılarından sonra hasar görmüş olduğu düşünülen bu yapının onarımı bir

³³⁰ Bremen ,1996,**a.g.k.**, 343.

³³¹Nolle,1993,**a.g.k.**, 208.

³³²Lanckoronoski , 2005, **a.g.k.**, 142.

³³³Bosch, 1951, **a.g.k.**, 55.

³³⁴Bosch, 1951,**a.g.k.**, 56.

hayırseverlik örneği olduğu gibi aynı zamanda yapının kamu tarafından kullanımı aile için önemli bir gelir kaynağıdır.³³⁵

Bu yapının onarımı, Bryonianus Lollianus ve Quirina Patra'nın *gerusia* tarafından onurlandırılıp *ktistes* (kurucu) ve Φιλόπατρις (vatansever) ünvanları almalarına olanak tanımıştır.³³⁶ İS II. ve III. yüzyılda doğdukları şehir için büyük vakıflar yaparak vatanseverliklerini ispat eden kişilere verilen Φιλόπατρις ünvanı bize Quirina Patra'nın başka hayırseverlik işlerinin olduğunu da göstermesi açısından önemlidir.³³⁷(T72) Quirina Patra, eşiyile birlikte su kemerini onarması sebebiyle, bir yazıtta πηγε= kaynak kelimesinden gelen ve bir nymphe'nin adı olan Pegasis lakabı ile tanımlanmıştır.³³⁸(T71) Buna ek olarak Bryonianus Lollianus'un yaptığı hizmetler sonucu Büyük imalathane gerusiası tarafından onurlandırılıp heykelleri dikilmiştir.³³⁹ Bu heykellerin yanına Quirina Patra'nın da heykelinin koyulduğu düşünülmektedir.³⁴⁰ Şehrin dört bir tarafına yayılan bu yazıt ve heykel kaideleri Side şehrinin planı ve topografyası hakkında önemli bilgiler verir. Kentin kuzeydoğu bölgesi "Büyük Kapılar Mahallesi" *Megalopytler*, güneydoğusu Büyük Fabrika Mahallesi, merkezde ise *Tetrapolitai* yani *Quadrige* Mahallesi ve güney de ise Zeus Altarı Mahallesi olarak ayrılmıştır. Bununla birlikte yazıtlardan şehirde büyük bir kapı, savaş arabası üzerinde tasvir edilmiş bir imparator heykeli, tiyatro yakınlarında zafer takının üzerine yerleştirdikleri *quadriga* ve Zeus'a ait bir sunağın olduğunu öğrenebiliyoruz.³⁴¹

Anatolios olarak da bilinen Quirina Patra'nın oğlu Bryonianus Iasonianus Seleukos³⁴² hakkında detaylı bilgiye sahip değiliz. Ancak Seleukos ismine III. yüzyılın ortalarında Side'de yaşamış ve İS 254 yılında şehrin Pythia'sı için altar yaptırmış iki akraba senatöre rastlıyoruz. Bu isimlerden birinin Iasonianus Seleukos'a ait olup olmadığı bilinmemesine, takdireşayan kişilere verilen ἀξιολογώτατος, *honestissimus* ünvanını almıştır.³⁴³

³³⁵Foss, 1977, **a.g.k.**,166.

³³⁶Bosch,1951, **a.g.k.**, 56.

³³⁷Bosch,1951, **a.g.k.**,56.-59.

³³⁸Lanckoronski , 2005, **a.g.k.**, 143.

³³⁹Bu heykeller ve yazıtlar yerel bir euergetes olan Bryonianus Lollianus'n *cursus honorum*'u olarak önemli bilgiler içerir. Bkz.:Foss, 1977, **a.g.k.**, 163.

³⁴⁰Bosch, 1951,**a.g.k.**, 59.

³⁴¹Mansel, 1978,,**a.g.k.**,s.32.

³⁴² Yazıtlar için bkz.: Nolle,2001, **a.g.k.**, 414,nr.110.

³⁴³Nolle, 2001, **a.g.k.**,402.

Babası gibi aile geleneğini başarılı bir şekilde sürdürerek atlı sınıfı memuriyetlerinden 300.000 sesterceslik maaşa sahip olan *perfectissimus* rütbesine yükselmiştir.³⁴⁴

Quirina Patra'nın akrabalık bağları Side ile sınırlı kalmamış komşu şehirlerden akrabalık ilişkileri ortaya çıkmıştır. Etenna'da bulunan bir yazıtta senatör sınıfına dahil olan Volussia Quirina Patra'dan söz edilmektedir.³⁴⁵ Bu kadının Selge'de onurlandırılan γένουςσυνγκλετικουκαίυπατικου, Aurelia Volussia Quirina Atossa ile de akraba olduğu düşünülmektedir.³⁴⁶ Son olarak Sydra'dan bir yazıtta geçen Q.Tineius Sacerdos Clemens adlı kişinin karısı Volussia Ladike de Quirina Patra'nın ailesi ile akraba olabilme ihtimali yüksektir.³⁴⁷

2.4.10. Kneis'in kızı (İsimsiz)

Kneis adlı Sideli bir kadının kendi oğlu ve kızı adına diktirdiği heykeller sayesinde haberdar olduğumuz bu aile varlıklı bir geçmişe ve aile bireylerine sahiptir. Babasının adı Toues olan Kneis, çoktan ölmüş (ζήσασα]ν) olduğu düşünülen, dört yıl süreyle İmparator Kültü rahibeliği yapmış kızının heykelini diktirmiştir.³⁴⁸ Kızı aynı zamanda halk meclisi tarafından düzgün ve namuslu bir hayat sürmesi sebebiyle onurlandırılmıştır. (T73)

Yazıtlarda adı tanımlanamayan Kneis'in oğlu, *dekapratos* ve yaşam boyu *gymnasiarkos*'luk görevi üstlendiği gibi İmparatorluk Kültü rahipliği görevini de yerine getirmiştir.³⁴⁹ Şehrin danışma meclisine 5.000 dinari bağışlamıştır. Dört yıl boyunca bir görevi kesintisiz yerine getirmek büyük bir servet gerektirirken bu kişi aynı zamanda *dekapratos* olup şehrin ihtiyaçları için para dağıtması şaşırtıcı değildir. *Gymnasiarkos*luk görevi sırasında şehrin *gymnasion*'un ödemeleri için vakıf kurmuştur. Nolle'ye göre Danışma Meclisi üyelerine dağıtılan bu 5.000 dinari miktarındaki paranın İmparatorluk Kültü rahipliği görevini devr almak içindir. İmparator Kültü rahipliklerinde karı koca bu

³⁴⁴Bu maaş ve rütbe babasınınkinden daha yüksektir.Bkz.Foss,1977, **a.g.k.**,170.

³⁴⁵Nolle,2001.**a.g.k.**,401.

³⁴⁶J.Nolle ve F.Schindler (1991). Die Inschriften von Selge. Bonn: Dr. Rudolf Habelt GmbH. s.97.

³⁴⁷Nolle,2001.**a.g.k.**,402.

³⁴⁸Nolle,2001.**a.g.k.**, 394.

³⁴⁹Bremen ,1996,**a.g.k.**, 344.

görevi beraber üstlenirlerdi. Ancak yazıtlarda isimlerinin anlaşılacağı bu iki kardeş nadir olarak rastlanılan bir şekilde eş zamanlı İmparator Kültü başrahipliği yapmıştır.³⁵⁰

Yazıtta geçen ‘Ιαωβεις’adlı büyük dedelerinin ismi ailenin Side’nin dağlık bölgesinden özellikle Etanna’dan geldiğini düşündürdürtmektedir. Bu isimler Side’nin önde gelen ailelerinin çoğunluk olarak yerli olduklarını göstermesi açısından önemlidir. Bean’e göre ise Kneis ismi başka metinlerde geçmemektedir genellikle bu ismin benzeri formları Kilikia’da Knes ve Knias olarak erkek isimleridir.³⁵¹

2.4.11. Platon’un karısı (İsimsiz)

Sideli Obrimos oğlu Platon³⁵² Afrodit rahibesi olan karısı için bir heykel diktirmiştir. Karısını iffetli, terbiyeli ve mütevazı olması sebebiyle onurlandıran Platon aynı zaman da halk tarafından onurlandırılmıştır.(T74) Platon’un ailesi hakkında derin bilgiye sahip olunmasa daisminden dolayı Kilikya kökenli yerli ailelerden oldukları düşünülmektedir.³⁵³

Platon’un Afrodit kültü rahibesi olan karısından Obrimos adlı oğlu vardır. Side’de Afrodit rahibeliği her 5 yılda verilirdi bu bakımdan önemli bir paye olan bu görev Platon ve karısının şehrin önde gelen ailelerinden olduğunu gösterebilir. Karısı için kullanılan Σωφοροσθη’ dürüstlük anlamı içeren ‘σεμνοτης’ ile aynı anlamı içermektedir ki bu da eskiçağda bir kadının en büyük erdemi olarak düşünülür. Buna ek olarak ‘σεμνοτης’ rahibelik yapmış kişinin ağırbaşlı ve erdemli şekilde memuriyetini gerçekleştirdiğini gösterir.³⁵⁴ Çiftin oğulları Obrimos’un da Zeus kültü rahipliği yaptığı yazıtlardan anlaşılmaktadır.(T74)Aile’nin Soyağacı;³⁵⁵

³⁵⁰Nolle,2001.a.g.k., 397.

³⁵¹G.E. Bean (1963). *Side Kitabeleri: The Inscriptions of Side*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. s.73.

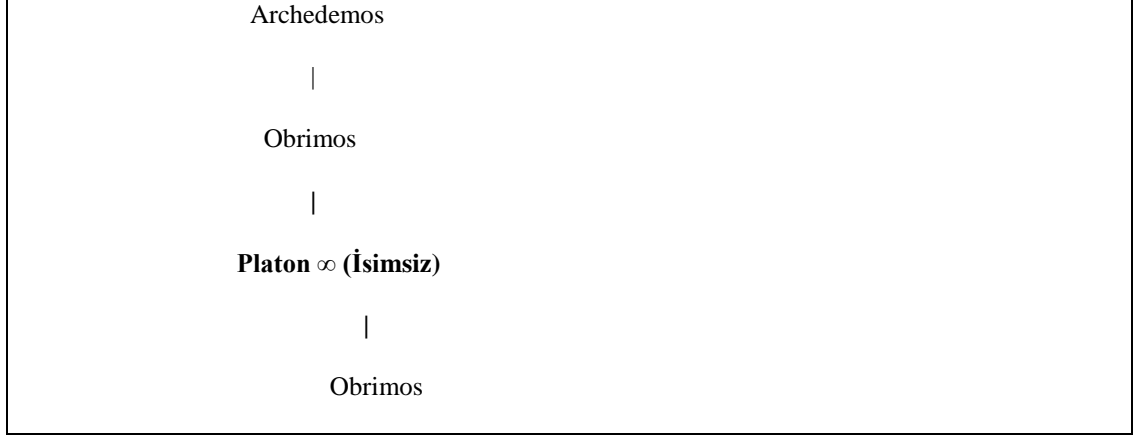
³⁵²“Platon”ismi ve genel olarak Greek kültüründe taşıdığı saygınlığı sebebiyle tercih edilir. Bkz.: Nolle, 2001.a.g.k.,s.388.

³⁵³Bean, 1963.a.g.k. 31.

³⁵⁴Nolle, 2001.a.g.k., 388.

³⁵⁵Nolle, 2001.a.g.k., 388.

Tablo 2.6. *Platon'un Karısı ve Ailesoyağacı (Şahin,1999)*

2.5. Sillyon

2.5.1. Menodora (*Μηνοδώρα*)

Menodora ve ailesi Sillyon'da kendi adlarına dikilmiş beş adet yazıt aracılığıyla bilinmektedir. Menodora adına üç ve oğlu adına iki adet onur yazıtından oluşan bu yapılar Sillyon'da bilinen ilk yazıtlar olma özelliği ile de önem kazanmaktadır.³⁵⁶ Aile bireyleri ve şehir içindeki faaliyetlerinin yer aldığı bu yazıtlar, Menodora'nın büyük mal varlığını ve kenti için önemini göstermektedir. (T75), (T76), (T77), (T78) Bu beş yazıt her ne kadar Menodora'nın ailesi hakkında ışık tutsa da ağırlıklı olarak babası Megakles, kızı Theodora, kocası Apollonios ve Apollonios'dan olma Genç Megakles, ve Megakles'in evlat edindiği Genç Megakles'e yoğunlaşmaktadır. Bremen'e göre Genç Megaklesin babası Apollonios'tur ancak onun ölümü sebebiyle Menodora'nın babası Megakles'in, Genç Megakles'i evlat edinmiştir.³⁵⁷

Menodora'nın babası Megakles'in Sillyon'da varlıklı bir aileden geldiği, *arkhierusluk*, *demiurgosluk* ve *dekaprotosluk* gibi görevlerde bulunmuş aile bireyelerine sahip olmasından anlaşılmaktadır. (T75),(T76) Nitekim Megakles de *arkhiereusluk*, *demiurgosluk* ve *dekaprotosluk* görevlerine yeri getirmiştir. Bu memuriyetler ailenin köklü ve varlıklı bir geçmişe sahip olduğunu anlamamız için bize yardım eder. Özellikle dört

³⁵⁶R.V. Bremen (1994). *A Family From Sillyon*, ZPE, 104. sayı. s.44.

³⁵⁷Bremen, 1996, a.g.k.,109.

nesil boyunca *dekaprotosluk* görevini üstlenmiş olmaları ailenin başarılı bir şekilde zenginliklerini ve şehir içinde aktif olarak varlıklarını koruduklarını göstermektedir.³⁵⁸ Roma için vergi toplayan bir kurul adına, ekonomik gelirlerin devamlığından sorumlu *dekaprotos* kentin en varlıklı on kişi arasından seçilmekteydi. *Dekaprotos*, vergi toplama veya kentte finansal bir problem yaşanması durumunda, kişisel mal varlığını kullanmak zorundaydı. Menodora'nın da yazıtlarda belirtildiği gibi *dekaprotosluk* görevini yerine getirmesi, aileden gelen bir gelenek ya da soya dayanan bir memuriyet olduğunu göstermektedir.³⁵⁹(T76) Ancak Menodora, Pamphylia bölgesinde bu görevi gerçekleştirmiş tek kadın olması açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Menadora Megakles soyundan gelen Apollonios oğlu Apollonios ile evlenmiş ve Genç Megakles adlı oğlu ve adının Theodora olduğu düşünülen kızı olmuştur. Apollonios'un soylu bir aileden geldiği düşünülse de kendisi ve faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgiye sahip değiliz.³⁶⁰(T77) Bu evlilik bağı ile alakalı Apollonios'un Menodora'nın babası Megakles'in kardeşi olduğu düşünülen yorumlamalar yapılmıştır. Yani Apollonios'un Menodora'nın amcası olduğu düşünülmüştür. Bu kanıyı güçlendiren bir başka şey ise Genç Magakles, babası Appollonios öldükten sonra büyükbabası Megakles tarafından evlat edinilmiş olmasıdır.³⁶¹ Burada amaçlanan şey ve muhtemel sebep yasal erkek varisi korumaktır. Megakles öldükten sonra ise Genç Megakles'in henüz küçük yaşta olması sebebiyle annesi Menadora oğlunun mal varlığını kontrolünü sürdürmüştür. Bu ise bize Menadora'nın kendi mal varlığını ve ekonomik pozisyonunu kendisinin yönettiğini hatta yazıtlardan anlaşıldığı üzere oldukça başarılı olduğunu göstermektedir.³⁶²

Yazıtlarda *demiourgos* ve *gymnasiarkhos* olarak geçen Genç Megakles, annesinin sağladığı fonlar aracılığıyla önemli derecede bağışlarda bulunmuştur. *Geraios'a*, *Ekklesia* ve *Boule* üyelerine, onların eşlerine, azatlı kölelere, vatandaşlara ve *paroikos*'lara para yardımında bulunmuştur.³⁶³(T75) Kentin çocuklarının beslenmesi içinde 300.000

³⁵⁸Bremen, 1996, a.g.k., 109.dn104.

³⁵⁹Bremen,1996, a.g.k.,77.

³⁶⁰Bremen,1996, a.g.k.,110.

³⁶¹Ayrıntılı bilgi için bkz.;Bremen,1994, a.g.k., 49.

³⁶²Bremen,1994, a.g.k.,49.

³⁶³Genç Megakles'in dedesi Megakles tarafından evlat edinilmesinin sebebi aile geleneğinin devamı olarak düşünülebilir bu açıdan ve yaşının küçük olması sebebiyle yukarıda bahsedilen görevleri aktif olarak yapmadığı söylenebilir. Bkz. R.V. Bremen,1994, a.g.k.,50.

denar bağışlamıştır.(T76) Genç Megakles'in erken ölümü sebebiyle Menadora oğlunun ölümünü abideleştirmek için bir Tykhe tapınağı yaptırmıştır. Altından ve fildişinden yapılmış Tykhe heykelleri adanmış ve gümüş masa, stoalar, plintheia'larla süslemiştir. Tapınağı yaptırdığı için *ktistes* ünvanı almıştır. (T78)³⁶⁴Menodora'nın kızı Theodora'nın ise yazıtlardan anlaşıldığı üzere annesi gibi *gymnasiarkhos* görevini üstlenmiştir ve bu ünvanı abisinin ölümünden sonra elde edebilmiştir.(T78)

Archiereia (T76), tüm tanrıların ve Demeter'in yaşam boyu rahibeliği (T76), bütün tanrıların *hierophantis* (rahibelikle ilgili işleri öğreten kişi) (T75) gibi dini görevler üstlenen Menodora, oğlu Megakles'in ölümünden sonra bunlara ek olarak Megaklid ailesinin ünvanlarından olan *demiourgia*, *gymnasiarkhia* ve *dekaprotia* almış ve görevlerini üstlenmiştir. Genç Megakles'in ölümü ile Menodora *dekoprotia* ünvanı da dahil olmak üzere geleneksel kentsel ünvanları alabilmiş ve böylece ailesinin yıllardan beri taşıdığı ünvanların sürekliliğini sağlamıştır.³⁶⁵ Menodora kendi memuriyetleri, oğlunun *demiourgosluğu* ve kızının *gymnasiarkhos* 'luğu sırasında kent için bir çok hayır işlerinde bulunmuştur. Bu hayır işlerinin başında oğlu Megakles için bağışladığı 300.000 denarii'lik yiyecek, para yardımları gelir. (ki bu yardımlar her yeni yazıtta tekrarlanır.) 30 myriad ve 14 denar harcayarak bir Tykhe tapınağı yaptırmıştır. Oğlunun *demiourgosluğu* ve kızının *gymnasiarkhosluğu* sırasında *bouletes*'e, *geraios*'a, ve *ekkesiastes*'e ve eşlerine ortalama 250 dinar para bağışı ve buğday yardımında bulunmuştur.(T76),(T77),(T78)

Kendisi ve iki çocuğunun adına harcadığı para miktarıyla Menodora oldukça dikkat çekicidir. 1.000.000 denariyi aşan bağışlarıyla Menodora Rhodiapolis'li Opramoas (200.000 denarii) ve diğer varlıklı Lykia ve Pamphylia'lı hayırhahların arasında yer almaktadır.³⁶⁶ Menodora bu etkileyici arche ve liturgi görevleriyle, özellikle bir kadın olarak ulaşılması en güç liturgiden olan *dekaprotosluğu* dolayısıyla, varlıklı ve önde gelen kadınların en önemli örneklerinden birini oluşturmuştur.

Ailenin Bremen tarafından planlanmış soyağacı şöyledir ;³⁶⁷

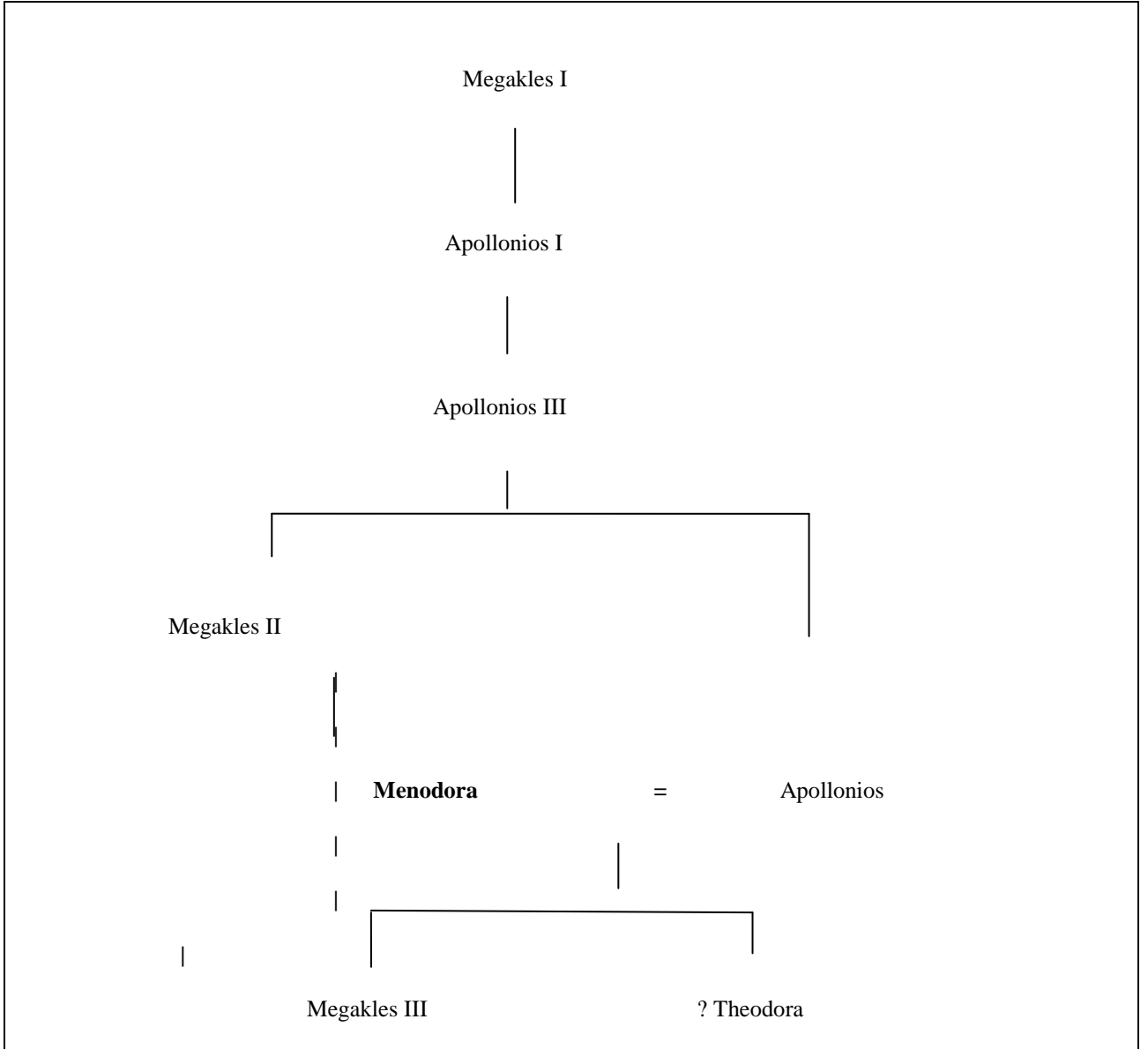
³⁶⁴Bremen,1993, a.g.k.,21.

³⁶⁵Bremen,1996, a.g.k.111.

³⁶⁶Bremen,1994, a.g.k.47.

³⁶⁷Soyağacı alternetifi için bkz.: J.Nolle (1996).*Frauen wie Omphale? Überlegungen zu politischen Amtern von Frauen im Kaiserzeitlichen Kleinasien*, G.Dobesch- G.Rehrenböck (Eds).Hundert Jahre

Tablo 2.7. Menadora ve Ailesoyağacı (V. Bremen, 1996)

2.5.2. Thedora (Τηδoρα)

Menodara'nın kızı olan Thedora annesi ve kardeşi gibi kamu görevi üstlenmiş ve *gymnasiarkhos* 'luk yapmıştır. (T78)

kleinasiatische Kommission der österreichischen Akademie der Wissenschaften, Akten des Symposiums von 23. bis 25. Oktober 1990.s.246.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TESTIMONIA

ASPENDOS

T.1. Nêvopolis (ΝεΦοπόλις)

Buluntu Yeri: Kalenin kuzeyinde bulunmuştur.

Tarih: İS 3. Yüzyıl sonu.

Yayım Yeri: Brixhe, Dialecte 1976 nr.17.

[N] εF[ό]πολις Ἀφορδισί[υ]
ΝεΦοπόλιςδαμιοργίσδ-
σα περτέδδνακε ίς ερε-
4 μνι καί πυλδνα ἀργύ-
ρυ μνᾶς φίκατι.

Çeviri: Nêvopolis oğlu Aphordisios kızı *demiorgos* Nêvopolis kapı için 20 gümüş mna (200 drakhme) verdi.

T.2. Kourasiô (Κουρασιώ)

Buluntu Yeri: Antalya İtalyan konsolosluğunun olduğu bölgede

Tarih: İÖ 2. Yüzyıl.

Yayım Yeri: Brixhe, Dialecte 1976, nr. 18.

Κουρασιώ Λιμνάου
Κουρασίωνυς
δαμιοργίσωσα
4 περτέδδωκε ίς πύργο
ἀργύρυ μνᾶς φίκατι.

Çeviri: Kourasiô oğlu Limnaos kızı *demiourgos* Kourasiô kule için 20 gümüş mna(2000 drakhme) verdi.

T.3. Paulina

Buluntu Yeri: -

Tarih: -

Yayım Yeri:Şahin, Perge 1999, nr.145.

- [γυμνα]σι[αρχοῦντος]
2 . . εἰου Φλαυ[ίου. . . .]
. . ν Παυλῖναν ἐ[. . .]
4 [. .]αν ἀνδριάντι ἐ[κ τῶν ἰ]-
δίων· οἱ ἀπο γυμνα[σίων]
6 οἱ περὶ Φλάουιον Σωσίπα[τρον]
καὶ περὶ Κλαύδιον [Π]ύρρον [καὶ οἱ]
8 περὶ ενοκλέα Δημάρ[χου]
καὶ οἱ περὶ Φηρέαν Ἄφρο[ᾶ(?)]
10 καὶ οἱ περὶ Δημήτριον Ἄρετ[ᾶ(?)]
ἀρετῆς ἔνεκεν.

Çeviri: Gymnasion üyesi olup Sosipatros oğlu Flavius'un, Claudius Pyrrhos'un, Demarkos oğlu Ksenokles'in Aphroas oğlu Phereas'ın ve Aretas oğlu Demetrios'un takipçileri gymnasiarkhos'luk yapmış olan [. .] eius Flavius kızı [. . . .]a Paulina'yı kendi keselerinden onurlandırdılar.

ΑΤΤΑΛΕΪΑ

T.4. Caecilia Tertulla (*Καικιλία Τέρτυλλαν*)

Buluntu yeri: -

Tarihi:Erken İmparatorluk Dönemi.

Yayım yeri: Gökalp, Attaleia, nr.4.1.3.3.

- Ὁ δῆμος ἐτέιμησε[ν]
Καικιλίαν Τέρτυλ[λαν]
ἱερασαμένην Ἰου[λίας]
4 Σεβαστῆς καὶ Θεᾶ[ς]

- ἀρχηγέτιδος Ῥώμ[ης]
καί γθμωασιανρχήσα[σαν]
γεραιῶν καί νέων καί π[αί]-
8 δων, μητέρα Μάρκου
Καλπουρνίου Ῥούφο[υ]
άνδρός στρατηγικ[οῦ],
σωφροζύνης (sic.) ἔνεκα[καί]
12 τῆς πρὸς τῆν πολιν
εὐνοίας.

Çeviri: Halk Meclisi, Iulia Augusta ve baş tanrıça Thea Roma'nın rahibeliğini yapan, yaşlılar, gençler ve çocukların gymnasium'da gymnasiarkhos'luk yapan, Strategos'lar sınıfında olan Marcus Calpurnius Rufus'un annesi Caecilia Tertulla'yı, yüce gönüllü bir şekilde kentine karşı iyi niyet göstermesi nedeniyle onurlandırdı.

T.5. Caecilia Tertulla

BuluntuYeri: Antalya kent surları civarında bulunmuştur.

Tarihi: Erken İmparatorluk Dönemi.

Yayım yeri: Gökalp, Attaleia, nr.4.1.3.2.

καίγυμνασιαρχήσασαν
γεραιῶνκαίνεωνκαί
παίδων, ἀρετῆςἔκεν .

Çeviri :.....yaşlılar, gençler ve çocukların *gymnasium* 'da *gymnasiarkhos*'luk yapan filancayı erdemi nedeniyle (filanca kurum ya da kişi onurlandırdı.)

T.6. Curtia Paulina (Κουρτία Παυλίνα)

BuluntuYeri: Panagia Kilisesi içinde duvara örülü durumdadır.

Tarihi: İ.S.II.yy. ?

Yayım yeri: Gökalp, Attaleia, nr.4.4.31.

Κουρτία Παυ-
2 λείναι ἀρχιε-
ρείαι τοὺς
4 ου[ς]

Çeviri: İmparatorluk baş rahibesi Curtia Paulina için...

T.7. Iulia Sancta (ΙουλίαΣάνκτα)

Buluntu yeri: Hadrianus Takının solundaki kule duvarı.

Tarihi: Hadrianus Dönemi

Yayın Yeri: Akarca, Eurgesia, nr.T.97.s.82.

ΙουλίαΣάνκτα
2 τόνπύργον
έκτῶνίδίων
4 άνέστησεν.

Çeviri: Iulia Sancta, kuleyi kendi kesesinden diktirdi.

T.8.Iulia Sancta

Buluntu yeri: -

Tarihi: Hadrianus dönemi.

Yayın Yeri: Akarca, Eurgesia, nr.T.98.s.82.

Σεβαστοῦ ἀδελ-
2 φήν Παυλείναν Ἰουλία
Σάνκτα.

Çeviri: Iulia Sancta, Augustus'un kız kardeşi Paulina'yı (heykelini dikerek onurlandırdı.)

T.9.Iulia Sancta

Buluntu Yeri: Karpuzkaldıran'da hamamın kuzeybatısı.

Tarih: Hadrian Dönemi

Yayım Yeri: Akarca,Eurgesia,nr.T.99.s.82.

Σ[εβ]αστήν

Σ[αβ]εῖναν

Ἰ[ο]υλία

4 Σ[ά]νκτα

Çeviri: Iulia Sancta Augusta Sabina'yı heykelini dikerek onurlandırdı.

T.10. İnsertu/s Fakat Iulia Sancta Olabilir

Buluntu Yeri: Orta Kapı yanındaki duvar

Tarih: Hadrianus Dönemi

Yayım Yeri: Akarca,Eurgesia,nr.T.100.s.82.

Σ[εβ]αστήνΣ[αβ]εῖνην?

Çeviri: Augusta Sabina'yı

T.11.Terentia Polla(ΤερεντίαΠώλλα)

Buluntu yeri: Kale

Tarih: İS I.Yüzyıl.

Yayım Yeri: Gökalp, Attaleia,no.4.1.3.5.

Ὁδημοςέτέιμησεν

Τερεντίαν,Μάρκουθυγα-

τέρα, Πώλλαν,γυναῖκαγε-

4 νομένηνΓαῖούΚα<π>ρανί-

ου Ἄκύλου ἀγαθήν καί σώ-

- φρονα, ἱερασαμένην
 Ἀ ντωνίας θυγατρός
- 8 Τιβερίου Κ<λ>αυδίοθ Κα΄θσα-
 ρος Σεβαστοῦ Γερμανικοῦ,
 χαγισαμένην τῆ πόλει
 δηνάρια τετρα<κι>σχέιλια
- 12 εἰς θυσίας ἐτησίους Ἀθηνᾶ
 Πολιάδι, τῆς εἰς τῆν θεόν
 [ε]ύσεβείας καί τῆς εἰς τή[v]
 Πατρίδα εὐωοίας ἔνεκα

Çeviri: Halk Meclisi, Marcus kızı, C.Capranus Aquila'nın iyi yetişmiş ve bilge karısı, Ti. Cl. Ceasar Augustus Germanicus'un kızı Antonia'nın rahipliğini yapmış olan, kentte Athena Polias onuruna yapılan sunular için yıllık 4.000 denar bağışlayan Terentia Polla'yı tanrıçaya karşı olan dindarlığından ve vatanına karşı gösterdiği iyi niyetten dolayı onurlandırdı.

PERGE

T.12. Arete (Ἀρέτη)

Buluntu Yeri: Varsak'ın kuzeyinde traverten terası üzerindeki antik yerleşimin batı ucundaki kulede bulunmuştur.

Tarih: Flavianus Henadanlığı. (Domitianus Dönemi(İS 81-96 ve sonrası)

Yayım Yeri: Şahin,Perge 1999, nr.65,76.

- Αὐτοκράτορι Καίσαρι [[Δομετιανῶ]]
- 2 Σεβαστῶ [[Γερμανικῶ]] καὶ Ἀρτέμιδι Περγαία
 ἀσύλω τὸν πύργον δίστεγον ἱέρεια Δήμη-
 4 τρος Ἀρέτη Δημητρίου ἐπανγειλαμένη
 τῆ κόμη ἐποίησεν ἐκ τῶν ἰδίων καινὸν ἐκ
 6 θεμελίων καὶ στεγάσασα καθιέρωσεν·
 nr.76. καὶ νῦν διαφορηθέντα πάλιν Τειμόθε-
 8 ος Μεννέου ὁ ἔγγονος αὐτῆς δι' ἐπι-

τρόπου αὐτοῦ Κίλλης Μόου [τ]ῆς μητρὸς[ς]
10 αὐτοῦ ἀναλαβ[ῶ]ν καὶ στεγάσας ἐκ και-
νῆς καὶ κεραμώσας ἐκ [τῶ]ν ἰδ[ίων] ἀνέθηκεν

Çeviri: İmparator Ceasar Domitianus Augustus Germanicus'a ve sığınmacı (=asylia) hakkına sahip Perge Artemisi'ine bu iki katlı kuleyi Demetrios kızı ve tanrıça Demeter'in rahibesi Arete, köy halkına söz verdiği için temelinden çatısına kadar kendi kesesinden yaptırdı ve adadı(vakfetti). Ve şimdi de (kuleyi) O'nun (Arete) torunu, Menneas oğlu Timotheos devraldı; annesi ve aynı zamanda velisi olan Muas kızı Kille aracılığı ile harap durumundaki binayı yeniden bir çatıyla donattıktan.....

T.13. Aurelia Matoulis (Ἀὐρελία Ματουλῖς)

Buluntu Yeri: Macellum'ın batısında bulunmuştur.

Tarih: İS II.yüzyıl

Yayın Yeri: Şahin, Perge 1999, nr.200.

vacat ἢ βουλή *vacat* ?
[ἐτείμησεν Ἀὐρηλία]ν Μάτουλιν τὴν καὶ Ἀσκληπιάδ[α γυναῖ]-
vacat κα τοῦ Ἄπ[έλλου]

Çeviri: Halk, A[pellas'ın karısı diğer adı Asklepias olan Aurelia Matoulis'i (onurlandırdı).

T.14. Aurelia Matoulis (Ἀὐρελία Ματουλῖς)

Buluntu Yeri:-

Tarih: Geç Antonin- Severus Dönemi.

Yayın Yeri: Şahin, Perge 1999, nr.199.

- 1 ἱερεὺς τῆς Ἀρτέμιδος κα[ὶ] δ[η]μιουργὸς κα[ὶ] ἀρχιερεὺς τοῦ Σεβαστοῦ κα[ὶ]
τῆς Σεβαστῆς διὰ βίου Τιβ. Κλ. Αὐρήλιο[ς]
- 2 Γυγητιανὸς Ἀπέλλας καὶ Αὐ[ρ]ηλία Μάτουλ[ις ἢ γυνή] αὐτοῦ ἀρχιερασάμενοι
τῶν Σεβαστῶν ἐκ τῶ[ν] ἰδίων ἀν[έθηκαν]

Çeviri: Artemis rahibi, demiourgos, [İmparator] ve İmparatoriçenin yaşam boyu [başrahibi] Tib. Cl(audius) Aurelius Gygetianus Apellas ve karısı Aurelia Matoulis imparatorların başrahipliklerini yaptıkları sırada masraflarını kendileri karşılayarak diktirdiler.

T.15. Aurelia Paulina (*Αύρελία Παυλίνα*)

Buluntu Yeri: Perge'nin 250m. doğusunda bulunmuştur.

Tarih: İS 180-192 Commodus Dönemi

Yayın Yeri: Şahin,Perge 1999,nr.195.

[ίερε]ιαθεᾶς Ἀρτε[μ]ίδος
[Πε]ργαίας ἀσύλοθδιά
[βί]ου Αύρελία Παυλίνα
4 [ἀρχ]ιερασαμέωη τών
[Σεβ]αστῶν ἐν τῇ Σίλλυ-
[έων] πόλει μετὰ τοῦ γενο-
[μεν]ου ἀνδρὸς αὐτῆς Ἀπέλλου
8 [λίου τ]οῦ φύ(σει) υἱοῦ Κιδραμίου,
[θυγάτ]ηρ δὲ Διοωθσίθ Ἀπέλλου
[.] καὶ Αἰλιανῆς Τερτύλλης,
[τειμηθ]εῖσα δὲ καὶ ὑπὸ θεοῦ Κομό-
12 [δου πολ]ιτεία Ῥωμαίων, τὸ ὑδρεῖο[v]
[έκ θεμε]λίων σὺμ παντὶ τῷ περὶ αυ-
14 [τὸ κόσμω] κατασκευάσασα ἐκ τῶν ἰ[δί]-
[ων] καθιέρως[εν]

Çeviri: Sığınmacı(=asylia) hakkına sahip Perge Artemisi'nin yaşam boyu rahibesi, kocası Kidramus oğlu Aqulios ile birlikte Sillyon'luların kentinde İmparator kültü başrahibeliği yapan, Apellas oğlu Dionysios ile Aelia Tertulla'nın kızı, Roma devletinde tanrı Commodus tarafından onurlandırılmış olan Aurelia Paulina, çeşme binasını etrafındaki süsüyle birlikte kendi kesesinden yaptırarak adadı.

T.16. Aurelia Paulina (Αύρελία Παυλίνα)

Buluntu Yeri: Hellenistik ve Roma İmparatorluk dönemi kapılarının arasındaki sofa'nın doğu tarafında bulunmuştur ve bir sütun tabanı olarak kullanılmıştır.

Tarih: MS 180-192 ?

Yayın Yeri: Şahin, Perge 1999,nr.198.

[.]V [. . .]AE · C · F · PAVLI .[

Çeviri: [A]u[reli]a Paulin[a] ?

T.17. Paulina

Buluntu Yeri: Kireçtaşı plakanın kırık bir fragmanı 1985'de tiyatronun sahne bölümünde bulunmuştur.

Tarihi: Antoninler Dönemi

Yayın Yeri: Şahin, Perge nr.145.

1 Παυ]λεῖναν [
δημο]υργόν [

Çeviri:[Filanca kurum/kişi - - - -] demiourgos olan Paulina'yı (onurlandırdı).

T.18. Aurelia Paulina

Buluntu Yeri: 7 adet memer fragman 1980'de güney hamamında bulunmuştur.

Tarihi: İS 176- 192. ?

Yayın Yeri: Şahin, Perge nr.149.

Αὐ[τ]οκράτο[ρ]α Καί[σαρα] Μ. Αὐ[ρή]λιον Κόμμοδον]

2 [Ἄντ]ωνῖν[ο]ν Εὐ[σεβ]ῆ] Εὐτυ[χ]ῆ Σεβαστὸν ἀρχιερέα]
[μέγ]ιστο[ν] σωτῆρα τῆς ο[ἰ]κο[υ]μένης πατέρα πατρί]-

4 [δος Αὐρ.] Παυλ[ῖ]να Αἰλιαν(?)ῆ ἰέ[ρ]εια τῆς Ἀρτέμιδος]
[διὰ βίου καὶ ἀρχιέ]ρεια [τῶν Σεβαστῶν ἐν τῇ Σιλλυέων πόλει]

Çeviri: Pontifex maximus, dünyanın kurtarıcısı, vatanın babası İmparator Kaiser M. Au[relius Commodus Ant]oninus Pius Felix Augustus'u [yaşam boyu Artemis rahibesi ve Sillyon'luların kentinde imparator kültü başrahi]besi olan [Aur.] Paul[ina Aelian]a (onurlandırdı).

T.19. Caesia Tertulla (Κασια Τερτυλλα)

Buluntu Yeri: Kuzey Gymnasion/Cornutus Palaistrası'nın güney cephesindeki girişin lentosu üzerinde.

Tarihi: Claudius (İS 41-54) ya da Nero Dönemi (İS 54-68)

Yayın Yeri: Merkelbach-Şahin, *Inschriften* 1988, s.114 nr.18; Şahin, *Perge* 1999,nr.37

01 [Κλαυδίω Καίσαρι Γερμανικῶ]
1 Σεβαστῶ Νέ[ρωνι Γ. Ἰούλιος Κορν]οῦτος καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ
2 ΚΑΙ /[Καίσα[ία Τέρτυλλα καὶ υἱοὶ αὐτῶν] κατεσκεύασαν] καὶ ἀνέθηκαν

Çeviri: G.Iulius Cornutus eşi ve eşi [Caesia Tertulla ve oğulları ?] tarafından yaptırıldı ve Claudius Caesar Germanicus Augustus Nero'ya adandı.

T.20.Caesia Tertulla

Buluntu Yeri: Kuzey Gymnasion/Cornutus Palaistrası.,

Tarihi: Claudius (İS41-54) ya da Nero Dönemi (İS 54-68)

Yayın Yeri: Şahin, *Perge* 1999,nr.39.

Claudio Caesari Germani[ico Augusto Neroni]
2 C.Iulius Cornutus cum uxo[re Caesia Tertulla (?) locativ]
vac. idemque Cornu[tus dedicativ]

Çeviri: Claudius Caesar Germanicus [Augustus Nero] adına C.Iulius Cornutus eşi ile birlikte [Caesia Tertulla yaptırttı] ve aynı Cornu[tus adadı].

T.21. Claudia Tertulla (Κλαυδία Τέρτθλλα)

Buluntu yeri:-

Tarihi: İÖ I. yüzyıl

Yayım Yeri: Şahin,Perge 1999, nr.47.

- Γάϊος Καίσιος Κορ-
2 νοῦτος καὶ Κλαυδί-
α, Εὐμήλου δις καὶ
4 [·]αβίου θυγάτηρ, Τέρ-
τυλλα ἀρχιερεῖς καὶ
6 [ἀ]γωνοθέται ἐκ
[τ]ῶν ἰδίων τοὺς
8 [ἐ]π' αὐτῶν μαστει-
[γ]οφορήσαντας

Çeviri: Arkhiereis ve agonothethai olan Eumelos oğlu Eumelos'un kızı Claudia, Tertulla ve C.Caesius Cornutus kendi görev dönemlerinde *mastigophoroi*'luk yapanları kendi keselerinden (onurlandırdılar).

T.22. Claudia Paulina Artemisia (Κλ. Παυλίνα Ἀρτεμεισία)

Buluntu Yeri:Akropolde kilise içi.

Tarih: Antoninler Dönemi.

Yayım Yeri: Şahin,Perge 1999, nr.173.

- ἱέρειαντῆς προεστῶσης τῆς
2 πόλεωςῆμῶνθεᾶ Ἀρτέμιδοςἀσύλου
καὶἱέρειαν Ἀθηνᾶ[ςδι]ἀβίουΚλ. Παυ-
4 λ[ελῖν[αν] Ἀρτεμεισία[ν, θυ] γατέρ[α Κλ.] Ἄπε[λ]-
λεῖν[ου καὶ] Οὐλπ. Ἀρτεμεισίας ἀρχιερέων
6 Μ. Κλ. Ῥοτεῖλος Οὐᾶρος ἔπαρχος ἰππέων
εἰλης ἀ' κολωνῶν καὶ Λ. Κλ. Προπινκι-
8 τὴν μάμμην ἔγγονοι

Çeviri: Kentimizin önder tanrıçası, asyilia hakkına sahip Artemis'in rahibesi ve Athena'nın rahibesi ve Athena'nın yaşam boyu rahibesi, İmparator Kültü baş rahibi Cl(audius) Apelliunus ve baş rahibesi Ulp(ia) Artemisia'nın kızı Cl(audia) Paulina Artemisia'yı, *praefectus equitum alae I colonorum* M(arcus Cl(audius) RutiliusVarus, II. Traianus Lejyonu'nun *tribunumilitum'u* L(ucius) C(laudius) Propinquianus Apellinus, büyükan-neleri(Cl. PaulinaArtemisia'yı) (onurlandırdılar.)

T.23. Les (Λῆς)

Buluntu Yeri: Antik yerleşimin batı ucundaki Hellenistik Kule.

Tarihi: Hadrianus Dönemi (İS 117-138)

Yayın Yeri: Şahin, Perge 1999, nr.78.

[εις τὰ δην]άρια χεῖλια πεντακόσια τὰ ἀπολειφθέντα ὑπὸ Μεννέου· Τειμοθέου
2 Μεννέου εἰς τὸ ἀγορασθῆναι χωρίον θεῶ Ἀπόλλωνι τῷ ἐν τῇ κόμῃ πρὸς τὸ τὴν
πρόσοδον αὐτοῦ τὸ καθ' ἔτος ἀναλοῦσθαι ὑπὸ τῶν κωμαρχῶν εἰς τε θυσίας
4 τοῦ θεοῦ καὶ εἰς εὐωχίαν τῶν κατοικούντων τὴν κόμην ἐνηλίκων ἐν μηνὶ α'
ἐν κ' ἡμέρα καὶ ἀπομνημόνευσιν γείνεσθαι τοῦ Μεννέου ἐξεχώρησεν
6 [τῇ κόμῃ] λ. . ε. . Λῆς Τειμοθέου, ἡ ἀδελφὴ καὶ κληρονόμος τοῦ
Μεννέου,
[κλῆρον σὺν] τοῖς ἰδίοις δικαίοις τὸν ὄντα ἐν τῇ κόμῃ ἐπιλεγόμενον
8 [ἐφ' ᾧ] ἀπὸ αὐτοῦ γείνεσθαι κατ' ἔτος τὰ ὑπὸ τοῦ Μεννέου διατετα-
[γμένα: τοῦτον τὸν κ]λῆρον δοκιμάσαντες καὶ κοινῇ γνώμῃ εὐδοκήσαντες
10 [οἱ κατοικ]οῦντ[ε]ς τὴν κόμην εἰς τὰ χεῖλια πεν[τακ]όσια δηνάρια ἀ[— —]
]λα. . . ἡ. ἔλησαν

Çeviri: Menneas oğlu Teimotheos Menneas tarafından köyde tanrı Apollon'a bir arazi satın almak için bırakılan yaklaşık 1.500 denar'ın gelirinden her yıl köy yöneticileri tarafından tanrının sunularına ve 1. ayın 20. gününde köyde oturan delikanlılık çağına gelmiş olan gençlerin ziyafetine para harcansın. Menneas'ın hatırlanması için onun (Menneas'ın) kızkardeşi ve varisi olan Teimotheos kızı Les özel yargıçlarla birlikte seçilen araziyi köye bıraktı..... Menneas'ın (vasiyet yoluyla) düzenlemiş olduğu şey-

ler yıllık olsun. Bu mülkü onaylayan ve bu ortak karardan koşnut olan köylüler köyü 1.500 denar'a

T.24. Kille (Κίλλη)

Buluntu Yeri: Varsak'ın kuzeyinde traverten üzerindeki yerleşimin batı ucundaki kule

Tarihi: Hadrianus Dönemi (İS 117-138)

Yayın Yeri: Şahin, Perge 1999, nr.77.

- Αὐτοκράτορι Καίσαρι Τραιανῶ Ἀδριανῶ Σεβαστῶ καὶ Ἀπόλλωνι Λυρβωτῶν
- 2 Μούας Στασίου Τροκό[ν]δου ζῶν καὶ φρονῶν ἀπολ[εῖπ]ω [τῆ] μ]ητρί μου [ί]ς τὸν
τῆς ζωῆς χρόνον μο[νά]γ[ρ]ιον
τόπῳ βα<ρ>φι καὶ χ' ὠρασμ[έν]α[ι] ἔλειαι καὶ μοσχάδες ἐλεῶν τόπῳ Τρισὶν ἐλέαις·
καὶ ἄλλῳ τό[π]ῳ λεγομένῳ
- 4 πρὸς Καλλικλῆδος Ἀρμακα· μ[ε]τὰ δ[ε] τὴν τελευταίην τῆς μητρό[ς] μου ἀ]πολείπω
θεῶ Ἀπόλλωνι Λ[υρ]βωτῶν, ἐφ' ᾧ οἱ κατὰ ἔτο[ς]
αἰρούμενοι κωμάρχει προνοῶσι[ν], ὅπως μισθοῦνται τὰ προδ[η]λο[ύ]με[να], καὶ ἢ
ἀπ' αὐτ[ῶν] τὸ κατ' ἐνιαυτὸν πρόσοδο<ς>
- 6 χωρῆ εἰς τε θυσίας τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ἀγορασμὸν οἴνου καὶ ἄ[ρ]των ἰς τὸ ἄγεσθαί
μοι ἡμέραι καὶ ἀγῶνες τὸ
κατ' ἐνιαυτὸν μηνὶ ἐνάτῳ τρίτῃ εὐωχομένων πάντων τῶν κατοικούντων τὴν
κώμην ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἀπομνημο-
- 8 νεύεσθ[α]ι ἐμέ τε καὶ Κότην Στασίου τὸν ἀδελφόν μου καὶ Κίλλη Μόου τὴν μητέ-
ρα μου, μηδενὸς ἔχοντος ἐξουσι[αν] τὰ προγεγραμ[μένα] ἢ καὶ μέρος[ς] τι αὐτῶν
πωλῆσαι
- 10 ἢ ἐξαλλοτριῶσαι ἢ τὸν ἐξ αὐτῶν πόρον ἢ καὶ μέρος τι ἀ[να]λίσκειν] εἰς ἑτέρας χρείας
κατὰ μηδένα τρό-
πον· εἰ δὲ μή, ὁ παρὰ τὰ ὑπ' ἐμοῦ διατεταγμένα [ποιήσας ἀπο]τεισάτω ἰς Ἄρτεμιν
Περγαίαν
- 12 δηνάρια χεῖλια, καὶ τὰ ὑπ' ἐμοῦ διατεταγμέ[να] μενεῖ] καθὼς διαταξάμεν ἰς τὸν
ἅπαντα χρόνον.

Çeviri: İmparator Caesar Traianus Hadrianus Augustus'a ve Lyrbos'luların (Lyrbota'luların Apollon'una (adadı). (Ben) Tokondas oğlu Stasias oğlu Mouas, henüz hayatta ve akıl sağlığım da yerindeyken Baris mevkiindeki monogriion 'u, 600 adet aşılı zeytin ağacını, 'Üç Zeytin' mevki ile 'Kallikleis'in taş yığını kenarı' olarak bilinen diğer mevkideki zeytin fidelerini anneme ömür boyunca kullanması için devrediyorum. Annemin ölümünün ardından (bunları), o yıl görevde bulunan komarkhos'un yukarıda beyan edilenlerin kiralanması ve bunlardan elde edilen yıllık gelirin Apollon adına yapılan kurbanlarla her yılın 9. ayının 3. gününde benim adıma düzenlenecek oyunların yürütülmesi için ekmek ve yiyecek alımından kullanılması; bu sayede tam tekmil ağırlanan bütün köy sakinlerinin beni, kardeşim Stasias oğlu Kotes'i ve de annem Mouaskızı Kille'yi söz konusu günde yad etmeleri hususunda özen göstermeleri koşuluyla Lyrbos/Lyrbota'luların Apollon'una (devrediyorum). Yukarıda sayılanları veya bunların bir kısmını satmaya ya da elden çıkarmaya; bunlardan elde edilen geliri veya bunun bir kısmını şu ya da bu şekilde başka bir amaçla kullanmaya hiç kimsenin izni yoktur. Aksi takdirde, benim tarafımdan saptanan hususlara aykırı davranan kişi Perge Artemis'in 1000 denarii ceza ödeyecektir. Benim tarafımdan saptanan bu hususlar her daim saptanmış bulunduğumuz şekilde kalsın.

T.25.Marcia Iuila Sabina

Buluntu Yeri: -

Tarihi: Geç Antoninler-Severan Dönemi

Yayın Yeri: Şahin, Perge 1999, nr.201.

- Μαρκίαν Ἰουλίαν
2 Σαβεῖναν
τὴν κρατίστην
4 γυναῖκα Μάρκου
Αὐρ. Κορνηλιανοῦ
6 Ζήνωνος Διοδώρου
φίλου τοῦ Σεβαστοῦ
8 Μάρκος Κλαύδιος
Δημητριανὸς

10 τη[ν] εὐεργέτην

Çeviri: İmparator arkadaşı Marcus Aur.Cornelianus Zeno Diodorus, karısı Marcus Iulia Sabina'yı Marcus Claudius Demetrianus hayırseverliğinden dolayı onurlandırdı.

T.26. Plancia Magna (Πλανκία Μάγνα)

Buluntu Yeri:Helenistik Kule önündeki avluda kapının kalıntıları altında.

Tarihi: Hadrianus Dönemi (İS 120-22)

Yayın Yeri: Şahin, Perge 1999, nr.86.

- 1 Πλα[νκία Μάγν]α θυγάτηρ Μ.
- 2 Πλα[ωκίου Ούαρ] τῆ πατρίδι

Çeviri: Mar(arcus) Plancius Varus'ın kızı Plancia Magna, vatanı için (bu takı) yaptırdı.

T.27. Plancia Magna (Πλανκία Μάγνα)

Buluntu Yeri: Severus Nymphaionu'un yakını

Tarihi: Hadrianus Dönemi

Yayın Yeri: Şahin, Perge, nr.117

- ή [β]ουλήκαὶ [ὀδ] ἤμος
- 2 Πλανκίαν [Μ]άγναν
[Ούαρ]ου καὶ Πόλεως
- 4 [θ]υγατέρα δημοργόν

Çeviri: Danışma ve Halk Meclisleri, Varus ve Polis'in kızı, *demirgus* olan Plancia Magna'yı (onurlandırdı.)

T.28. Plancia Magna (Πλανκία Μάγνα)

Buluntu Yeri: Hellenistik kulenin arkasındaki oval avlunun kuzeyinde Hadrianus ve kent'in onuruna Plancia Magna tarafından yaptırılan tak.

Tarih: Hadrianus Dönemi.(İ.S.117-138)

Yayın Yeri: Şahin, Perge 1999, nr.118.

ή [β]ουλήκαὶ [ὁ δ] ἦμος
2 Πλανκίαν [Μ]άγναν
Μ. Πλανκίου Οὐά[ρου]
4 [κ]αὶ Πόλεως θυγατέρα,
[ιέ]ρειαν τῆς Ἄρτεμι-
6 δος καὶ δημιουργόν,
ιέρειαν Μητρὸς θεῶν
8 διὰ βίου πρώτην καὶ
μόνην, εὐσεβῆ καὶ
10 φιλοπατρὶν

Çeviri: Danişma ve halk meclisi Artemis rahibesi, (*demiourgos*), Tanrıça Meter'in yaşam boyu ilk ve tek rahibi, dindar ve vatanser, M.Plancius Varus'un kentin kızı Plancia Magna'yi (onurlandırdı.)

T.29. Plancia Magna (Πλανκία Μάγνα)

Buluntu Yeri: Tiyatro

Tarihi: Hadrianus Dönemi

Yayın Yeri: Şahin, Perge, nr.120

ὁ δῆμος
2 Πλανκίαν Μάγναν
Μ. Πλανκίου Οὐά[ρου]
4 καὶ Πόλεως θυγατέρα,
ιέρειαν τῆς Ἄρτεμι-
6 δος καὶ δημιουργόν,
ιέρειαν Μητρὸς θεῶν
8 διὰ βίου πρώτην καὶ
[μόν]ην, εὐσεβῆ καὶ
10 φιλόπατρὶν

Çeviri:Halkmeclisi,M(arcus) PlanciusVarus ve Polis'in kızı, Artemis rahibesi, *demir-gos*, MeterTheon'un yaşam boyu ilk ve tek rahibesi, dindar ve vatansever Plancia Magna'yı (onurlandırdı.)

T.30. Plancia Magna (Πλανκία Μάγνα)

Buluntu Yeri:Güney Hamamının girişi.

Tarihi: Hadrianus Dönemi.

Yayın Yeri: Şahin, Perge 1999,nr.121.

[οἰγερ] αιοῖ
2 [Π]λανκίανΜάγναν
Μ. ΠλανκίουΟούάρου
4 καὶ Πόλ[ε]ως θυγατέρα,
ἱέρειαν τῆς Ἀρτεμι-
6 δ[ος] καὶ δημο[υ]ργό[ν],
[ἱέρειαν] Μη[τρ]ὸς θεῶ[ν]
8 [διὰ βίου] πρώτην [καὶ]
[μόν]ην, εὐσεβῆ κ[αὶ]
10 φ[ι]λόπατριν

Çeviri: Yaşlılar Meclisi, M(arcus) Plancius Varus ve Polis'in kızı, Artemis rahibesi, *demiurgos*, Meter Theon'un yaşam boyu ilk ve tek rahibesi, dindar ve vatansever Plancia Magna'yı(onurlandırdı.)

T.31. Plancia Magna (Πλανκία Μάγνα)

Buluntu Yeri: Ana caddenin batısı.

Tarihi: Hadrianus Dönemi

Yayın Yeri: Şahin,Perge 1999,nr.122.

01 [Πλανκίαν Μάγναν]
02 [Μ. Πλανκίου Οούάρου]
1 καὶ Πόλ[ε]ως θυγατέρ[α],

2 ἀνεπιάν βασιλέω[ς]
3 Ἄλεξάνδρου, γυν[αῖ]-
4 καὶ Γ. Ἰουλίου Κ[ορ]-
5 νούτου Τερτύ[λλου,]
6 Μ. Πλάβκιος Πῖ[ος τήν]
7 ἑαυτοῦ πατρώ[νισσαν]

Çeviri: M(arcus) Plancius Pius, M(arcus) Plancius Varus ve Polis'in kızı, kral Aleksandros'un yeğeni, G(aius) Iulius Cornutus Tertullus'un karısı, kendi patronu, Planci Magna'yı(onurlandırdı.)

T.32. Plancia Magna (Πλανκία Μάγνα)

Buluntu Yeri: Plancia Magna anıtının sağ nişi.

Tarihi: Hadrianus Dönemi.

Yayın Yeri: Şahin, Perge 1999, nr.124.

[Π]λανκίαν ΜάγνανΜ. Πλανκ[ίου]
2 Ούάρου καὶ Πόλεως θυγατέρα,
[ί]έρειαν τῆς Ἀρτέμιδ[ος] κ[αί]
4 δημιουργὸν τὸ τρίτον,
ίέρειαν Μητρὸ θεῶν διὰ βί[ο]υ]
6 ἀρχιέρειαν τῶν Σεβαστῶν
Μ. Πλάνκιος Ἄλεξάνδρος
8 τήν πατρώνισσαν

Çeviri: M(arcus) Plancius Aleksandros, M(arcus) Plancius Varus ve Polis'in kızı, Artemis rahibesi, üçüncü kez *demiurgos*, Meter Theon'un yaşam boyu rahibesi, imparator kültü rahibesi olan kendi Patronu Planci Magna'yı (onurlandı.)

T.33. Plancia Magna (Πλανκία Μάγνα)

Buluntu Yeri: Plancia Magna'nın onur heykelinin nişinin sol tarafından bulunmuştur.

Tarihi: Hadrianus Dönemi.

Yayın Yeri: Şahin, Perge 1999, nr.123.

- 01 [Πλανκίαν ΜάγνανΜ. Πλανκ[ίου]
02 [Ούάρου και Πόλεως θυγατέρα,
03 [ιέρειαν τῆς Ἀρτέμιδ[ος] κ[αί]
1 [δημιουργὸν τὸ τρίτον,
2 [ιέρειαν Μητρὸ θεῶν διὰ βί[ο]υ]
[ἀ]ρχιέρειαν τῶν Σεβας[τῶν]
4 Μ. Πλάνκιος Πιος τὴν πατρώνισσαν

Çeviri: M(arcus) Plancius Aleksandros Pius, M(arcus) Plancius Varus ve Polis'in kızı, Artemis rahibesi, üçüncü kez *demiurgos*, Meter Theon'un yaşam boyu rahibesi, imparator kültü rahibesi olan kendi Patronu Planci Magna'yı onurlandı.

T.34. Plancia Magna (Πλανκία Μάγνα)

Buluntu Yeri: Kentin Kuzey kesimdeki bir ana yolun kenarında bulunmuştur.

Tarihi: Hadrianus Dönemi.

Yayın Yeri: Şahin, Perge 1999, nr.125.

- 01 [Πλανκίαν Μάγναν
02 [Μ. Πλανκίου Ούάρου]
1 [κ]αί Πόλεως θυ[γατέ]-
2 ρα, ιέρειαν τῆς Ἀρ[τέ]-
μιδος και δημιουρ-
4 γὸν τὸ τρίτον, ιέρει-
αν Μητρὸς θεῶν δι-
6 ἀ βίου, ἀρχιέρειαν τῶν
Σεβαστῶν

Çeviri: N.N, M(arcus) Plancius Varus ve Polis'in kızı, Artemis rahibesi, üçüncü kez *demiurgos*, Meter Theon'un yaşam boyu rahibesi, imparator kültü rahibesi olan Plancia Magna'yı onurlandı.

T.35. Plancia Magna (Πλανκία Μάγνα)

Buluntu Yeri: Hellenistik Kule önündeki oval avlunun kuzeyinde bulunmuştur.

Tarihi: Hadrianus Dönemi

Yayım Yeri: Şahin, Perge 1999, nr.127.

- 1 C. Iu[li]o [Plan]cio [C.f. Va]ro
[C]orn[ut]o Pl[anc]ia
M. f. M[ag]na ma[ter].
Γ. Ἰουλ[ί]ο Πλ[ανκί]ο Οὐ[ά]-
5 ρῶ Κο[ρ]νούτῳ Πλαν-
κ[ί]α Μάγνα] ἡ μήτ[ηρ].

Çeviri: Gaius Iulius Plancius Varus Cornutus için annesi Plancia Magna.

T.36. M. Plancius Varus (Plancia Magna)

Buluntu Yeri: Hellenistik Kule önündeki oval avlunun kuzeyinde bulunmuştur.

Tarihi: Hadrianus Dönemi

Yayım Yeri: Şahin, Perge 1999, nr.108.

- κτ[ίστ]ης
2 [M.] Πλάνκιος Οὐᾶρος
4 [πα]τήρ Πλανκίας Μάγνης
Περγαῖος

Çeviri: Plancia Magna'nın babası, Perge'li kurucusu M(arcus) Plancius Varus.

T.37. Plancia Magna (Πλανκία Μάγνα)

Buluntu Yeri: Hellenistik Kule ile kapı arasındaki avlu.

Tarihi: Hadrianus Dönemi

Yayım Yeri: Şahin, Perge 1999, nr.109.

κτίστης

- 2 Γ. Πλάνκιος Ουᾶρος
ἀδελφὸς
- 4 Πλανκίας Μάγνης
Περγαῖος

Çeviri: Plancia Magna'nın kardeşi, Perge'li kurucu G(aius) Plancius Varus

T.38. Planci Magna (Πλανκία Μάγνα)

Buluntu Yeri: Hadrian Taki'nın kuzeyindeki mermer heykel kaidesinin üstünde bulunmuştur.

Tarihi: İS 121.

Yayın Yeri: Şahin, Perge 1999, nr.89.

Dianae Pergensi

- 2 Plancia M. f. Magna.
Ἀρτέμιδι Περγαία
- 4 Πλανκία Μάγνα.

Çeviri: Marcus'un kızı Plancia Magna, Artemis Pergaia için (yaptırdı)

T.39. Planci Magna (Πλανκία Μάγνα)

Buluntu Yeri: Hadrianus takının kuzeyinde bulunmuştur.

Tarihi: İS 121.

Yayın Yeri: Şahin, Perge 1999, nr.90.

[G]enio civitatis

- 2 Plancia M. f. Magna.
Τύχη τῆς πόλεως
- 4 Πλανκία Μάγνα

Çeviri: Marcus'un kızı Plancia Magna, Şehrin Tyche'si için yaptırdı.

T.40. Plancia Magna (Πλανκία Μάγνα)

Buluntu Yeri: Heykel kaidesinin sağ kısmı, Hadrianus takının üst tarafında bulunmuştur.

Tarihi: İS 121

Yayın Yeri: Şahin, Perge 1999, nr.91.

[Divo] *vac.* Augusto

2 [Plan]cia M. f. Magna.

[θεῶ] *vac.* Αὐγούστῳ

4 [Πλα]γκί[α Μ]άγνα.

Çeviri: Tanrısal (merhum) Augustus için, Marcus'un kızı Plancia Magna yaptırdı.

T.41. Plancia Magna (Πλανκία Μάγνα)

Buluntu Yeri: Bu heykel kaidesinin üst tarafı Hadrian Tak'ının içindeki diğer heykellerle aynı yerde bulunmuştur.

Tarihi: İS 121.

Yayın Yeri: Şahin, Perge 1999, nr.92.

Divon*vac.* Nerva[e]

2 Plancia M. f. [Magna].

θεῶ *vac.* Νέρουα

4 [Πλα]γκία Μάγνα.

Çeviri: Tanrısal (merhum) Nerva için, Marcus'un kızı Plancia Magna yaptırdı.

T.42. Plancia Magna (Πλανκία Μάγνα)

Buluntu Yeri: Dört parçaya bölünmüş heykel kaidesi, Hadrianus takımın kuzeyin de bulunmuştur.

Tarihi: İS 121.

Yayın Yeri: Şahin, Perge 1999, nr.93.

Divo Traiano

2 Pla[nci]a M. f. Magna.

θεῶ Τραιανῶ

4 Πλανκία Μάγνα.

Çeviri:Merhum Traianus için Marcus'un kızı Plancia Magna yaptırdı.

T.43. Plancia Magna (Πλανκία Μάγνα)

Buluntu Yeri: Çoğu heykel kaidesinin bulunduğu yerde Hadrian Takımın olduğu bölgede 1955 yılında bulunmuştur.

Tarihi: İS 121.

Yayın Yeri: Şahin, Perge 1999, nr.94.

[Imp. Caesari divi] Traiani

2 [Parthici f., divi N]ervae n.

[Traiano Hadria]no Aug.,

4 [pont. max., trib. p]otest. V,

[cos. III. Plancia M. f.] Ma[gna].

06 [Αὐτοκράτορι Καίσαρι, θεοῦ]

[Τραιανοῦ Παρθικοῦ υἱῶ, θεοῦ]

08 [Νέρουα υἱωνῶ, Τραιανῶ Ἀδρια]-

[νῶ Σεβαστῶ ἀρχιέρει μεγίστω],

010 [δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ ε΄],

011 [ὑπάτω τὸ γ΄. Πλανκία Μάγνα].

Çeviri:Merhum Parth fatihi Traianus'un oğlu, merhum Nerva'nın torunu, başrahip, egemenliğinin beşinci yılındaki, üç kez konsül olmuş imparator Caesar Traianus Hadrianus Augustus için Marcus kızı Plancia Magna yaptırdı.

T.44. Plancia Magna (Πλανκία Μάγνα)

Buluntu Yeri: Hadrian Takı'nın içinde bulunan yazıtın sadece sağ tarafı korunabilmiştir.

Tarihi: İS 121.

Yayın Yeri: Şahin, Perge 1999, nr.95.

- [Imp. Caesari divi] Traiani
2 [Parthici f., divi N]ervae n.
[Traiano Hadria]no Aug.
4 [pont. max., trib. p]otest. V,
[cos. III, Plancia M. f.] Ma[gna].
6 [Αὐτοκράτορι Καίσαρ]ι, θεοῦ
[Τραιανοῦ Παρθικοῦ υἱῶ], θεοῦ
8 Νέ[ρουα υἱωνῶ, Τραιανῶ Ἀδρια]-
v<ῶ> Σεβαστῶ [ἀρχιέρει μεγίστω],
10 δημαρχικῆ[ς ἐξουσίας τὸ ε'],
ὑπάτω τὸ γ'. [Πλανκία Μάγνα].

Çeviri: Merhum Parth fatihi Traianus'un oğlu, merhum Nerva'nın torunu, başrahip, egemenliğinin beşinci yılındaki, üç kez konsül olmuş imparator Caesar Traianus Hadrianus Augustus için Marcus kızı Plancia Magna yaptırdı.

T.45. Plancia Magna (Πλανκία Μάγνα)

Buluntu Yeri: Hadrian Takı'nın içindeki bu heykel kaidesinin sol tarafı zarar görmüş şeklide bulunmuştur.

Tarihi: İS121.

Yayın Yeri: Şahin, Perge 1999, nr.96.

- Divae Marcianae
2 Plancia M. f. Magna.
θεῶ Μαρκιανῆ
4 [Π]λανκία Μάγνα

Çeviri: Merhum Marciana için Marcus'un kızı Plancia Magna yaptırdı.

T.46. Plancia Magna (Πλανκία Μάγνα)

Buluntu Yeri: Tak'da iki ayrı yazıt fragmanı ve bir heykel kaidesi bulunmuş ve Bean tarafından birleştirilmiştir.

Tarihi: Hadrianus Dönemi.

Yayın Yeri: Şahin, Perge 1999, nr.97.

- Plotina[e Augustae]
2 Plancia M. f. [Magna].
Πλωτείν[η Σεβαστῆ]
4 Πλανκ[ία Μάγνα].

Çeviri: Augusta Plotina için Marcus'ın kızı Plancia Magna yaptırdı.

T.47. Plancia Magna (Πλανκία Μάγνα)

Buluntu Yeri: Mermer heykel kaidesi ile aynı yerde sağ tarafı zarar görmüş şekilde bulunmuştur.

Tarihi: İS 121.

Yayın Yeri: Şahin, Perge 1999, nr.98.

- Divae Matid[iae]
2 Plancia M. f. Mag[na].
θεῶ Ματιδία
4 Πλανκία Μάγνα.

Çeviri: Merhum Matidia için, Marcus'ın kızı Plancia Magna yaptırdı.

T.48. Plancia Magna (Πλανκία Μάγνα)

Buluntu Yeri: Hadrian Tak'ındaki mermer heykel kaidesi sağ ve sol tarafı zarar görmüş şekilde bulunmuştur.

Tarihi: Hadrianus Dönemi.

Yayın Yeri: Şahin, Perge 1999, nr.99.

Sabinae Augus[tae]

2 Plancia M. f. Mag[na].

Σαβείνη Σεβαστ[ή]

4 Πλανκία Μάγ[να].

Çeviri: Augusta Sabine için, Marcus'ın kızı Plancia Magna yaptırdı.

T.49. Plancia Magna Aquilla (Πλανκία Μάγνα Ακίλλα)

Buluntu Yeri:-

Tarihi: Hadrianus Dönemi

Yayın Yeri: Mitchell, The Plancii, 1974, s.34.

Πλανκίαν Μάγναν

Ακυλλίαν, θυγατέρα Ἰου-

λίῳ Σεουήρου καί Κλαυ.

Ακυλλίας, τήν ἐγ βασιλέ-

5 ὠν ἡρωίδα, ὁ δῆμος ὄ Αν-

κυρανῶν τήν θυγατέρα τῆς

μητροπόλεως.

Çeviri: İulius Severus ve Claudia'nın ve metropolün kızı Plancia Magna Demos ve Ankyralılar tarafından onurlandırıldı.

SİDE

T.50. Aurelia Athenodoriane Nenas (Αυρ. Αθηνοδοριανή Νενος)

Buluntu Yeri: Balbura'nın kuzeyindeki Çaltılar'da bulunmuştur.

Tarihi: İS III. yüzyıl Constitutio Antoniniana dönemi ve sonrası.
Yayın Yeri: Nolle, Side I 1993, nr. Tep.9

- υρ. Αθηνωδοριανή Νε-
2 νος Σιδιτις, [γ]υ[ν]ή Ἀρτέμω-
νος Γιδλασιος, Μγ. Θεοῖς
4 εὐχαριστήριον.

Çeviri: Gidlasis'in oğlu Artemon'nun karsı Sideli Aur. Athenodoriane Nenas büyük tanrılara şükrenlerini sunmak için...

T.51. Aurelia Killaramotiane Ies (Aύρ. Κιλλαραμωτιανή Ιης)

Buluntu Yeri: Side- Aydolin Kalesi, Karallia.

Tarihi: İS 220-240.

Yayın Yeri: Nolle, Side I, 1993. nr.18.

- 1 ἡ βουλή καὶ ὁ δῆμος τῆς λαμπροτάτης καὶ ἐνδόξου Σιδητῶν πόλεως ἐτείμησεν νν
Αὐρηλίον Μανδριανὸν Λογγεῖνον, τῶ[ν]
2 ἴδιον βουλευτήν, ἀρχιερασάμενον τῷ Σεβαστῷ εὐσεβῶς καὶ φιλοτείμως, ἐπιδόντα
νομὰς βουλευταῖς τε καὶ πολεῖταις,
3 ἐπιτελέσαντα θεωρίας παρὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀρχιερωσύνης αὐτοῦ μεγαλοπρεπῶς,
ἀγωνοθετήσαντα σεμνῶς καλουμέ-
4 νου ἀγῶνος Φοιβείου καὶ δόντος(!) ἐπὶ τῇ ἀγωνοθεσίᾳ αὐτοῦ διανομὰς βουλευταῖς
τε καὶ πολεῖταις, ἀγορανομήσαντα
5 ἀγνῶς τριμήνου τρίτης, εἰρηναρχήσαντα ἀνδρείως καὶ ἐπιμελῶς,
ἀρχισειτωνησάμενον, πρακτορεύσαντα, προθύσαν-
6 τα ὑπὲρ τῆς σεμνοτάτης βουλῆς, παραπέμπσαντα ἱερὰς ἀννώνας εἰς τὸ Σύρων ἔθνος
τρὶς, συνιερασάμενον τῇ γυ-
7 αικὶ αὐτοῦ Αὐρηλία Κιλλαραμωτιανῆ Εἰη τῇ προκαθεζομένη θεῷ Ἀθηνᾶ πεντα
ετηρίδι, προστατήσαντα κυνη-
γεσιῶν καὶ μονομαχιῶν τῶν καταλειφθεισῶν ὑπὸ τοῦ τῆς ἀρίστης μνήμης
ὑπατικοῦ Τίτου Λικιννίου Μουκιανοῦ

- 8 ἐνδόξως καὶ μεγαλοπρεπῶς, γενόμενον καὶ ἐπιμελητὴν τοῦ ὑδρείου καὶ ἐν
 ἄλλαις ἐπιμελείαις πολλαῖς καὶ ὑ-
 9 πηρεσίαις χρησιμεύσαντα τῇ πόλει καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἐν τοῖς πρώτοις ἐξ
 ἠτασμένον· τὸν δὲ ἀνδριάντα ἀνέστη-
 11 σεν Αὐρ. Κιλλαραμωτιανῆ Ἰης ἡ γυνὴ αὐτοῦ φιλανδρίας χάριν.

Çeviri: Side'lilerin seçkin ve şanlı kenti kendi Danışma Meclisi üyesi, İmparator Kültü başrahipliğini dindar ve cömert bir şekilde yerine getiren, hem Danışma Meclisi üyelerine hem de yurttaşlara para dağıtımında bulunan, kendi başrahipliği sırasında görkemli gösteriler tamamlayan, Phoibeios adıyla bilinen müsabakalara seçkin bir şekilde agonthetes'lik yapan ve agonthetes'liği sırasında Danışma Meclisi üyelerine ve yurttaşlara para dağıtımında bulunan, yılın üçüncü çeyreğindeki agoronomos'luğu dürüstlikle yerine getiren, cesaret ve itinayla eiranarkhes'lik yapan, arkhisitones ve proktor olarak hizmet eden, saygı değer boule adına kurbanlar sunan, Syria Eyaleti'ne üç defa kutsal annona gönderilmesini sağlayan, karısı Aurelia Killaramotiane İes ile birlikte şehrin baştanrıçası Athena'nın rahipliğini dört yıllık dönem için üstlenen, Senatus sınıfı üyesi Titus Licinnius Mucianus'un aziz anısı tarafından kente bırakılan hayvan ve gladyatör dövüşlerine son derece gösterişli bir şekilde önderlik eden, nymphasion'un curator'u olmanın yanı sıra kentlin diğer birçok curator'luk görevlerinde ve hizmetlerinde yararı dokunan Mandrianus Longinus'u onurlandırdı. Heykelini ise kocasına beslediği sevgiden ötürü eşi Aurelia Killaramotiane İes diktirdi.

T.52. Aurelia Kononiane Klas (Αὐρηλία Κονωνιανὴ Κλας)

Buluntu Yeri: Kasai şehri yerleşim bölgesindeki Taşahir Kalesinde bulunmuştur.

Tarihi: III. Gordion Dönemi İS 243.

Yayın Yeri: Nolle, Side I ,1993, nr. Tep 4.

(Önyüzü)

1 ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος τῆς Κασα-
 2 τῶν πόλεως ἐτείμησεν Μ[ᾱρ]-
 4 κον Αὐρήλιον Ὀβριμιανὸν Κ[ό]-
 νωνα νέον, ἄνδρα τῶν πα[ρ' ἡ]-
 6 μεῖν πρωτευσάντων, γ[ένους] [τα καὶ]

(Yanyüzü)

δημιουργήσαντα δὲ καὶ ἐν
 20 [τῇ λαμπροτ]άτη καὶ ἐνδόξω
 [Σιδητῶν π]όλι ὑγιῶς καὶ φι-
 22 [λοτείμως] καὶ ἀγωνοθετήσα[ν]-
 γυμνασιαρχήσαντα πο-

τε πρώτου καὶ ἐνδόξ[ου, ἄρξαν]-
8 τα τὴν ἐπόνυμον [ἀρχὴν ἀξί]-
ως καὶ ἀμέμπτως [καὶ ἀρχι]-
10 ερασ[ά]μενον φιλο[τείμως τῶ] θε[ί]-
ω ῥῆκω δις καὶ εἰρηναρχήσ]αντα
12 [ἐννό]μως καὶ ἀμέ[μπτω]ς, καὶ ἄν-
[νωνα]ν παραπένησ[αν]τα ἰς τὸ Σύ-
14 [ρων ἔθ]νος, καὶ πρεσβεύσαντατοῦ,
[προῖκα(?)] πρ]ὸς [θε]ὸν Ἀλέξανδρον
16 [τὸν δὲ ἀνδρ]ιάντα ἀνέστησ
Αὐρηλία Κωνωνιανὴ Κλας ἡ θυγά-
18 τηρ, τοῦ γλυκυτάτου πατρὸς πόλι
μνήμης χάριν.

24 [λυτ]ελῶς(?) μετὰ τὴν δημιουρ[γί]-
[α]ν ἀγῶνος ἱεροῦ οἴκουμηνικ[οῦ]
26 Ἀπολλωνείου Γορδιανείου Ἄντω-
νείνου ἰσοπυθίου ἐκεχειρίου
28 ἰσελαστικοῦ ἰς ἅπασαν τὴν οἰ-
κουμένην κατὰ θεῖαν δωρεὰν
30 τοῦ πρώτως ἀχθέντος ἐπ' αὐ-
φιλοτειμησάμενον δὲ κα[ί]
32 ἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ ὑδρείου
εντοῦκατασκευαζομένου ἐν τῇ
34 λαμπροτάτῃ καὶ ἐνδόξῳ Σιδητῶν
ἀργυρίου δηνάρια πεντακισ-
χείλια.

(Önyüzü)

Çeviri: Kasai'luların kentinin Danışma ve Halk meclisleri, honorationes zümresi, en önde gelen ve son derece seçkin ve önde gelen bir soyun mensubu olan, eponymos memuriyetlerini layıkıyla ve kusursuz bir şekilde yerine getiren, imparator hane halkı için iki kez cömert bir şekilde başrahip olan, yasalara sadık kalarak ve kusursuz bir şekilde eiranarkhes'lik yapan, Syria Eyaleti'ne annona yollayan ve masraflarını kendisi karşılayarak tanrı (Severus) Aleksander'e iki kez elçilik olarak giden Genç Marcus Aurelius Obrimianis Konon'u onurlandırdı. Heykelin ise pek sevgili babasının anısı vesilesiyle kızı Aurelia Kononiane Klas diktirdi;

(Yanyüzü)

Ayrıca Side'lilerin son derece parlak ve seçkin kentinden de yolsuzluk yapmadan cömert bir şekilde demiourgos'luk yapan, bu görevin ardından imparatorun tanrısal imtiyazıyla onun görevi esnasında ilk kez kutlanan ve tüm yeryüzü için kutsal, ökümenik, isopythios, ekekheirio ve eis elastikos olan Apollonios Gordianeios Antoninos bayramının agonothetes'liğini hiçbir masraftan kaçınmadan yerine getiren, aynı yılda ayrıca gymnasiarkhos da olan, Side'lilerin son derece seçkin kentinde inşa edilmekte olan nymphaion'un inşasına da 5,000 gümüş denarii bağışta bulunarak cömertlik sergileyen (zati muhterem).

T.53. İsimsiz (Aurelia Killaramotiane Ies)'e ait olabilir.

Buluntu Yeri: Aydon Kalesi

Tarihi: İS II.-III. yüzyıl.

Yayın Yeri: Nolle, Side I, 1993, Tep.2.

(1.Sütün)

- 1]ζάπὸγονέωνάγαθῶν, σεμῶν τε καὶ περὶ πάντα ἐπαίνο[υ]
- 2 [σὺν ταῖς μετρί[σ]ταις τειμαῖς ἄξις. τὸν δὲ ἀνδρὶ ἀντα ἀνέστη-
- 3 [σεν.....]ζήμητηραὐτῆς διὰ φιλατεκνίαν ἐπιτήδία

(2.Sütün)

- 1 τῆς διὰ βίου μνήμη.
- 2 εἰρατὺς αἰσῶν Σίδης
- 3 Δήμητρα

Çeviri: Kendi gibi onurlu ve övgüye layık aile üyeleri olan Falancayı onurlandırdı. Side de Demeter rahibesi olan annesini olan falancayı onurlandırdı.

T.54. Aurilia Quadratina Crispa (Aὐρηλία Κοδρατιανὴ Κρίσπα)

Buluntu Yeri: Tiyatroda bulundu.

Tarih: İ S 222 Antoninler Dönemi.

Yayımyeri: Nollé, Side II, 2001, nr. 92.

- ἡ βουλὴ καὶ ὀδοῦχο[ος]
- 2 ἐτείμησεν
Aὐρηλίαν Κοδρα-
- 4 τανὴν Κρί[σ]παν
ἱερασαμένην θε-
- 6 ο[ῦ] Δήμη[τρ]ο[ς]
ε[ῦσε]βῶ[ς] καὶ

- 8 φ[ιλο]τείμ[ω]ς ἐκ
[τῶ]ν ἰδίων, γενο-
- 10 [μέ]νην γυναῖκα Αὐρ.
Ἄντημανοῦ προβούλου.
- 12 τὸν δὲ ἀνδριάντα
[ἀ]νέστησαν Αὐρήλ[ιος]
- 14 Ἄντημανὸς νέ[ος καὶ]
[Α]ῦρήλιος Τουησιανὸς OM-
- 16 [.]λων τῆς γλυκυτάτης
[μη]τρός.

Çeviri:Danışma ve Halk meclisleri probulos Aurelius Anteianus'un karısı olan Tanrıça Demeter'in rahibeliğini dindar ve kendisi kesesinden cömert bir şekilde yapan, Aurelius Quadratiana Crispa'yı onurlandırdı. Çok sevgili annelerinin heykelini ise genç Aurelius Anteianus ve Aurelius Tuesianus diktiler.

T.55. Aurelia Maeciana (papiro) (Aῦρηλίας Μαικιανῆς)

Buluntu Yeri: -

Tarihi: İS 245-247.

Yayın Yeri: Nollé, Side I, 1993, nr. Τραπ.2.

- ΟὐαλερεῖοφίρμωἐπάρχωΑλγύπτου
- 2 παράΑῦρηλίαςΜαικιανῆςΣιδίτ.
Βούλομαι, κύριε, ἐκπλεῦσαιδιάφάρου.
- 4 ἀξίω γράψαι σε τῷἐπιτρόπῳ τῆς φά-
Ρου ἀπολῦσαί με κατὰ τό ἔθος.
- 6 Π[α]χων α'. διευτύχει.
Valerius Firmus
- 8 Asclepiade [sa]I[utem. İus]si
dimitti [ea]m d[e Pharo]
- 10 co..us d..[
fie[
- 12 datum XVII k[al. Iun.]

Presenti A[lbino cos.]

Çeviri: Sideli Aurelia Maeciana'dan Mısır praefectus'u Valerius Firmus'a. Pharos'dan ayrılmak istiyorum. Dolayısıyla Pharos'un Procurator'una taşınmam için yazı yazmanızı rica ediyorum. Pachon'un 1'..Hoşçakalın!

Valerius Firmus Asklepiades'e selamlarını sunar. Onun Pharos'tan taşınabileceğini emrediyorum. Albinus ve Praeses'in konsüllüğü yıllarında Hazira'nın 17'sinde verilmiştir.

T.56. Claudia (Κλαυδία)

Buluntu Yeri: -

Tarihi: Erken ya da Yüksek İmparatorluk Dönemin'e ait olabilir.

Yayım Yeri: Bean, Inscipons of Side, nr.134.

(a) (b)
[ό]δῆμ[ο]ς ἔτε[ί]μησεν]
2 [Κλα]υδίαν [Τι]βερίο[υ Κλαυδίου]
[Οὐ]κτωρ[ίνου]
4 [. . .]. υἱοῦ .[

Çeviri: Halk, Tiberius Claudius Victorinus kızı Claudia'yi onurlandırdı.

T.57. Claudia Rufina (Κλαυδία Ρουφείνα)

Buluntu Yeri: Hamamın (Müze) döşemesinde bulunmuştur.

Tarih: İSII. yüzyılın ortaları.

Yayım Yeri: Bean, Inscriptions of Side, nr.128.

[ἱερεὺς Θεᾶς Ῥώμης καὶ δημιουργὸς Τ(ίτος) Φλ(άουιος)-----]
2 [- - - - -]
[ἱερεὺς θεῶν μεγάλων Εἷσιδος καὶ Σαράπιδος - - - - -]
4 [- - - - - πατήρ] Τ(ίτου) Φλ(αοίου) Πρόκλου ἀρχιπρο[βούλου, πάππος]
[Τ(ίτου) Φλ(αοίου) ----ἀρ]χιπροβούλου, προπάπ[πος Τ(ίτου) Φλ(αοίου) - - - -]
6 [- - - - - ?ἀρχισιτώ]νου καὶ ἀρχιπροβούλου, Ο[- - - - -]
[- - - - - ἀνήρ Κ]λαυδίας Ρουφείνης ὑπ[ατικῆς, - - - - -]

Çeviri: Yer altı tanrılarına. Side’li hekim T.Flavius Coelius Severus,(henüz] yaşarken kendisine ve kendi oğullarına Coelius Severianus Eumelus ve Coelius Severus ve onların anneleri son derece dindar Coelia Callista ve onların çocukları için yaptırdı.

T.59. Firmilla (*Φιρμίλλα*)

Buluntu Yeri: Vespasianus anıtının yerine sonradan yapılan çeşme yapısında kullanıldığı görülmüştür.

Tarih: İmparatorluk Dönemine aittir.

Yayın Yeri: Bean, Inscriptions of Side, nr.126.

ὁ δῆμος ἐτείμησ[εν]
2 Φίρμιλλαν [Ἄρ]-
τεμιδώρου θυγατέρ[α],
4 Μάρκου Σε[]ου
[γυναῖκα]

Çeviri: Halk, Artemidoros kızı, Marcus Se...us’üneşi Firmilla’yı onurlandırdı.

T.60.Flavia (*Φλαουία*)

Buluntu Yeri: Tiyatro yakınında sütunlu cadde de bulunmuştur.

Tarih:-

Yayın Yeri: Bean, Inscriptions of Side, nr.129.

ὁ δῆ[μος ἐτείμησεν]
Φλα[ουίαν τοῦ δεῖνος θυ]-
γατέ[ρα, γυναῖκα δὲ]
Ἰου[λίου(?) -----]

Çeviri: Halk ,(falan)’ın kızı, Iulius(?)’un zevcesi Flavia’yı tebtil etti.

T.61.Gaia Aelia (*Γαῖα Αἰλία*)

Buluntu Yeri: Bir köyün bahçe duvarında bulundu.

Tarih: İmparatorluk dönemi

Yayın Yeri: Bean ,Inscriptions of Side, nr.55.

ἡ πατρις

Γαίαν Αἰλίαν

— — —

Çeviri: Doğduğu şehir Gaia'yı onurlandırdı.

T.62. Iulia Crispina (Ιουλιὰς Κρισπεῖνα)

Buluntu Yeri: Roma

Tarihi: İmparatorluk Dönemi olduğu düşünülse de yazıtın tarihlenmesine dair bir ipucu yoktur.

Yayın Yeri: Nollé, Side I,1993,nr.39.

Ἰουλιὰς Κρισπεῖνα ἀνδρὶ γλυκυτάτῳ

καὶ σοφιστῇ

ᾧ οὖνομα ἦν Σέκκιος Τρόφιμος, γένει Σιδήτης,

4 καλὸν βίον καὶ ἀμέμπτως βιώσας μετ' ἐμοῦ

ἔτη δυοκαίδεκα· αὐτὸς δὲ ἀποδοῦς τὸ

δάνειον τῆς ζόης ὀγδοηκοστὸν ἔκκτο[ν]

ᾧδε κεῖται οἴκῳ ἐωνίῳ παραλημφθε[ῖς]

ὑπὸ θεῶν καταχθονίων.

Çeviri: Ben Iulis Crispina, adı Seccius Trophimos olan, Side soylu, sofist ve güzel bir yaşamı benimle birlikte 12 yıl boyunca kusursuz bir şekilde geçiren ve pek tatlı eşim için (diktirdim): Kendisi 86 yıllık yaşamının kefarecini ödeyerek, burada, yer altı tanrıların hükmü altına girerek sonsuzluk evinde yatıyor.

T.63. Iuliana Messalina (Ιουλιανή Μεσσαλαῖα)

Buluntu Yeri: Nymphaion'un kuzey-doğusundaki bölgede bulunmuştur.

Tarih: İmparatorluk Dönemi.

Yayın Yeri: Bean,Inscriptions of Side, nr.120.

Ἰουλια[νήν] Μάρκου]
2 Αὐγ[οῦσταν]
Μεσσαλ[λᾶ θυγατέρα]
4 τὴν γλυκ[υτάτην]
μητρ[έρα]
6 Μᾶρκος [Αὐρήλιος]
Πόμπ[ηιανὸς ?]
8 μα[

Çeviri: Marcus Aurelius Pompeianus çok sevgili annesi, Marcus Aurelius Messalla'nın kızı Juliana'nın heykelini diktirdi.

T.64. Klea (Κλέα)

Buluntu Yeri: Side Müzesi Deposunda

Tarihi: İS II. Veya III. Yüzyıl.

Yayın Yeri: Nollé, Side I, 1993, nr.18.

(Ön tarafı)

(Sağ tarafı)

ΔιόςΚλέ-

2 Νωρι-

α[ς.]

Του.

Çeviri: Zeus Norites'in Altarı- Klea

T.65. Konis (Κονίς)

Buluntu Yeri: Karallia kentinin eski bir yerleşimi olan Kobuşlar'da bulunmuştur.

Tarihi: II. Yüzyılın sonu III. Yüzyılın başı

Yayın Yeri: Nollé, Side I, 1993, nr.Tep 3.

- Κόνωνα [Βλαν]δου, βενεφι-
2 κίριον ἡγ[ε]μόνος, ἱερεὺς
διὰ βίου θεῶ[ν] Σαμαθράκων Σαμοθράκων Ο-
4 βριμος Βλαν[δου] ὁ ἀδελφὸς καὶ
ἰέρεια διὰ βί[ου] θεοῦ Δήμητρο[ς]
6 τῆς λαμπρο[τάτ]ης Σιδητῶν
πόλεως Κου[ις](?) Πολέμωνος ἡ
8 μήτηρ ἀνέ[στ]ησαν μνήμης
καὶ φιλοσ[το]ργίας χάριν.

Çeviri: Blandes (Blandos?) oğlu, hegemon'un beneficiarius'u Konon'u, Blandes (Blandos?) oğlu (onun) kardeşini, yaşamı boyunca Samothrakia'lı tanrıların rahipliğini yapmış Obrimos ve hayatı boyunca pek parlak Sidelilerin kentinin tanrıçası Demeter'in rahibeliğini yapmış olan Polemon kızı (onun) annesi Konis,(bir heykelle) anısı ve sevgisi vesilesiyle diktiler.

T.66. Magna (Μάγνα)

Buluntu Yeri: İkinci direkli cadde ve bazilika ve müstemilatın doğusunda bulunmuştur.

Tarih: İmparator Nero Dönemi

Yayım Yeri: Bean,Inscriptions of Side, nr.117.

[-----]ιαν Γ. θυ-
[γατέρ]α Μάγναν
[ἀδελφ ?] ἡν Μάρχου ἥρω-
vac. ος vac.

Çeviri: Caius'un kızı,kahraman Marcus'un kardeşi(?)a Magna

T.67. Modesta (Μοδέστα)

Buluntu Yeri:-

Tarih: Tacitus Dönemi (MS 275-276)

Yayım Yeri:Nollé,Side I,1993, nr.112.

- 1 Μοδέσταν τὴν ἀρχιερίαν
τὴν ἐκ προγόνων φιλότ[ει-]
μον, ἡ Τετραπωλειτ[ῶν γε-]
ρουσία κρίσει τῆ[ς μητρο-]
5 πολεως Σιδ[ητῶν ἐξά-]
κτις νεωκόρου (vac.)]

Çeviri: Tetrapolei Mahallesi gerousia'sı ve altı kez neokoros hakkına sahip Side'lilerin metropolisinin kararı atalarından beri onur sever bir şekilde başrahibelik yapmış Modesta'yı (onurlandırdı).

T.68. Nena (*Nena*)

Buluntu Yeri: Side yakınlarında bulunmuş bu iki onur yazıtı yan yana durmaktadır.

Tarihi: Erken İmparatorluk Dönemi

Yayın Yeri: Nollé, Side I,1993, nr. Tep.6.

[ὁ δ]ῆμος ἐτείμησεν	ὁ δῆμος ἐτείμη-
2 Ναναν Τετεους, θυγατέρα	2 σεν Νινειν Κόνω-
γονέων εὐσχημονεστά-	νος, νεανίαν φιλόλο-
4 των καὶ φιλοτείμων, γυ-	4 γον, τάγματος βου-
ναῖκα δὲ Κόνωνοςδῖς	τοῦλευτικοῦ, ἔτι καὶ
8 Νινει, ἀνδρὸς εὐσχημονεσ-	6 πολείτην Σιδητῶν, γονέ-
τάτου καὶ τῆς πρώτης τά-	ων εὐσχημονεστά-
10 ξεως, ἀρετῆς ἕνεκεν καὶ	8 των καὶ φιλοτείμων,
φιλανδρίας τῆς εἰς αὐτόν	ἀρετῆς ἕνεκεν καὶ εὐνοίας
	10 τῆς εἰς ἑαυτόν.

Çeviri: Halk Neis'in torunu Konun oğullarından olan Konun karısı ve erdemli ve cömert bir ebeveyin Tetes'in kızı, toplumun iyi yetişmiş ve önde gelen erdemli kocası ve Nena'yı onurlandırdı.

Halk Konon'un oğlu, Genç erkek ve retorik ğrencisi, aynı zamanda Side vatandağı olan, erdemli ve cömert ebeveylelerinin Őukranları için Neneis'i onurlandırdı.

T.69. Nena (Nena) Mezar Yazıtı

Buluntu Yeri: Side

Tarihi: İS II.-III. Yüzyıl.

Yayın Yeri: Noll, Side II, 2001, nr.228.

Άρτέμιδος ζάκορόν με πολυθήρητον ἄπασιν
λεύσις, ἦν Ἀείδου σ[εμνός ἔ]χει θάλαμος.
παρθενικήν λίπον υφ[.]οιο Κόνωνος,
4 ἄρτι τὸν Ἡσιόδου τε[.]. . ην.
κεῖμαι δ' οὐ ἄνυχος ἐ[ν]νεσι, ἡμεῖν
ἐν χθόνι οἱ τειμῆς εἶ[νεκ]εν ἠράνισαν.
ἀλλ' ἐτόμοις φημαῖς [μ]αντεύομαι, ὄφρα Νανην με
8 μέλπωσιν μακαρῶν δόγμασι κληδονίην.

Çeviri: Artemis rahibesi, çoğu kez herkes tarafından ağlatılan beni görüyor musun?
Şimdi Hades'in yatak odası beni alıkoydu
Ben genç kız gzelliğimi Konon'in evinde bıraktım
Hesiodus'un salık verdiği Şeyi yaşadım/kurallar silsilesine ulaştım
Burada (toprağın) altında ruhsuz durmuyorum
Yeryüzünde değerli satırlarda bildiriyorum ki, ben Nane
Őans getiren olarak duruyorum.

T.70. Patra (Πάτρα)

Buluntu Yeri: Dar yapılı beyaz mermerli temel, müze hamam arkasındaki i du-
varda bulunmuştur.

Tarih: Yüksek İmparatorluk dönemine ait

Yayın Yeri: Bean, Inscriptions of Side, nr.125.

- 1 Πάτραν
τὴν καὶ Μελεῖν
τὴν γλυκυτάτην
θυγατέρα
- 5 Φιλόδαμος
δὶς Κλησίππου
ὁ πατὴρ
καὶ Πάτρα
Ἀθηνίωνος
- 10 Πρώτου δὶς
ἢ μήτηρ.

Çeviri: Babası Klesippos oğlu Philodamos, ve annesi Protos oğlu Protos Athenion kızı Patra, en sevgili kızları, Patra diğer adı ile Meleis'in (heykelini diktirdiler).

T.71. Quirina Patra (ΚυρυνίαΠάτρα)

Buluntu Yeri: -

Tarih: İS III. Yüzyıl sonu ve IV. Yüzyıl başı

Yayımlı Yeri: Bosch, Inscriptions of Side, nr.7.

- [εὐτύχε]ι Πηγασί·
- 2 Κυρυνίαν Πάτραν,
τὴν κρατίστην γυ-
- 4 ναῖκα Βρυωνιανοῦ
Λολλιανοῦ, τοῦ κρατ(ίστου)
- 6 δουκηναρίου, ἀπὸ ἐπι-
τρόπων, πριμιπιλαρίου,
- 8 κτίστου καὶ φιλοπατρίδος,
[θυ]γατέρα καὶ ἐγγόνην ὑπα-
- 10 τικῶν· γερουσία Τετραπω-
λειτῶν τὴν φιλόπατριν.

Çeviri: İyi talihle Pegasis! Quadriga Mahallesi'nin gerousia üyeleri, pek seçkin, ducenarius, primopilaris, procuratorlar sınıfından (gelen), kurucu ve vatansever Bryonianus Lollianus'un pek seçkin eşi, soyu consul'ler sınıfından olan vatansever Quirina Patra'yı (onurlandırdı).

T.72. Quirina Patra

Buluntu Yeri: -

Tarih: -

Yayın Yeri: Bean, Inscipions of Side, nr.45.

Κυρεινίαν Πάτραν τὴν κρα-
2 τίστην γυναῖκα Βρυωνιανοῦ
Λολλιανοῦ τοῦ κρατ(ίστου) δουκηνα-
4 ρίου ἀπὸ ἐπιτρόπων, πριμιπι-
λαρίου, κτίστου καὶ φιλοπά-
6 τριδος καὶ ἐν πᾶσιν εὐεργέτου
τῆς πατρίδος, θυγατέρα καὶ ἐγγό-
8 νην ὑπατικῶν, γερουσία τοῦ Με-
γάλου Συνεργίου τὴν φιλόπατριν.
10 εὐτύχει Πηγασί.

Çeviri: Büyük Mahallesi'nin gerousia üyeleri, pek seçkin, ducenarius, primopilaris, procuratorlar sınıfından (gelen), kurucu , hayırsever ve vatansever Bryonianus Lollianus'un pek seçkin eşi, soyu consul'ler sınıfından olan vatansever Quirina Patra'yı (onurlandırdı).İyi talihle Pegasis!

T.73. Kneis'in kızı (İsimsiz)

Buluntu Yeri: Kentin doğusundaki bazilika yakınındaki piskoposluk sarayında bulunmuştur.

Tarih: İS 2. Yüzyıl.

Yayın Yeri: Nollé, Side II, 2001, nr.103.

[ὁ δῆμος ἐτείμησεν]	[ὁ δῆμος ἐτείμησεν]
[	[
[ἀρχιερα]	1 [δε-]
[αρχήσασαν κατ]ὰ τετραε-	2 ρετον, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα [γυ]-
[τίαν, ζήσασα]ν κοσμίως	μνασίαρχον κατὰ τετρα[ετί]-
[καὶ σωφρόνως], θυγατέρα	4 μνασίαρχον κατὰ τετρα[ετί]-
[	6 τείμως, καὶ ἐπιδόντα τῆ [βου]-
[— — — — — δ]εκαπρώτουλ	ἧ ἀργυρίου δηνάρια πε[ντα]-
[καὶ εἰς τὸν αἰ]ῶνα γυμνα-	8 κισχείλια.
[σιάρχου]. τὸν δὲ ἀνδριάντα	ἀνέστ[η]-
[τὸν δὲ ἀνδριά]ντα ἀνέ-	10 σεν Κνεῖς Τουεοῦς Νέ[ω]-
[στησεν Κνεῖς Τουεοῦς νος	ἡ μήτηρ φιλοτεκνί[ας]
[Νέωνος ἡ μήτ]ηρ αὐτῆς	12 [ἔνεκεν.]
	[φιλοτεκνίας ἔνεκεν].

A Yazıtı Çeviri: Halk Meclisi, dört yıl süreyle imparator Kültü Başrahibeliğini yapmış, düzgün ve namuslu bir hayat sürmüş olan, Ianbeis oğlu [. . .]es'in kızı, dekaprotos ve ebedi gymnasiarkhos'un kız kardeşi olan [Filanca]'yı onurlandırdı. Heykelini ise annesi Neon oğlu Toues kızı Kneis kızına duyduğu sevgi nedeniyle diktirdi.

B Yazıtı: Halk Meclisi, dekaprotos, vatansever, erdemle dolu, ebedi gymnasiarkhos, dört yıl süreyle İmparator Kültü başrahibliği dindar ve cömert bir şekilde yapmış olan, Danışma Meclisi'ne 5.000 gümüş denarii bağışlayan Filanca'yı onurlandırdı. Heykelini ise annesi Neon oğlu Toues kızı Kneis oğluna duyduğu sevgi nedeniyle diktirdi.

T.74. Platon'un karısı (İsimisiz)

Buluntu Yeri: 1959 'da tiyatro ile sütunlu cadde arasında bulunmuştur.

Tarihi: -

Yayın Yeri: Bean, Inscription of Side, 1959, nr.121.

(a)

(b)

[τὴν δεῖνα τοῦ δεῖνος]²,

ἰεὺς Ὀβριμον Πλά[τωνος νέ]ον(?)

[ρει]αν Ἀφροδεί[της πα]ντ[αρέ]-
 [τ]ην(?)· ἀνέστησεν δὲ τὸν ἀνδ[ρι]-
 ἀντα Πλάτων Ὀβρίμου τοῦ
 5 Ἀρχεδήμου ὁ ἀνὴρ αὐτῆς σωφρο-
 σύνης τε καὶ σεμνότητο
 χάριν.

νεανίαν κό[σμιόν τε κ]αὶ
 σώφρονα, ἰ[ερέα ἀνέ]στη-
 vac.σεν δὲ τό[ν ἀνδριά]ντα
 5 Πλάτων Ὀ[βρίμου τοῦ] Ἀρχε
 δή[μου ὁ πατήρ φιλο]στορ- [γίας χάριν].

Çeviri: (a)Halk, Afrodite'nin faziletli rahibesi (falanın kızı falanı onurlandırdı). Heykeli ise kocası Archedemos oğlu Obrimos oğlu Platon iffet ve vakarı yüzünden dikti.

(b) Halk, terbiyeli ve mütevazı bir delikanlı olan,(falan tanrının) rahibi Platon oğlu genç Obrimos'u (onurlandırdı). Heykel ise babası Archedemos oğlu Obrimos oğlu Platon sevgi nişanesi olarak dikti.

SİLLYON

T.75. Menodora (*Μηνοδώρα*)

Buluntu Yeri: Akropolün doğusu

Tarihi: İS II. Yüzyıl ortaları

Yayın Yeri: Lanckoronski, Cities, 1890, nr.59.

[Ἡ γ]ερουσία καὶ δῆμος ἐτ[είμη]-
 σεν] ἰέρειαν θεῶν πάντων καὶ [ἰε-
 ρο]φάντιν διὰ βίου καὶ δεκά[πρωτον]
 4 Μηνοδώραν Μεγακλέους, [δημι]-
 ουργὸν καὶ γυμνασίαρχον [ἐλαί]-
 ου θέσει, θυγατέρα δημιουρ [γοῦ καὶ]
 5 ἐλαίου θέσει, ἐπιδοῦσαν ὑ[πὲρ]
 6 τοῦ ὅ Μεγακλέους τῆ π[ατρί]
 δι εἰς παίδων τροφᾶς ἀργυρ[ίου]
 μυρίαδας τριάκοντα, ἔτι ἐ[πιδοῦ]-
 12 σαν ἔν τε τῇ ἰδίᾳ
 καὶ τῇ τοῦ υἱοῦ δημιουργί[δι καὶ]
 τῇ ἰδίᾳ δημιουργίδι καὶ τῇ [τῆς]

- 16 θυγατρὸς γυμνασίαρχια [βου-
 λ]ευ τῆ μὲν ἐκάστῳ δηνάρια πε´, γε[ραιῶ]
 δὲ ἐκάστῳ δηνάρια π´, ἐκκλησιαστ[ῆ]
 δὲ ἐκάστῳ δηνάρια οζ´, γυναιξὶ δὲ το[ύ]
- 20 των ἐκάστη δηνάρια π´, ἐκκλησιαστ[ῆ]
 δὲ ἐκάστῳ δηνάρια θ´, οὐνδικταρίοις δὲ κ[αὶ]

Çeviri: Danışma ve Yaşlılar Meclisleri, bütün tanrıların yaşam boyu rahibesi ve *hierop-
 hantis*'i (kutsal şeyler öğreten kişi), *dekapratos*, Megakles'in kızı, *demiourgos*, *gymna-
 siarkhos*'luğu sırasında zeytinyağı yardımı yapan; *demirgos*, *dekapratos* ve *gymna-
 siar*'luğu sırasında zeytinyağı tedarikinde bulunan kişinin kızı, oğlu Megakles adına
 vatanına çocukların beslenmesine 300 bin gümüş para veren, halen kendi *gymnasiark-
 hos*'luğu, oğlunun *demiourgos*'luğu , kendi *demiourgos*'luğu sırasında her bir Danışma
 Meclisi üyesine 85 denar, her yaşlılar Meclisi üyesine 80, her *ekklesia* üyesine 77, bun-
 ların eşlerinin herbirine 80 denar, üyesine 77, bunların eşlerinin herbirine 80 denar, *ekk-
 lesia* üyesi 9, *vindikta* 'lılar, azatlılar, paraikos'lara 3 denarın üzerinde veren Menodo-
 ra'yı onurlandırdı. Heykelini ise Mealeitis'lilerin¹⁰. *Phyle*'si diktirdi.

T.76. Menodora

Buluntu Yeri: Stadyum yukarısındaki aşağı kentte bulunmuştur.

Tarihi: İS II. Yüzyıl ortaları

Yayın Yeri: Lanckoronski, Cities, 1890, nr.60.

[Hβ]ου[λήκαὶ
 ὀδημοςέτειμησεν
 ἀπιέρειαντῶνΣεβασ-
 τῶν, ἰέρειαν
 Δήμητρος
 καὶθεῶνπάντωνκαὶἱερο-
 φάντιν τῶν πατρίνω θεῶ[v]
 καὶ κτιστρίαν καὶ δημιουργ[ὸν]
 καὶ M]ηνοδώραν Μεγα-
 κλέους τ[ε-

λεσαμ]ένην δεκαπρωτίαν, θυγα[τέ-
ρα καὶ] ἐγγόνην καὶ ἀπόγονον
[ἀρχιερέ]ων καὶ δημιουργὸν
γυμνασάρχων ἐλαίου θέσει καὶ
δεκαπρώτων, ἐπιδοῦσαν ἔν τε τ[ῆ]
δημιουργίδι καὶ τῆ τοῦ γυμνασάρχ[ία]
καὶ τῆ ἀρχιερωσύνη καὶ ταῖς ἰε-
ρωσύναις καὶ ἐν τῆ τοῦ υἱοῦ δη[μι]-
ουργίδι καὶ ἐν τῆ θυγατρὸς [γυ]-
μνασιαρχία ἐκάστω βουλευτ[ῆ]
ἀνὰ δηνάρια πη´ καὶ σείτου μό(διον) α´, γυναιξὶ δέ τούτων ἐκάστη
γεραιῶ δὲ ἐκάστω δηνάρια πά καὶ
[σ]είτου μό(διον) α´, ἐκκλησιαστῆ δέ
[ἐ]κάστω δηνάρια οη´, καὶ σείτου μό(διον) α´, α´, γυναιξὶ δέ τούτων ἐκάστη
δηνάρια γ´,
[οὐ]νδικταρίοις δέ καὶ ἀπελευθέροις
[ἐ]κάστω δηνάρια δ´, ἔτι ἐπιδοῦσαν ὑπὲρ τοῦ
[υἱο]ῦ αὐτῆς Μεγακλέους τῆ πατρίδι [εἰς
παί]δων τρφὰς ἀργυρίου μυ(ριάδας) λ´.

Çeviri: Danışma ve halk Meclisleri, İmparator Kültü baş rahibesi ,bütün tanrıların ve Demeter'in rahibesi,bütün tanrıların *hierophantis*'i -kutsal şeyler öğreten kişi-, kurucu; *gymnasiarkhos*'lukları sırasında zeytinyağı sağlayanlar; arkhieus'lar *demiourgos*'lar ve *dekapratos*'ların kızı, torunu ve halefi, *demiourgos*'luğu, *gymnasiarkhos*'luğu, baş rahibeliği, rahibelikleri döneminde ve oğlunun *demiourgos*'luğu ve kızının *gymnasiarkhos*'luğunda her bir Danışma Meclisi üyesine 88 denarın üzerinde ve 1 *modius* 'luk buğday, Yaşlılar Meclisi üyelerinin her birine 81 denar ve 1 *modius*'luk buğday, *ekklesia* üyelerinin herbirine 78 denar ve bir *modius*'luk buğday, bunların eşlerinin her birine 3 denar, *vindikta* 'lılar ve azatlıların herbirine 4 denar veren, halen de oğlunun adına çocukların beslenmesi- *alimenta*- için vatanın 300,000 gümüş para veren Menodora'yı onurlandırdı.

T.77. Menodora

Buluntu Yeri: Akrapol'ün batısında bulunmuştur.

Tarihi: İS II. Yüzyıl ortaları

Yayın Yeri: Lanckoronski, Cities, 1890, nr.58.

- [ή βο]υλή και ὁ δῆμος ἐτείμησε
Μεγακλέα Μεγακλέους,
φύσει Ἀπολλωνίου τρίς
- 4 Μεγακλέους, δημιουργὸν και
γυμνασίαρχον, ἐπιδόντα δι-
ὰ τῆς μητρὸς Μηνοδώρας ἐν
τῷ ἔτει τῆς δημιουργίδος αὐ-
- 8 τοῦ διανομῆς ἐκάστωι βου-
λευτῇ (δην.) κ', γεραίωι δὲ και ἐ[κ]-
κλησιαστῆι ἀνὰ (δην.) ιη', πολείτ[η]
δὲ ἀνὰ (δην.) β', ἀπ[ε]λευθέροις δὲ και
- 12 παροίκωις ἀνὰ (δην.) α', ἔτι ἐπιδόντα δι-
ὰ τῆς μητρὸς και εἰς τροφὰς παίδων
ἀργυρίου μυ(ριάδας) λ' ἥτις κατεσκεύασε
τόν τε ναὸν και τὰ ἐν τῷ ναῷ ιε[ρά],
- 16 τὰ τε ἀργύρεα τρία ἀπὸ μυ(ριάδων) α' και δηνάρια δ',
και τὸ τῆς Τύχης ἱερὸν ἀκρελε-
φάντινον ἐπίχρυσον σὺν τοῖς
παρέργοις περὶ τὴν βᾶσιν κα[ὶ]
- 20 τὴν ἀργύρεον τράπεζαν και τὰ
πλινθεῖα και τὰς στοὰς και τὸν
ἀνδριάντα,
πάντα εἰς μνήμην και τειμῆν
- 24 τοῦ υἱοῦ αὐτῆς.

Çeviri: Danışma ve Halk Meclisleri, Megakles soyundan gelen Apollonioas III'ten do-
ğan ve Megakles'in oğlu, *gymnasiarkhos*, *demiourgos*, *demiourgos*'luk yaptığı yılda,
annesini Menodora aracılığıyla, her bir Danışma Meclisi üyesine 20 denar, Yaşlılar Mec-
lisli üyeleri ve *ekklesia* üyelerinin her birine 18 denarın üzerinde, vatandaşların her biri-

ne 2 denarın üzerinde, azatlılara ve *paroikos* 'lara 1 denar veren, halen annesi aracılığıyla çocukların beslenmesine 300.000 gümüş para veren Megakles'i onurlandırdılar. Annesi hem tapınağı hem de içindeki kutsal şeyleri yaptırdı. Ki bunlar 300.000 ve 14 denardan çevresindeki işleriyle altın kaplama ve fildişi bir Tykhe Tapınağı, gümüş masa, plintheler, *stoa*'lar, heykeldir. Her şeyi oğlunun anısı ve onuru için (yaptırdı.)

T.78. Menodora

Buluntu Yeri: Mausoleum'da bulunmuştur.

Tarihi: İS II. Yüzyıl.

Yayın Yeri: Bean, Inscriptions of Side, 1965, nr.191.

ὁ δῆμος ἐτείμησεν]

- 1 [... Μ]εγακλέα [Μεγακλέ]-
 [ους, φύσει Ἀπολλωνίου [τρι]
 [ς Μ]εγακλέους, υἰὸν κ[αὶ ἔκ]--
 [γον]ον δεκαπρωτων [τε καὶ]
 5 [δη]μιουργῶν καὶ γυμ[νασι]-
 [άρχων ἐπιδόντα τῇ [πόλει ὑ]-
 [πέρ] τοῦ πατρὸς ἱερεῖς κα[τασ]-
 [κευ]ήν πλινθείων ἀργυ[ρίου]
 [μυ]ριάδας δέκα, καὶ [ὑπέρ]
 10 [τῆς] μητρὸς ἀρχιερ[είας]
 [καὶ] ἱερείας Δήμη[τρος]
 [καὶ] θεῶν πάντων [καὶ]
 [ἱερο]φάντιδος, Μη[νοδώρα]
 [ς Μ]εγακλέους, εἰς τρο]
 15 [φάς] παίδων ἀργυρί[ου μυ]-
 [ρι]άδας τριάκοντα, [ὅς — —]
 [— — —] τὴν πατρίδα Δ[— — —]
 [— — —] καὶ ναϊκῶ [— — — —]
 [— — ἐκόσ]μησεν· τὸν δὲ [ἀν]-
 20 [δριάντα] ἀνέστησε[ν ἀρχι]-
 [έρεια τ]ῆς Σεβασ[τῆς — — —]

[— — —]λα Θεοδώρ[ου ή]
[ἀδελ]φη αὐτο[ῦ].

Çeviri: Halk Meclisi Megakles oğlu Apollonios III'ten doğma Megakles'in evlatlığı, *dekaprotos*'lar, *demiourgos*'lar ve *gymnasiarkhos*'lar oğlu ve torunu, kente babası aracılığıyla *plintheia* yapılması için 100.000 denar bağışta bulunan; başrahibe, Demeter ve bütün tanrıların rahibesi ve *hierophantis*'i olan annesi Megakles kızı Menodora aracılığıyla çocukların *alimenta*'sına 100.000 denar vererek kendi vatanınıve bir tapınakla süslemiş olan Megakles'i onurlandırdı. Heykel ise, imparatoriçenin başrahibesi, kızkardeşila Theodora diktirdi

SONUÇ

Roma İmparatorluk Dönemi'nde Pamphylia kentlerinin önde gelen kadınlarını ele aldığımız bu çalışmada incelediğimiz kadınların yaptıkları bağışlar ve onlar için adanan onur yazıtları, bize zenginlik ve kamu imajı arasındaki bağın ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Şehirleri için elit olarak da adlandırabileceğimiz bu kadınlar, şehirlerini bayındır hale getirmek adına faaliyetlerde bulunmuşlardır. Hellenistik Dönem'den beri Grek şehir devletlerinde rahibelik görevi üstlenen kadınlar artık İmparatorluk Dönemi itibariyle özellikle Küçük Asya şehirlerinde kamusal alanda erkeklerin baskın olduğu görevleri de üstlenmeye başlamışlardır. Her ne kadar kadınların, eşlerinin sahip olduğu rahiplik görevleri sebebiyle rahibelik payesine erişebildikleri düşünülse de bunun aksini kanıtlayan örnekler mevcuttur. Nitekim, eşleri aracılığıyla bu tür memuriyetleri yürütmüş olsalar dahi unutulmamalıdır ki bu kadınlar kültür için oyunlar ve festivaller düzenleyerek veya çeşitli bağışlarda bulunarak yine kamusal alanda varlıklarını gösterebilmişlerdir.

Bu noktada en çarpıcı örnek şüphesiz *demiourgos*'luk görevidir ki bu görev yapı itibariyle liturjik bir memuriyet olup şehir için ağır ekonomik ve politik sorumluluklar barındırmaktadır. Perge'den Plancia Magna ve yine Antoninler döneminde yaşamış Paulina, Sillyon'dan Menadora İ.S I. ve III. Yüzyıllar arasında Pamphylia şehirlerinde *demiourgosluk* görevi üstlenmiş kadınlardır. Ancak araştırmamız her ne kadar Roma İmparatorluk dönemi öndegelen kadınlarını kapsasa da Aspendos'da yaşamış Nevoapolis ve Kourasio Hellenistik Dönemde bu görevi yerine getirmiş kadınlar olarak karşımıza çıkmışlardır. Bu da sanılanın aksine Pamphylia şehirlerinde kadınların kamusal alanda önemli pozisyon elde etmelerinin ve memuriyet üstlenmelerinin Hellenistik dönemden itibaren başladığını göstermektedir.

Kentlerin önde gelen kadınları bu memuriyetleri, hem senatöryel ailelerinden gelmiş olmaları hem de büyük miktarda zenginliğe sahip olmaları sebebiyle kazanmışlardır. Fakat bu makamları korumak ve sürdürmek adına gerekli fonları sağlamak için büyük çabalar sarf etmek zorunda da kalmışlardır. Bu çabalar bir kamu binasını onarmak, bir tapınak ya da çeşme yaptırmak, tanrılar adına festivaller ve oyunlar düzenlemek ya da bir *gymansion*'a iâşe yardımında bulunmak olarak kendilerini göstermiştir. Saygı, yüksek bağlantılar ve şöhret, önde gelen kadınlar için prestij ve gücün önemli

unsurları olmuştur. Bunların en somut göstergeleri onlar için adanan onur yazıtları ve heykellerdir.

Kadınların hukuki ve toplumsal olarak yok sayıldığı erkek egemen hiyerarşik sistemde bu ekonomik bağlantıları kurmak ve yönetmek, dönemi itibariyle oldukça dikkate değerdir. Ancak bu kadınların tam anlamıyla bağımsız oldukları ya da kamu hayatından tamamen izole bir yaşam sürdürdükleri yorumunu yapmak da eksik olacaktır. Araştırmacılar, senatöryel ya da atlı sınıfına dahil kadınların yürüttükleri memuriyetlerin ailelerindeki erkek bireylerin politik pozisyonuna hizmet ettiğini ifade etmişlerdir. Ancak bu kadınların onurlandırılma şekilleri bizzat kadınlar adına olmuş ve yine kendi şehirleri adına yaptıkları hizmetler övülmüştür. Bu övgüler şehrin annesi, kızı şeklinde olduğu gibi kadının iffetli ve erdemli taraflarını yücelten doğrultuda da olmuştur. Kadınların burada kendilerinin nasıl ve şekilde övüldüklerinden çok temel motivasyonları yazıtlardan da anlaşılacağı üzere şöhret sahibi olmak ve kamuda bağışlar aracılığıyla daha fazla görünür hale gelmek olmuştur. Nitekim *euergesia* sisteminde yapılan her bağış şehir adına olsa da doğrudan doğruya Roma İmparatorluğu'na hizmet etmiştir. Bu da kişisel gayelere hizmet eden bir döngüyü oluşturmuştur. Zenginliğe sahip olmak ya da ona ulaşma kolaylığı, kadınların yaptığı bağışların mahiyetini etkilediği gibi onlara prestij sahibi olma ve toplum içinde ayrıcalık kazanma hakkını da sağlamıştır.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

- Arrianos, (1945). *İskender'in Anabasisi*(Çev. Hayrullah Örs), İstanbul: Maarif Matbaası.
- Heredot, *Heredot Tarihi*. (Çev.Müntekim Ökmen),İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Plinius, *Naturalis Historia*, C.Mayhoff(ed),1892-1909.
- Polybius,(2011).*The Histories*, (Çev.Robin Waterfield),Oxford: Oxford University Press.
- Ps.Skyllax,(2012).*Periplous, The Circumnavigation of the Inhabited World*,Liverpool: Liverpool University Press.
- Justinianus, (2009).*The Digest of Justinianus*, (Çev.Alan Watson), c.2,Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.
- Strabon, (2000). *Geographika (XII-XIII-XIV)*,(Çev. Adnan Pekman), İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Titus Livius,(1992). *Roma Tarihi: şehrin kuruluşundan itibaren* (Çev.Sabahat Şenbark). İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Makaleler

- Adak, M., Atvur, O.(1999). Die pamphyliche Hafenstadt Magydos im Lichte alter und neuer Zeugnisse, *Epigraphica Anatolica*, 31, 53-68.
- Alanyalı, H.A.(2011), *Side'nin Roma dönemi Panteon'u*, Anatolia,37,75-92.
- Boatwright, M.T. (1991). Plancia Magna of Perge: Women's Roles and Status in Roman Asia Minor. S. B. Pomeroy(ed), *Women's History and Ancient History* içinde (s. 268-291).London: The University of North Carolina Press.
- Van Bremen, R. (1993). *Woman and wealth* (Eds: A.Cameron ve A. Kurth) *Image of Woman in Antiquity* ,Londan: Routledge, 223-242.
- Van Bremen, R. (1994). *A Family From Sillyon. Zeitschrift für Papyrologie un Epigraphik*, 104. sayı. s.43-56.
- Eck,W. (1980). Die Präsenz senatorischer Familien in den Städten des Imperium Romanum bis zum späten 3. Jahrhundert: *Studien zur antiken Sozialgeschichte*.

- Köln, Festschrift Friedrich Vittinghoff. 283-322.
- Eck, W.(1991). *L.Marcus Celer M. Calpurnius Longus Prokonsul von Achaia und Suffektkonsul Unter Hadrian*. Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik,86.,97-406
- Foss, C.(1977). *Bryonianus Lollianus of Side*. Zeitschrift für Papyrologie un Epigraphik, 26. Sayı s.161-171.
- Foxhall, L. (1996). The law and the lady: women and legal proceedings in classical Athens. L. Fosball ve A.D.E Lewis (Eds.),*Greek Law in its Politicalsetting justification not justice* (s.137-154) Oxford: Clarendon Press.
- Friesen. S.J. (1993). *Ephesian Women and Men in Public Office during the Roman Imperial Period*, (Ed.Friensinger, H. and Krinzinger, F. “100 Jahre Österreichische Forschungen in Ephesos’: Akten des Symposions Wien 1995 (Vienna),107-113.
- Darga. M. (1993). *Yunan/Hellen uygarlığında kadın: Çağlarboyu Anadolu’da Kadın: Anadolu Kadının 9000 Yılı içinde*(118-189). İstanbul: Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
- Güneş Peschke, S. (2017). Prof.Dr. Bülent Tahiroğlu’na Armağan: *Romada Kadının Fül Ehliyetini Sınırları*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırmaları Dergisi,C.17-32
- Levick, B. (2012).Women and law. S. L. James ve S.Dillon (Eds.),*A companionto women in the ancient world* (s. 97-98). Oxford: Wiley-Blackwell.
- Mansel, A. M. (1958). 1957 Senesi Side ve Perge Kazıları. *Türk Arkeoloji Dergisi*, VIII-1, 14-16.
- Nolle, J.(1987). *Pamphylische Studien* 6-10, Chiron 17.s.235-276.,
- Nolle, J. (1996). *Frauen wie Omphale? Überlegungen zu politischen Amtern von Frauen im Kaiserzeitlichen Kleinasien*, (Eds:G.Dobesch- G.Rehrenböck). Hundert Jahre kleinasiatische Kommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Akten des Symposiums von 23. bis 25. Oktober 1990.s.229-259.
- Işık, F. (1996). “*Pamphylia ve Anadolu Gerçeği*”,Adalya 1,1996,23-54.
- Jones, C.P.(1976). *The Plancii of Perge and Diana Planciana*. *Harvard Studies in Classical Philology*.80,231-237.
- Jones, A.H.M.(1964), *The Late Roman Empire,284-602: Social Economic and Administrative Survey*, Norman: University of Oklahoma Press.

- Jones, A.H.M.(1998). *The Greek City: From Alexander to Justinian*, Oxford: Oxford University Press.
- Jameson, S.(1965). *Cornutus Tertullus and the Plancii of Perge*, The Journal of Roman Studies,54-58.
- Kaya, M.A. (2005), *Anadolu'da Roma Eyaletleri; Sınırlar ve Roma Yönetimi*.Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, cilt.24,sayı.38,1-20.
- Mitchell. S. (1974). *Plancii of Perge*. The Journal of Roman Studies,64,27-39.
- Onurkan, S. (1969). Perge Artemis Kabartmaları ve Artemis Pergai.,s.*Bulletenü XXXIII*, (131), 303-324.
- Ormerod, H.A., Robinson, E.S.G. (1911). *Notes and Inscriptions from Pamphylia* The Annual of British Scholl at Athens,17,s.215-249.
- Özer, E., Taşkiran,M. (2010). 2009 yılı Sillyon antik kenti ve çevresi yüzey araştırması, 28. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt III.
- Sarıkaya, S. (2012). Asyilia: zaman içindeki tarihsel gelişimi. A. V. Çelgin ve N.E.Akyürek (Eds.), *Eskiçağ Yazıları 2* içinde (s.67-91) , İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Sherwin-White, A.N. (1976). *Rome, Pamphylia and Cilicia, 133-70 BC*.The Journal of Roman Studies, 66,1-14.
- Şahin, S. (1995). *Der Gesandte Apollonios und seine Familie*, Epigraphica Anatolica, 25, 1-24.
- Şahin, S. (1996). *Perge Kentinin Kurucuları ve Plancia Magna*. Adalya,1,45-52.
- Şahin, S. (1999), “Perge Territoriumundaki Antik Varsak Yerleşimi: Lyrboton Kome Elaibaris”,*Çağlar Boyunca Anadolu'da Konut, Çağlar Boyunca Anadolu'da Konut Sempozyumu Bildiriler*, İstanbul: Ege Yayınları.
- Takmer, B.,Öner, N.T. (2008), Batı Pamphylia'da antik yol araştırmaları: *Via Sebaste'nin Perge-Klimaks arası güzargahında yeni bir yol kalıntısı*. Adalya XI.s.109-132.
- Tekoğlu, R. (1999-2000). *Pamphylia Halkları ve Dilleri*.Adalya IV,1999-2000,49-58.
- Üreten, H. (2004). Kyzikoslu bir Kadın Euergetes: Kraliçe Apollonis, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi. Tarih Bölümü Araştırmaları Dergisi*, C.XXIII(36),253-261.

Kitaplar

- Aksaray, B. (2012). *Roma Hukukunda Kadının Hak ve Hukuk Ehliyeti*.İstanbul:On İki Levha Yayıncılık,s.52.
- Bain, K.(2014). *Women's socioeconomic status and religious leadership in Asia Minor: in the first two centuries C.E.* Minneapolis: Frotress Press.
- Bean, G.E.(1965). *Side kitabeleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Bean,G.E.(1999).*Eskiçağda Güney kıyıları*.(Çev.İ.Delemen,S.Çokay),İstanbul:Arion Yayınevi.
- Burrel, B.(2004). *Neokoroi: Greek cities and Roman Emperors*.Boston: Brill Leiden.
- Bosch, C.E. (1951). 1947 Senesi Side Kazılarına Dair Ön Rapor: *Antalya Kitabeleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Bosch, C.E. (1951).). *Pamphylia tarihine dair tetkikler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Brandt, H.(1992). *Gesellschaft und Wirtschaft Pamphylens und Pisidiens im Altertum*, Bonn, Asia Minor Studies.
- Brandt,H.,Kolb,F. (2005). *Lycia et Pamphylia, Eine Römische Provinz im Südwesten Kleinasiens*. Mainz: Verlag Philipp von Zabern.
- Brixhe, C. (1976),Le Dialecte grec de Pamphylie.Document et grammaire Paris: Bibliotheque de l'Institut français d'etudes anatoliennes.
- Van Bremen, R.(1996). *The limits of participation: woman and civic life in the Greek East in the Hellenistic and Roman periods*. Amsterdam: J.C Gieben.
- Cohen, D. (1991). *Law, sexuality, and society: the enforcement of morals in Tüccar, Kraliçe*.İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Darga. M. (2015). *Anadolu'da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Dmitriev, S. (2005).*City Goverment in Hellenistic and Roman Asia Minor*, New York: Oxford University Press.
- Fejfer, J.(2008). *Roman Portraits in context*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Finley, M. I(2007). Antik Çağ Ekonomisi (Çev: H.Erdemir). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Grainger, J.D.(2009).*The Cities of Pamphylia*,Oxford: Oxbow Books.
- Grubbs, J.E. (2002).*Women and The Law in The Roman Empire*. Oxon: Routledge.

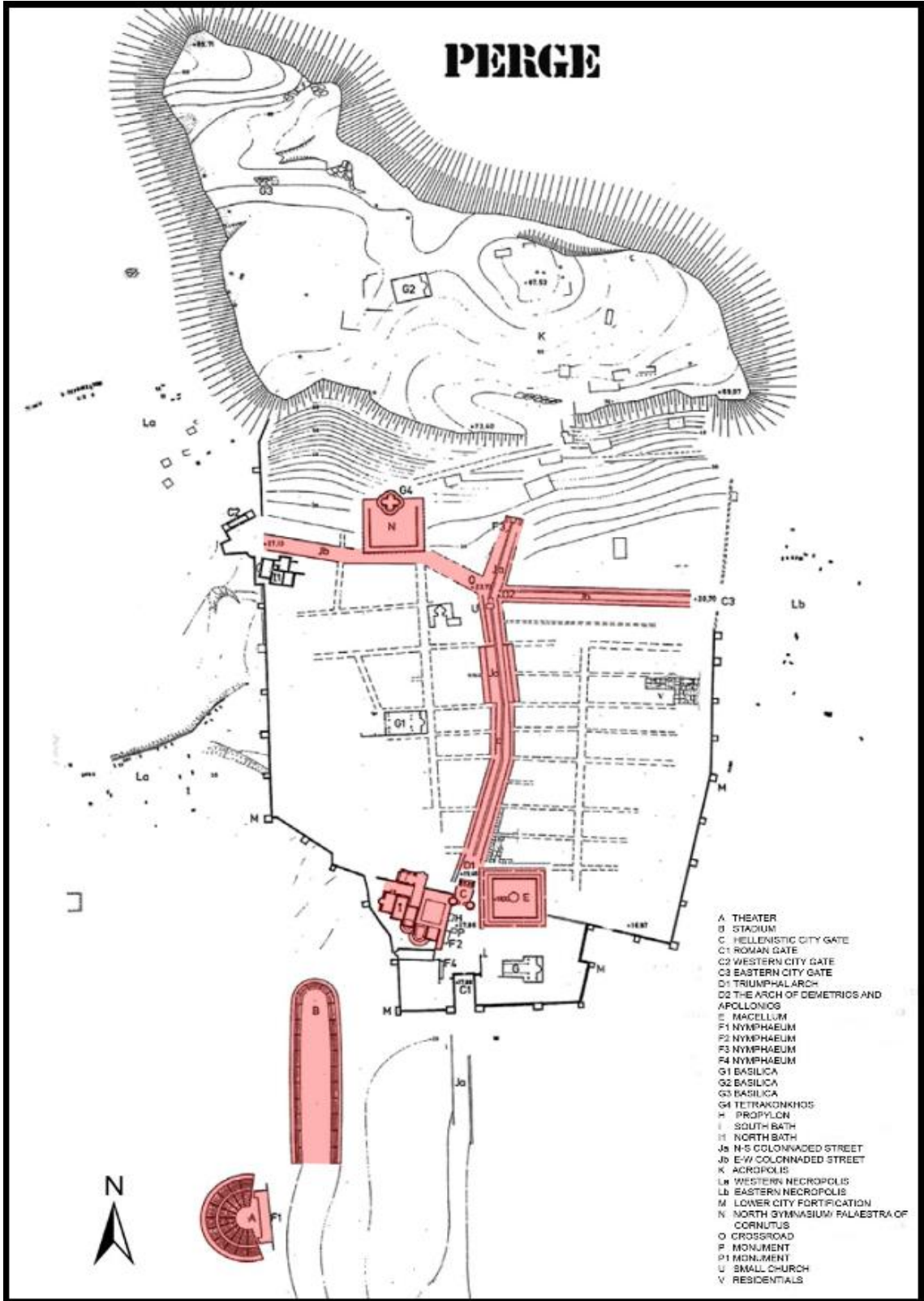
- Gönenç, F.İ. (2010). *Roma Hukukunda Kadın*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Halfmann, H.(1979). *Die Senatoren aus dem östlichen Teil des Imperium Romanum bis zum Ende des 2.Jh. N.Chr.*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- İplikçioğlu, B.(1997). *Eski Batı Tarihi I*.Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Lanckoronski, K. (2005) . *Pamphylia ve Pisidia Kentleri*.(Çev: S. Bulgurlu Gün), İstanbul: Suna-Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, I. cilt.
- Magie, D. (1950). *Roman rule in Asia Minor*,C.I-II,Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Mansel, A. M. (1978). *Side - 1947 ve 1966 yılları kazıları ve araştırma sonuçları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Milnor. K. (2008). *Gender, domesticity, and the age of Augustus: inventing privatelife*. New York: Oxford University Press.
- Mutlu, Z.(2013). *Principatus Devri 'nde Lykia ve Pamphylia Kökenli Roma Senatörleri*. Antalya: Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü.
- Nolle, J. (1991). *Die Inschriften von Selge*, Bonn: Dr. Rudolf Habelt GmbH.
- Nolle, J.(1993). *Side im altertum: geschichte und zeugnisse, Band I*. Bonn: Dr.Rudolf Habelt GmbH.
- Nolle, J.(2001). *Side im altertum: geschichte und zeugnisse, Band II*. Bonn: Dr.Rudolf Habelt GmbH.
- Orhan, D.T. (2018). *Roma Hukukunda Manus Kurum*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Özdizbay, A. (2012). *Perge 'nin M.S.1.-2. Yüzyıllardaki Gelişimi*, İstanbul: Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü.
- Pekman, A.(1970). *Eskiçağda Bazı Anadolu Şehirlerinin Tanrı ve Kahraman Ktistesleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları No: 1597.
- Pekman, A. (1973). *Perge Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Price, S.R.F.(1986). *Rituals and power: The Roman imperial cult in Asia Minor*. New York: Cambridge University Press.
- Şahin, S.(1999). *Die inschriften von Perge*.Bonn: Dr.Rudolf Habelt GmbH.
- Tabula Peutingeriana, (1976)(Çev. Miller), Itineraria sowie Vollständige Faksimile-Ausgabe im Originalformat u. Kommentar von E.Weber.

- Takmer, D. (2007). *Augustus Çağında Cinsel Suçlar*. İstanbul: Homer Kitapevi.
- Umur, Z. (1983). *Roma Hukuku Lügati*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Vayne, P.(1992). *Bread and Circuses: Historical Sociology and Political Pluralism*. London: Penguin Books.
- Zuiderhoek, A. (2009). *The politics of munificence in the Roman Empire: citizenz elites and benefactors in Asia Minor*. New York: Cambridge University Press.

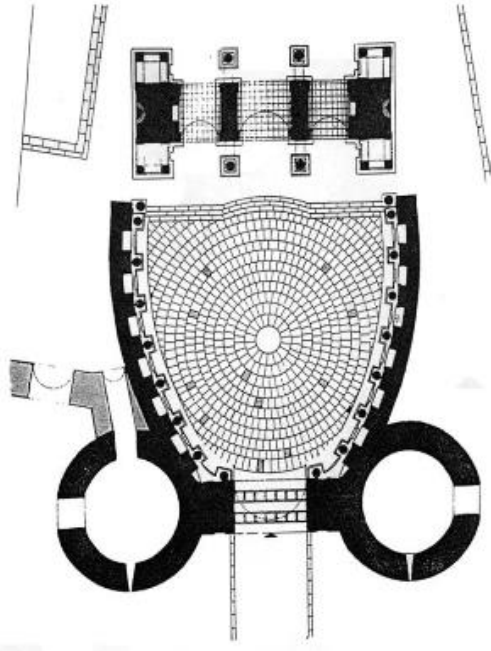
Yayımlanmamış Tezler

- Akdoğdu Arca, E.N.(2001). *Antik Çağ Lykia ve Pamhylia Kentlerinde Eurgesia*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Antalya, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baz, F. (1998). *Roma İmparatorluk Kültü*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bulgurlu, S. (1999). *Perge Kenti Hellenistik Güney Kapısı ve Evreleri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bursa, P. (2007). *Antikçağ'da Anadolu'da Balık ve Balıkçılık*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gökalp, N. (2001). *Roma İmparatorluk Çağında Likya ve Pamfilya Kentlerinde Ünlü Ailelerin Prosopografyası*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gökalp,N.(2008). *Attaleia Kent Tarihi ve Yazıt Korpusu*,Yayımlanmamış Doktora Tezi, Antalya,Akdeniz Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güven, B.A. (2014). *Pamphylia Bölgesi Roma Dönemi Portreciliği*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Taşkıran, M. (2017). *Silyon Antik Kenti Savunma sistemi ve Pamphylia bölgesindeki konumu*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Denizli, Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü.
- Kalinowski, A.V. (1996). *Patterns of patronage: The politics and ideology of public building in the eastern Roman Empire (31 BC-600 CE)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Canada: University of Toronto.

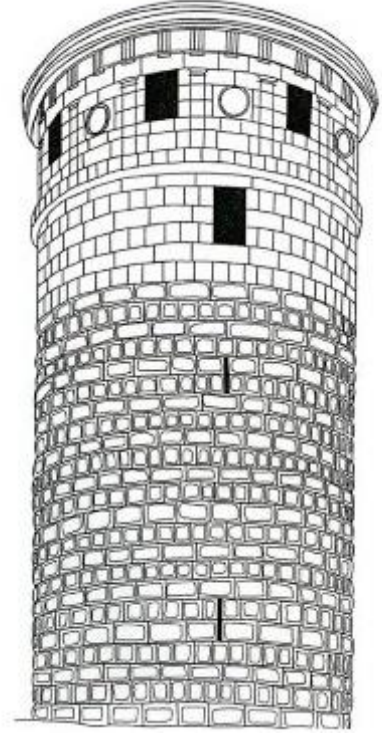
EKLER

EK-1. Perge I. ve II yy'a ait yapıların yer aldığı olduğu şehir planı.

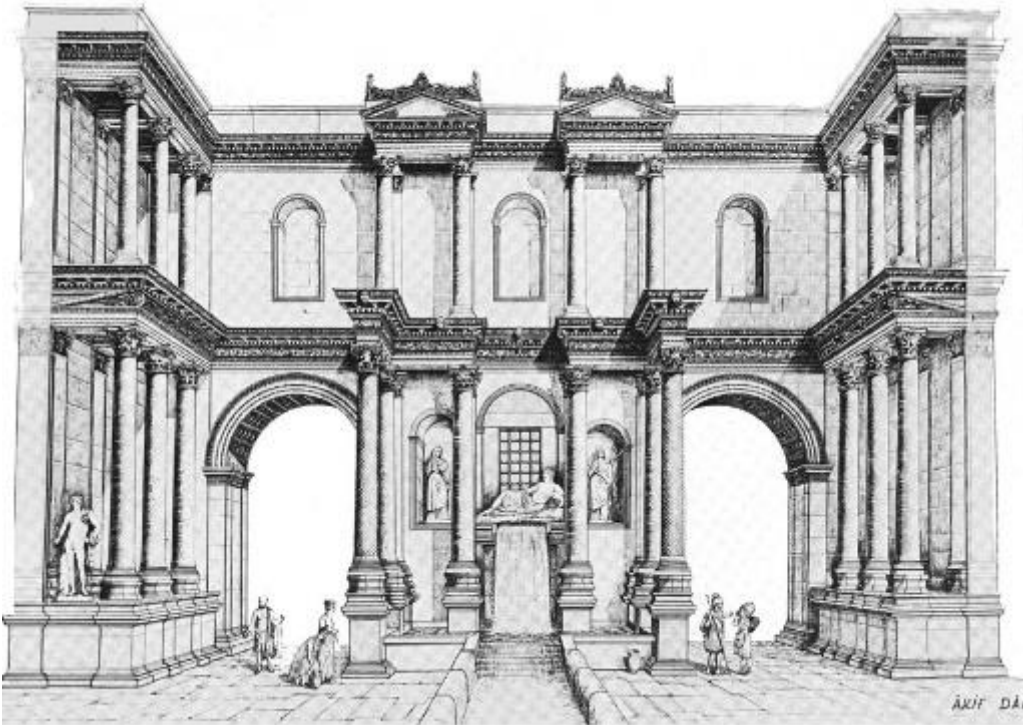
EK-2.Hellenistik Şehir Kapısının Planı

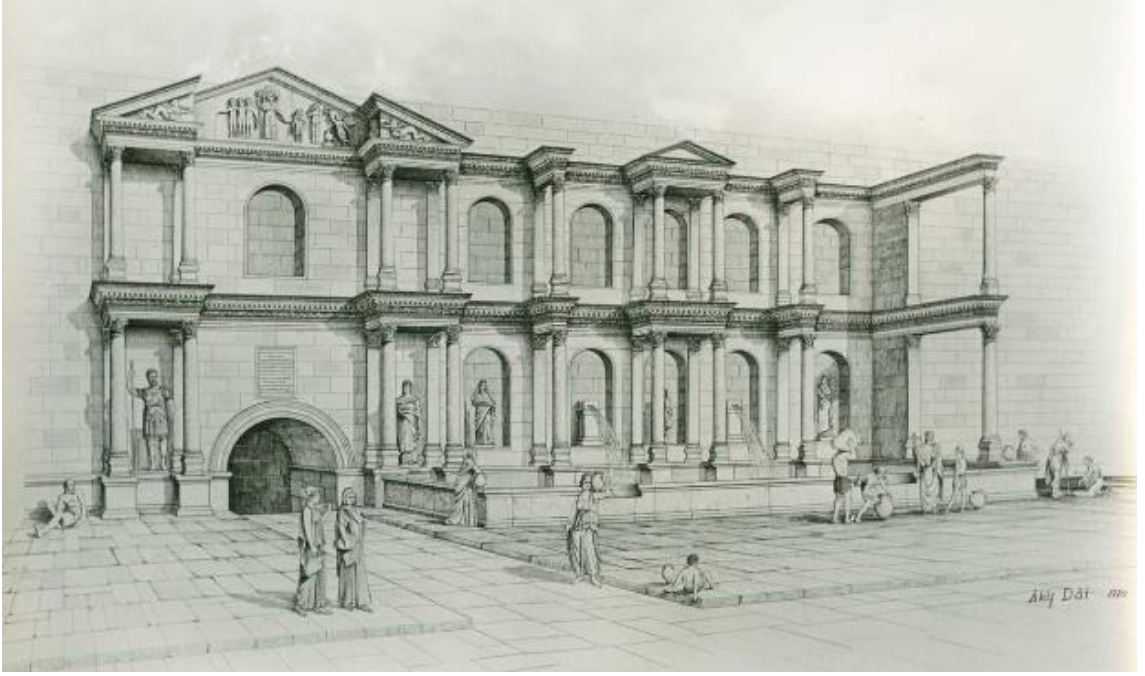
EK-3.Hellenistik Kulelerin Re-konstrüksiyonu

EK-4.Hellenistik Şehir Kapısının Kuleleri

EK-5. Septemus Severus *Nymphaeum*'u

EK-6.Septemus Severus Çeşmesi

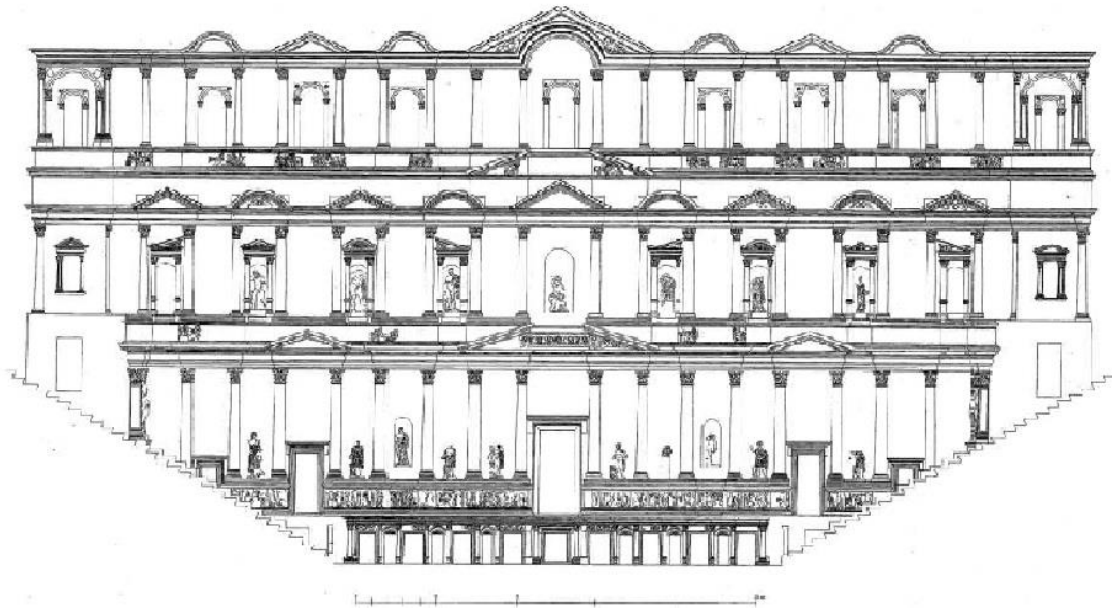
EK-7.Arşitrav üzerinde yer alan Figürler

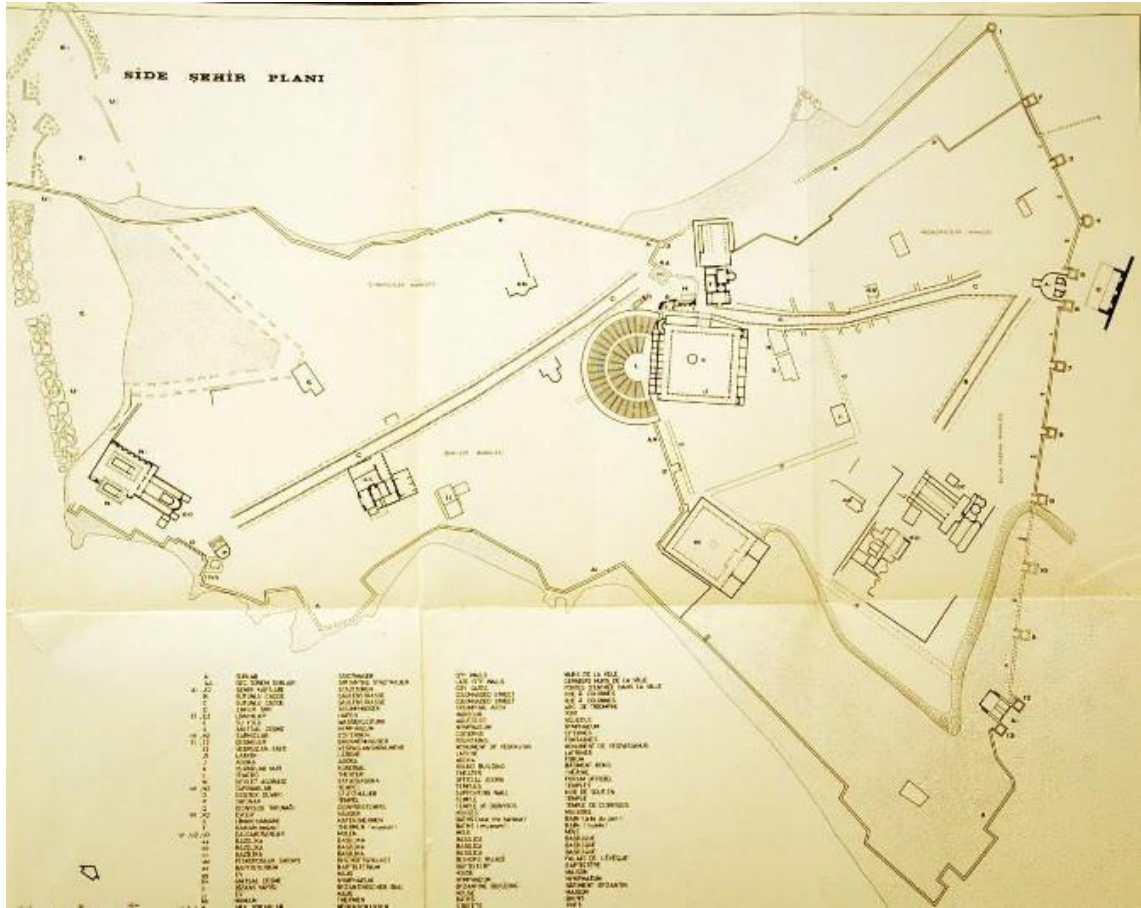
EK-8. Arşitrav üzerinde Aurelia Paulina Yüzü.

EK-9.Plancia Magna heykeli ve azadlı kölesi tarafından ona adanan onur yazıtı.

EK-10. Hadrianus Takı

EK-11. Side Şehir Planı.

